

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

Petr Hrubý – Eva Altová – Antonín Kadlec

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
územní odborné pracoviště
v Ústí nad Labem

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY J. E. PURKYNĚ
v Ústí nad Labem

2015

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ V ÚSTÍ NAD LABEM
odborné a metodické publikace, svazek 74

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY JANA EVANGELISTY PURKYNĚ
V ÚSTÍ NAD LABEM

Certifikovaná metodika

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

Petr Hrubý – Eva Altová – Antonín Kadlec

Ústí nad Labem 2015

Certifikovaná metodika

Osvědčení č. 49 Ministerstva kultury ČR, odboru výzkumu a vývoje, č. j. MK 59775/2015 OVV, sp. zn. MK-S 10086/2015 OVV, ze dne 6. 10. 2015.

Metodika vznikla v rámci řešení grantového projektu *Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech*, který je financován z prostředků aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury České republiky.

Identifikační kód projektu: DF12P01OVV009.

Metodika je určena pracovníkům odborných institucí, které se zabývají ochranou kulturního dědictví, mezi tyto instituce patří především Ministerstvo kultury ČR, Národní památkový ústav a orgány státní památkové péče, dále vysoké a střední školy s akreditovanými obory zaměřené na dokumentaci památek a muzea a galerie výtvarných umění, podrobněji viz úvod metodiky.

Metodika byla schválena odborem vědy a výzkumu Ministerstva kultury. Ministerstvo doporučuje tuto metodiku pro využití při ochraně kulturního dědictví ČR.

Oponenti:

doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D.

doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

© PhDr. Petr Hrubý, 2015; Mgr. Eva Altová, 2015; Mgr. Antonín Kadlec, 2015

© Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 2015

ISBN: 978-80-85036-57-2

© Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, filozofická fakulta, 2015

ISBN: 978-80-7414-953-5

OBSAH:

1. ÚVOD.....	7
1. 1. Cíle metodiky, účel, uživatel.....	7
1. 2. Drobná památka – definice.....	9
2. TYPOLOGIE DROBNÝCH PAMÁTEK.....	11
2. 1. Typologie dle slohového období.....	12
2. 2. Typologie dle objednatele.....	12
2. 3. Typologie dle materiálu.....	12
2. 4. Typologie dle funkce památky.....	12
2. 4. 1. Sakrální památky.....	13
2. 4. 2. Památky pamětní.....	16
2. 4. 3. Památky právního charakteru.....	18
2. 4. 4. Památky zkrášlující krajinu.....	20
3. DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK – PŘÍPRAVNÁ FÁZE.....	22
3. 1. Úvod	22
3. 2. Mapové podklady.....	25
3. 3. Písemné podklady, odborná literatura a písemné prameny.....	30
3. 4. Ikonografické podklady.....	34
4. METODY DOKUMENTACE – POSTUPY, VÝSTUPY.....	37
4. 1. Písemný terénní záznam.....	37
4. 1. 1. <i>Struktura a forma</i>	37
4. 1. 2. <i>Písemný terénní záznam</i>	37
4. 1. 3. <i>Zpracování dat z terénní dokumentace, dokumentační karta</i>	47
4. 2. Kresebná dokumentace.....	51
4. 2. 1. Úvod	51
4. 2. 2. <i>Pomůcky</i>	52
4. 2. 3. <i>Kresba</i>	52
4. 2. 4. <i>Doplňující metody</i>	54
4. 2. 5. <i>Závěr</i>	54
4. 3. Digitální fotografická dokumentace.....	54
4. 3. 1. <i>Fotografický aparát, další pomůcky</i>	55
4. 3. 2. <i>Fotodokumentace drobné památky (priority, postupy)</i>	56
4. 3. 3. <i>Zpracování a archivace fotodokumentace</i>	58
4. 4. Měřická dokumentace.....	61
4. 4. 1. Úvod	61

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

4.4.2. Měření - způsoby, pomůcky.....	62
4.4.3. Geodetické zaměření.....	63
4.4.4. Výstupy měřické dokumentace.....	64
4.5. Metody dokumentace drobných památek ve 3D.....	66
4.5.1. Úvod	66
4.5.2. 3Dskenování pomocí ručního laserového skeneru HANDYSCAN.....	67
5. ZÁVĚR.....	71
6. SEZNAM VYOBRAZENÍ.....	73
7. SEZNAM PŘÍLOH.....	74
8. LITERATURA A WEBOVÉ ODKAZY.....	75
9. PŘÍLOHY.....	81

1. ÚVOD

1.1. Cíle metodiky, účel, uživatelé

Předkládaná metodika vznikla jako výstup projektu Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech, kód projektu DF12P01OVV009, který je financován z prostředků aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury České republiky.

Zpracování samostatné metodiky pro drobné památky vychází především ze specifčnosti těchto památek. Na rozdíl od běžných stavebních památek, jako jsou kostely, domy, hrady, jejichž dokumentace, alespoň z hlediska stavebního zaměření, předpokládá účast specialisty, u drobných památek převažuje názor, že jejich dokumentace se může ujmout téměř kdokoli. Výsledkem takovýchto úvah, a to i v samotném oboru památkové péče, je pak zásadní nejednotnost v přístupu k dokumentaci drobných památek, přičemž nejednotnost přístupu samozřejmě způsobuje nejednotnost a roztržičnost jednotlivých výstupů. I když jsou drobné památky součástí naší kulturní krajiny celá staletí, není zatím k dispozici metodická pomůcka či alespoň návod, který by přibližoval a osvětloval, jakým způsobem se mají drobné památky dokumentovat. Publikací, které se zabývají drobnými památkami, vznikla v posledních desetiletích celá řada,¹ jednotliví autoři však přistupují k dokumentaci těchto památek výrazně individuálně. Ve většině případů se dokumentace těchto památek omezuje na pořízení jednotlivých fotografií, vypracování nejednotného a nevyrovnaného popisu a výjimečně je zpracován alespoň kótovaný náčrt. Uvedený přístup je však v mnoha případech zcela nedostatečný a způsobuje špatný přenos informací na uživatele vzniklých publikací. Interpretace jednotlivých souborů popsaných drobných památek je tak v podstatě nemožná, protože u nedostatečně provedené dokumentace nelze vyloučit opomenutí důležitých informací, které mohou být pro interpretaci zcela zásadní.² Předkládaná metodická publikace si klade za

¹ Viz např. Nataša BELISOVÁ, *Drobné památky v Českém Švýcarsku*, Krásná Lípa 2008; Nataša BELISOVÁ, (ed.), *Chraňte památky – půjčte jim na zimu svetr. Sborník příspěvků semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině*, Děčín 2008; Wiesława BRANNA, *Kapličky, kříže a boží muka na Těšínsku*, Těšín 2008; Pavel HÁJEK, *Zděná boží muka v jižních Čechách*, České Budějovice 2009; Jindřich NUSEK – Jan SVOBODA, *Příběh kapliček: drobné sakrální objekty na Podblanicku*, Vlašim 2001; *Obnova a údržba drobné sakrální architektury – Základní principy a zásady*, České Budějovice 2011; Bohumil OUTRATA, *Drobné sakrální stavby na Moravě: kaple a kapličky na Prostějovsku*, Prostějov 2008; Zdenka PALOUŠOVÁ, *Kamenná boží muka v jižních Čechách a přilehlé Moravě*, České Budějovice 2009; Karel STEIN, *Pomníčky Lužických hor a Českého Švýcarska*, Liberec 2005.

² Zásadní jsou např. opomenutí při dokumentaci jednotlivých nápisů, ale i špatně provedený popis, např. s chybně identifikovanými či dokonce nezachycenými atributy světců, způsobuje chybnou interpretaci celé památky.

cíl popsat základní principy dokumentace drobných památek. V první řadě jednoduchými metodami, které jsou vesměs jednoduše dostupné všem dokumentátorům a badatelům, kteří se drobnými památkami zabývají či chtějí zabývat. V druhém plánu jsou popsány a naznačeny cesty složitějších a specializovanějších dokumentačních metod vyžadující však specializovanou techniku a znalost příslušných dovedností.

Text předkládané metodiky vznikl na základě dlouholeté zkušenosti dvou autorů (Hrubý, Altová) metodiky s dokumentací drobných památek. Oba autoři jsou dlouhodobě zaměstnáni na územním odborném pracovišti Národního památkového ústavu v Ústí nad Labem, a to v oddělení, jehož hlavní pracovní činností je odborný dohled nad restaurováním movitých a nemovitých kulturních památek, tj. i nad obnovou drobných památek. Při shromažďování podkladů pro tento dohled je kvalitní dokumentace drobných památek zcela nezbytným předpokladem. Zkušenosti s dokumentací drobných památek jsou zároveň dlouhodobě rozvíjeny díky spolupráci mezi Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm (NPÚ ÚOP) v Ústí nad Labem a katedrou historie Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (FF UJEP) v Ústí nad Labem při zajišťování výuky akreditovaného oboru Dokumentace památek, který jeden z autorů metodiky (Hrubý) vyučuje. Pracovní zkušenosti s vlastní dokumentací drobných památek byly zároveň rozvíjeny při každoročních terénních průzkumech, které byly prováděny ve vybraných lokalitách Českého středohoří. V rámci těchto průzkumů byl od roku 2002 prověřen počet a lokalizace drobných památek téměř ve sto padesáti obcích. Vedle této činnosti se autoři metodiky podíleli na řešení projektu *Průzkum a dokumentace malých památek v česko-saském příhraničí* v letech 2009–2012. Projekt byl řešen v rámci programu Cíle 3 na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko 2007–2013, hlavním řešitelem byla Technische Universität Bergakademie Freiberg – ausführend Stelle: Institut für Geotechnik na saské straně, na české straně byla řešitelem katedra historie FF UJEP v Ústí nad Labem ve spolupráci s NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem. V rámci projektu byl prověřen počet a lokalizace drobných památek ve sto obcích a sídlech v oblasti Krušných hor. Výstupy projektu byly shrnuty v publikaci *Verweile doch, es ist so schön. Zastav se přece, je to krásné!*³ a zveřejněny na stejnojmenné výstavě, která byla v roce 2012 prezentována ve Freibergu, následujícího roku pak v Ústí nad Labem. Dalším projektem, jehož se účastnili autoři metodiky a který se mimo jiné zabýval problematikou studia a dokumentace drobných památek byl projekt *A POTENTIA AD*

³ *Verweile doch, es ist so schön. Zastav se přece, je to krásné!* Kleindenkmale im sächsisch-böhmischen Grenzraum. Malé památky v sasko-českém příhraničí, Freiberg – Ústí nad Labem 2012.

ACTUM – Od možnosti ke skutečnosti, řešitelem byla opět katedra historie FF UJEP v Ústí nad Labem ve spolupráci s NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem. Výsledky projektu byly prezentovány na workshopech *Drobné nemovité památky v krajině a význam jejich dokumentace* (23. 9. – 24. 9. 2010 v Horní Vysoké, okr. Litoměřice) a *Drobné památky a krajina* (22. 9. – 23. 9. 2011 v Úštěku, okr. Litoměřice).

Tato metodika je určena především dokumentátorům a pracovníkům odborných institucí, které se zabývají ochranou kulturního dědictví, do této skupiny patří zejména Ministerstvo kultury České republiky, Národní památkový ústav a muzea a galerie výtvarných umění, které mohou mít drobné památky ve svých sbírkách. Dále je nutné do této skupiny zařadit příslušné úřady, do jejichž kompetence problematika drobných památek spadá, jedná se předně o orgány státní památkové péče, ale také o stavební úřady. Další cílovou skupinou jsou občanská sdružení, která se z vlastní iniciativy zabývají ochranou drobných památek. Vhodným metodickým návodem bude publikace i pro restaurátory a řemeslníky, kteří v konečném důsledku drobné památky obnovují. Dále je publikace určena pro potřeby vysokých škol, které nabízejí různé formy studia zaměřené na dokumentaci či studium památek, uplatnění nalezne publikace zcela jistě jak mezi pedagogy, tak bude přínosná pro studenty těchto oborů. V neposlední řadě jistě publikaci využijí také vlastníci drobných památek, ať už z okruhu fyzických osob, městských či obecních úřadů, případně církevních institucí.

1.2. Drobná památka – definice

Drobné památky jsou součástí české a moravské kulturní krajiny již velice dlouhou dobu, za nejstarší typ drobné památky lze pravděpodobně považovat již tzv. menhiry, které jsou snad oprávněně spojovány s keltským osídlením našeho území a se vznikem kulturní krajiny jako takové. Z tohoto příkladu je patrné, že pořizování drobných památek má u nás dlouhodobou tradici, která byla následně zásadním způsobem rozvíjena po rozšíření křesťanství na našem území, byť z tohoto nejranějšího období rozšiřování křesťanské víry v 9. a 10. století drobné památky dochovány nemáme. V následujícím tisíciletí se však drobné památky, vesměs pod přímým vlivem křesťanství, stanou neoddelitelnou součástí naší kulturní krajiny, přičemž i přes výrazné ztráty na tomto fondu ve 2. polovině 20. století je hustota drobných památek v české a moravské krajině mimořádná. Na rozdíl od jiných památek, kterými jsou např. umělecká díla umístěná v muzeích či galeriích, drobné památky vizuálně vnímá každý obyvatel našeho území, což jistě ovlivňuje přístup každého jednotlivce k tomuto typu kulturního dědictví. Drobné památky tak, ať už cíleně či nahodile, vstupují do našeho vnímání okolí a podílejí se na hodnotovém

vnímání každého pozorovatele. I když toto hodnotové vnímání může být narušeno mnoha negativními vlivy, staví se většina pozorovatelů drobných památek k jejich existenci pozitivně.

V úvodu této metodiky je nutné definovat pojem drobné památky a zároveň tyto památky vymezit vůči ostatním typům podobných památek, viz dále. Drobnou památkou se rozumí takový artefakt, který je vytvořen, upraven či alespoň umístěn cílenou lidskou činností, přičemž vytvoření daného artefaktu musí být vždy zdůvodněno a památka by měla plnit tu funkci, kvůli které byla vytvořena. Tento funkční význam daného artefaktu by měl být zároveň smysluplný sám o sobě, bez použití zásadních doplňujících informací o památce či na ní. Další charakteristikou drobných památek je jejich umístění volně v krajině či v obydleném prostoru (město, obec), vždy se však jedná o volně přístupné památky, které musí být dostupné a viditelné pro všechny zúčastněné pozorovatele,⁴ zároveň jsou tyto památky zpravidla pevně spojeny se zemským povrchem, neboli nejsou jednoduše přemístitelné. I když samotný název „drobná památka“ avizuje, že další charakteristikou je velikost těchto artefaktů, není tomu tak zcela, velká část drobných památek patří k mohutným artefaktům. Místo velikosti je vhodnější používat jako rozlišující charakteristiku prostorovou přístupnost, přičemž hranicí, která odlišuje drobné památky od ostatních, je právě možnost či nemožnost vstupu do uzavřeného prostoru, který je vymezen danou památkou.

Pro snadnější porozumění výše uvedenému předkládáme následující příklady, které pomohou odlišit drobné památky od ostatních. Drobnou památkou může být pamětní nápis např. na skále, je však nutné, aby připomínal konkrétní historickou událost, je přitom lhotečné, zda se jedná o událost významnou či zcela nicotnou, nápis dochovaný např. ve vlysu renesanční brány již drobnou památkou není. Drobnou památkou je přenosný obraz umístěný volně v krajině (zavěšený na stromě či skále),⁵ obraz, byť stejného námětu, umístěný v zámeckém interiéru již drobnou památkou není. Drobnou památkou je výklenková kaple, kaple ač rozměrově malá mající charakter budovy, ve které lze provést církevní obřad, již drobnou památkou není. Drobnou památkou je pomník na válečnou událost či historickou osobnost, i když jeho rozměry mohou převyšovat běžné stavby, drobnou památkou však není mauzoleum (památník) historické osobnosti, byť třeba malých rozměrů, které má charakter budovy.

⁴ Výjimkou jsou samozřejmě artefakty, které byly většinou z důvodu jiných veřejných zájmů (těžba surovin, automobilová doprava, apod.) přemístěny do lapidárií a muzeí, zde samozřejmě podmínka volné dostupnosti neplatí.

⁵ Obraz tohoto typu je připomínkou nějaké události či se jedná o plnohodnotnou součást daného místa, které je předmětem uctívání, jeho smysl a funkce je tak poněkud širší než u běžného obrazu.

2. TYPOLOGIE DROBNÝCH PAMÁTEK

V úvodní kapitole byla uvedena obecná definice drobných památek, nicméně bez zpřesňujících a doplňujících informací, které by osvětlovaly a identifikovaly jednotlivé typy drobných památek, není dostatečně kvalitní dokumentace možná. Vzhledem k uvedené obecné definici a především vzhledem k velkému množství jednotlivých typů drobných památek je nutné provést bližší identifikaci jednotlivých typů, a to pomocí vhodně zvolené typologie drobných památek. Typologie umožňuje snadnější interpretaci při popisu jak jednotlivých památek, tak při popisu vývoje jednotlivých skupin, z tohoto důvodu je určení vhodné typologie nezbytně nutné.

V dosavadní odborné literatuře, která je věnována problematice drobných památek, nebyla typologii věnována dostatečná pozornost. Výjimkou je práce Nataši Belisové,⁶ která ve své studii „Drobné památky v krajině“ rozvedla a popsala, jakým způsobem drobné památky typově definovat. Základním kritériem typologie je v uvedené práci funkce památky. Níže uvedená typologie vychází z úvah a závěrů autorky, v určitých částech však její typologii zjednodušuje a zároveň upřesňuje důvody, proč je nutné upřednostnit typologii vycházející z funkce památky před ostatními možnostmi.

Vzhledem ke skutečnosti, že drobné památky jsou mnohvrstevnatý soubor různých artefaktů, které mají odlišnou výtvarnou úroveň, vesměs jsou z různých materiálů, vznikaly ve všech obdobích výtvarných slohů a mají různé poslání a účel, je typologické rozdělení dle podobných kritérií do obdobných charakteristických skupin velice komplikované. Kvalifikaci do jednotlivých skupin lze provést na základě několika nabízejících se hlavních kritérií, a to např. dle slohového období, společenského postavení pořizovatele, materiálu či dle funkce památky. Poslední kritérium s sebou nese nejméně problémů a je patrně nejvhodnějším způsobem, jak tuto různorodou skupinu drobných památek identifikovat a typologicky rozdělit. Nevýhodou této typologie je skutečnost, že v průběhu času může dojít k posunu významu a funkce drobné památky, a tak ani tato typologie nemůže být považována za zcela vyčerpávající a bezproblémovou. Ostatní výše naznačené způsoby typologie s sebou nesou příliš mnoho problémů a otázek, než aby je bylo možné označit za nosné a přínosné pro další bádání a interpretaci. I přes toto konstatování, je nutné uvedené možnosti typologického rozlišení, byť nejsou zcela nosné, alespoň zmínit a poukázat na objektivní problémy.

⁶ Nataša BELISOVÁ, *Drobné památky v krajině*, in: *Chraňte památky... ...půjčte jim na zimu svetr*, Krásná Lípa 2008, s. 5–26.

2.1. Typologie dle slohového období

Hlavní úskalí této typologie spočívá v tom, že při uplatnění základního kritéria v podobě slohového období bude získaný soubor obsahovat příliš širokou skupinu památek, které spolu nebudou v zásadě nijak souviset. Je nutné si uvědomit, že v podstatě většina drobných památek vznikala napříč jednotlivými slohy a označit nějakou skupinu drobných památek za slohově jedinečnou a typickou pro dané časové období není možné.

2.2. Typologie dle objednavatele

I v tomto případě není možné dosáhnout typově jednoznačně odlišitelných skupin, protože objednavatelé drobných památek se rekrutovali sice z různých společenských vrstev, ale žádná drobná památka není pro danou společenskou vrstvu charakteristická. Naopak lze prokazatelně doložit, že např. kříž mohl být objednán jak zámožným šlechticem, tak prostým sedlákem. Při uplatnění uvedeného kritéria by tak opět vznikla skupina památek zcela nejednotná a obtížně interpretovatelná.

2.3. Typologie dle materiálu

Stejně jako ve výše uvedených případech, tak také rozdělení dle použitého materiálu není z hlediska dosažení jednotné skupiny památek možné. I když existují určité skupiny drobných památek, např. smírčí kříže, pro které je typické převážné užití jednoho materiálu, v tomto případě kamene – pískovce, nelze dovodit, že by daný materiál nebyl použit na ostatní typy památek. Při užití této typologie by byla výsledkem opět typově zcela nesourodá skupina, která by neumožňovala provést bližší interpretaci a srovnání.

2.4. Typologie dle funkce památky

Jak již bylo naznačeno výše, provedená typologie dle funkce drobné památky jako jediná umožňuje další interpretace jednotlivých skupin drobných památek. Jedná se v podstatě o logický krok, který je zcela v kontextu typologického rozdělení „velkých“ památek, ty jsou také typově děleny dle funkce. Pouze široká definice pojmu „drobná památka“ nás staví do pozice, kdy se snažíme hledat typologické rozdělení, i když rozdělení dle funkce se nabízí jako první, jediné možné a smysluplné.

Ačkoli rozdělení dle funkce drobné památky je nejpřesnější metodou, ani v tomto případě nemusí být rozdělení památek a určení jednotlivého typu vždy zcela jednoznačné a jedna památka může být zařazena do více skupin či se může její funkční význam v průběhu času posunout.

2. 4. 1. Sakrální památky

Obr. 1. Milešov, okr. Litoměřice, socha sv. Prokopa, sochařská památka volně v krajině. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

Sakrální památky jsou takové objekty, které vznikly díky bezprostřednímu či zprostředkovanému působení církve a mají připomínat osobu či děj důležitý pro šíření kultu dané církve. V českém a moravském prostředí se především jedná o památky křesťanské.

Sakrální památky jsou zároveň nejpočetnější skupinou drobných památek, která je u nás dochována. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o velkou skupinu, nacházejí se zde památky typově rozdílné, i když je jejich funkce stejná.

Do této skupiny památek patří sochařské památky volně umístěné v krajině, boží muka, kříže (s korpusem Ježíše Krista i bez něj), výklenkové kaple, ale i samostatné obrazy, zvoničky, reliéfy či soubory jednoho typu – křížové cesty s jednotlivými zastaveními. Pro další potřeby metodiky je nutné převažující typy podrobněji definovat.

Sochařské památky – patří sem všechny sochařské práce, ať už jednotlivé sochy nebo sousoší, které upomínají na křesťanské světce či z hlediska křesťanství důležité události. Do této kategorie řadíme jak sochařské památky umístěné volně v krajině, tak také památky, které se nacházejí v intravilánu obcí – nejedná se však o sochařské památky, které jsou součástí stavebních památek. Z hlediska materiálu je v drtivé většině případů využit místní kámen, ojediněle se lze setkat s památkami kovovými či dřevěnými. Sochařské památky uvedeného typu se začaly ve větším počtu objevovat ve 2. polovině 17. století, k největšímu rozšíření došlo v období 18. století s přesahy do 19. století, ojediněle se lze s tímto typem památky setkat ve století 20. i 21. Klasickou ukázkou sochařské památky volně umístěné v krajině představuje socha sv. Prokopa v Milešově, okr. Litoměřice, viz **obr. 1**.

Obr. 2. Přestavlk, okr. Litoměřice, pozdně gotická kamenná boží muka. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Alena Houdková.

Boží muka – užití termínu „boží muka“ je v historických pramenech či literatuře širší než jeho dnešní definice. V minulosti termín „boží muka“ označoval v podstatě všechny volně umístěné památky v krajině, ať už se jednalo o malé kaple, sochy či boží muka v podobě, ve které je vnímáme dnes. V dnešní definici se jedná o památku, která výhradně připomíná památku samotného umučení Ježíše Krista. Podoba jednotlivých božích muk je přitom obdobná, jedná se o památku vertikálního charakteru, která se skládá ze soklové části, dřívku a vrcholové hlavice s možnou reliéfní výzdobou. Výtvarné zpracování a použitý materiál může být různý. Z časového hlediska se jedná o skupinu drobných památek, jejíž jednotlivá díla jsou

dochována již od 2. poloviny 15. století, lze však předpokládat, že tato díla navazovala na ještě starší artefakty. Boží muka byla pak dále vytvářena ve všech následujících stoletích bez časově převažujícího období a tento typ památky vzniká nově i v současné době.⁷ Jednu z mnoha možných podob božích muk představují např. pozdně gotická kamenná boží muka z Přestavlk, okr. Litoměřice, viz **obr. 2**.

Kříže – opět se jedná o památku, která připomíná umučení Ježíše Krista. Architektonické a výtvarné zpracování může být jednoduché, ale i poměrně složité, přičemž ve složitých případech se už mnohdy jedná o sochařskou památku. Podoba křížů je poměrně pestrá, může se jednat o jednoduché dřevěné kříže, kříže bez korpusu Ježíše Krista

⁷ Uvedenému typu památek, tj. „božím mukám“, byla v teritoriu jižních Čech věnována v poslední době poměrně velká pozornost, viz Pavel HÁJEK, *Zděná boží muka v jižních Čechách*, České Budějovice 2009; Zdenka PALOUŠOVÁ, *Kamenná boží muka v jižních Čechách a přilehlé Moravě*, České Budějovice 2009.

Obr. 3. Mošnice, okr. Litoměřice, dřevěný kříž s malovaným J. Kristem na plechu. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

či o náročné kamenosochařské práce. V některých oblastech jsou stále dobře dochované dřevěné kříže s malovaným Ježíšem Kristem na plechu. V současné době jsou patrně nejběžnějším příkladem litinové kříže převážně z 19. století, které jsou osazeny do kamenného podstavce. Historii „křížů“ je možné prokázat již od počátku 18. století, kdy jsou doloženy jednoduché dřevěné kříže (mohlo však jít již o kříže s malbami J. Krista na plechu), jejich existence je však doložitelná pouze díky mapovým podkladům. Tyto kříže byly ve většině případů zhotoveny ze dřeva, a tak je jejich hmotné dochování do dnešní doby v podstatě nemožné, tyto památky byly především v 19. století nahrazeny kříži litinovými. Existenci starších křížů z 16. a 17. století lze však důvodně předpokládat. Ukázkou jednoduchého kříže s malovaným J. Kristem na plechu představuje **obr. 3** (Mošnice, okr. Litoměřice, kříž s malovaným J. Kristem na plechu), od 19. století rozšířenější litinové kříže, viz **obr. 4** (Horní Vysoké – bývalá osada Jeleč, okr. Litoměřice, litinový kříž na kamenném podstavci).

Výklenkové kaple – jedná se o památky, které mají připomínat osobu konkrétního světce či světců a zdůrazňovat jejich činy. Z hlediska architektury jsou to jednoduché stavby, které se skládají ze soklové části, ze středu s výklenkem či výklenky, horní část je tvořena vesměs trojúhelníkovitým frontonem. Výklenkové kaple jsou vesměs postaveny na půdorysu obdélníka, případně čtverce či trojúhelníka, počet výklenků se může

Obr. 4. Horní Vysoké (bývalá osada Jeleč), okr. Litoměřice, litinový kříž na kamenném podstavci. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

Obr. 5. Staňkovice, okr. Litoměřice, výklenková kaple sv. Prokopa. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

výrazně lišit, od jednoho až např. po šest či osm. Výklenky na hlavních stranách nesou stěžejní výtvarnou výzdobu, ve většině případů se jednalo o malbu či o reliéfní ztvárnění světce, lze však nalézt i výklenky se sochařskou výzdobou.

Do skupiny výklenkových kaplí patří i křížové cesty, jež tvoří jeden významový celek zachycující pašijový cyklus, který je završen buď křížem, nebo sousoším kalvárie.

Výklenkové kaple se začínají uplatňovat jako specifický typ památky v závěru 17. století, nejstarší typy v podstatě typologicky navazují na boží muka, ze kterých je jejich podoba odvozena. Výklenkové kaple vznikly jako důsledek potřeby umístit na památku více výtvarných scén, které mají připomínat buď samotného Ježíše Krista, nebo jeho následovníky. Jednou z klasických ukázek je výklenková kaple sv. Prokopa v obci Staňkovice, okr. Litoměřice, viz obr. 5.

2.4.2. Památky pamětní

Jedná se o poměrně různorodou skupinu, ve které nalezneme celou řadu typově různých památek, všechny však vznikly z důvodu vzpomínky

Obr. 6. Bohušovice nad Ohří, okr. Litoměřice, pomník Mistra Jana Husa. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Jan Koloc.

na lidskou osobnost či připomínky historické události. Měřítko významu každé osobnosti či historické události je přitom zcela zanedbatelné.⁸ Do této skupiny tak řadíme *památky pietní* připomínající místo většinou nešťastné události, přičemž umístění památky je vždy v přímé souvislosti s místem, kde k dané události došlo. Dále do dané kategorie patří *památky oslavné*, ve většině případů se jedná o památky na významné osobnosti či o památky připomínající významné historické, většinou válečné, události. Opět je nutné zdůraznit, že význam osobnosti či historické události není zásadním měřítkem pro danou kategorizaci.

Formální podoba těchto památek je různorodá a v mnoha případech kopírují podobu sakrálních památek, tj. mohou mít podobu kříže, božích muk, sloupů se sochařskou výzdobou, ale také pouhých prostých nápisů. I když podoba těchto památek v mnohém splývá s výše uvedenou skupinou i zde lze nalézt, kromě již zmíněných, další, níže uvedené, specifické skupiny. Nejstarší památky tohoto typu lze datovat již do závěru 17. století,⁹ k velkému rozmachu dochází v 19. století a zájem o tento typ památek je dobře sledovatelný ve století 20. i 21.

Pomníky osobností – tyto památky mají opět různou podobu, nicméně ve většině případů se jedná o sochy či busty, které se snaží věrně zachytit připomínané osobnosti. Lze se však setkat i s případy méně náročného výtvarného zpracování v podobě jednoduchých nápisových desek, ať už

⁸ Pamětní památka může být věnována známé historické osobnosti, např. českému králi Jiřímu z Poděbrad, ale běžně se setkáváme s památkami na méně známé postavy.

⁹ Jedním z příkladů je méně známá jezdecká socha sv. Václava od Jana Jiřího Bendla ze 70. let 17. století, která byla součástí kašny na dnešním Václavském náměstí v Praze, dnes je kopie sochy umístěna ve Štulcových sadech na pražském Vyšehradě, originál se nachází v lapidáriu Národního muzea. Uvedená památka stojí pochopitelně na hranici mezi sakrálními a pamětními památkami, sv. Václav nebyl jen významným panovníkem, ale díky své mučednické smrti se stal také světcem, což samozřejmě sochu v podstatě řadí i mezi sakrální památky.

Obr. 7. Varvažov, okr. Ústí nad Labem, Pruský pomník bitvy roku 1813. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Tomáš Brož.

se sochařským reliéfem či bez něj. Specifické na této skupině památek je to, že výběr místa nemusí být v přímém vztahu zobrazované osobnosti k danému místu. Krásnou ukázkou takovéto památky je pomník Mistra Jana Husa v Bohušovicích nad Ohří, okr. Litoměřice, viz **obr. 6**.

Válečné pomníky – vnější podoba je různorodá, nicméně pomníky mají vesměs vertikální podobu ve formě vztyčeného obelisku, jenž může, ale nemusí být výtvarně opracován. Výtvarné zpracování je různé úrovně, od jednoduchého kamenického opracování až po náročné sochařské a architektonické práce. Informace vztahující se k dané válečné události jsou většinou sděleny v samostatných nápisových polích. Ukázkou drobné památky větších rozměrů představuje válečný pomník bitvy roku 1813 z Varvažova, viz **obr. 7**.

2.4.3. Památky právního charakteru

Jedná se o specifickou skupinu drobných památek, jejichž vznik je spojen s přímým výkonem práva. Vzniklé drobné památky tak nejsou pouhým hmotným artefaktem, ale přímo sloužily i k výkonu vzniklého právního aktu. Nutné je však zdůraznit, že na rozdíl od výše uvedených skupin se z funkčního hlediska již vesměs jedná pouze o relikty a pozůstatky památek daného právního aktu a v současné době uvedené památky tuto funkční roli neplní. Do uvedené skupiny patří následující typy památek.

Smírčí kříže – jedná se o zcela specifický typ památky vesměs v podobě jednoduchého latinského kříže z kamene. Vybudování kříže bylo především ve středověku součástí smírčího řízení v mimosoudním vyrovnání mezi poškozeným a škůdcem. V raném novověku však mimosoudní vyrovnání ztratilo větší část svého původního významu a smírčí kříže vznikaly již pouze jako připomínka místa, kde došlo ke škodní události. Ve výše uvedené terminologii by tak bylo možné smírčí kříže zařadit mezi

Obr. 8. Zubrnice (původní umístění Chabařovice), okr. Ústí nad Labem, smírčí kříž. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Jan Koloc.

Obr. 9. Zdoňov, okr. Náchod, pranýř. Foto: Petr Hrubý.

památky pamětní (pietní). Ne zcela typickou je ukázka smírčího kříže ze Zubrnice (původně umístěn v Chabařovicích) s reliéfem pistole, viz **obr. 8**.

Pranýře – opět se jedná o památky trestního práva, které sloužily k připoutání a následnému pranýřování odsouzené osoby. Vesměs se jednalo o jednoduché kamenné sloupy či obelisky, bez větší výtvarné výzdoby, pouze ve výjimečných případech je možné nalézt i náročné architektonické artefakty. Dodnes krásně dochovaným příkladem je pranýř ze Zdoňova, okr. Náchod, viz **obr. 9**.

Mezní a hraniční kameny – tyto památky sloužily, a v některých případech v podstatě slouží dodnes k vytyčení hranic mezi jednotlivými pozemky, ať už se jedná o pozemky soukromé, vrchnostenské či státní. Tyto památky mají vesměs podobu menšího či většího kamenného obelisku, na kterém jsou písmeny a datací vyznačené potřebné údaje. V některých případech byl tento obelisk nahrazen pouhým nápisem či reliéfem na skále. Ukázkou mezního kamene představuje jednoduchá kamenná stěla s vyznačenými zkratkami názvů jednotlivých panství – Horní Vysoké, část Lhotsko, okr. Litoměřice, tzv. Trojmezny kámen, viz **obr. 10**.

Milníky – byť se nejedná o typickou památku právního charakteru, vzhledem k přesně definované roli těchto památek, kterou nelze zaměnit za jinou funkci, řadíme tyto památky mezi právní. Historické milníky

Obr. 10. Horní Vysoké, místní část Lhotsko, okr. Litoměřice, tzv. Trojmezrný kámen. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

Obr. 11. Proboštov, okr. Ústí nad Labem, milník. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Kateřina Neumannová.

mají vesměs podobu jednoduchého kamenného obelisku, v jehož vrcholové části jsou uvedeny směrové a časové údaje. Stále funkční je např. milník v obci Proboštov, okr. Ústí nad Labem, viz **obr. 11**.

Mezi památky právního charakteru lze zařadit i dnes výjimečně dochovaná torza (základy, spodní část) *šibenic*, byt v případě větších staveb se již nejedná o drobné památky.

2.4.4. Památky zkrášlující krajinu

Jedná se o poslední skupinu památek, kterou lze odlišit od ostatních skupin dle funkce. Je však nutné zdůraznit, že ne všechny památky, které jsou umístěny ve volné krajině a dnes je vnímáme jako zkrášlující krajino-tvorný prvek, lze do této skupiny zařadit. Účel vzniku většiny takto dnes vnímaných památek byl zásadně jiný, vesměs duchovní, ochranný či pamětní.

Do uvedené skupiny tak patří výhradně ty památky, které prokazatelně vznikly za účelem zkrášlení krajiny či daného prostoru. Výtvarná podoba těchto památek může být různá, nicméně k nejpočetnějším patří zcela svébytný typ, kterým je vytváření *reliéfů* na přírodních skalách, přičemž mnohdy přírodní tvar skály mohl sloužit jako motivace pro zvolený námět. Z příkladů je možné uvést tzv. Čertovy hlavy, které vytvořil

Obr. 12. Želízy, okr. Mělník, Čertovy hlavy. Foto: Petr Hrubý.

sochař Václav Levý z pískovcových bloků nad obcí Želízy (okr. Mělník) v letech 1841–1846, viz **obr. 12**. Skromnějším příkladem jsou pak reliéfy od Vojtěcha Kopicce, které tento amatérský sochař vytvořil ve 40.–70. letech 20. století do pískovcových skal u tzv. Kopicova statku (Kacanovy, okr. Semily).

3. DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK – PŘÍPRAVNÁ FÁZE

3.1. Úvod

Co je to dokumentace? Pojem dokumentace chápeme ve dvojitým smyslu – jednak jako vlastní *proces* dokumentace památky v terénu, jednak jako *výstup*, který z tohoto procesu vychází. V rámci procesu dokumentace zaznamenáváme pozorovanou skutečnost za pomoci specifických metod a provedený záznam následně v rámci výstupu analyzujeme a interpretujeme.¹⁰

Dokumentaci drobných památek provádíme za využití metod, jež se tradičně uplatňují při průzkumu staveb a které již byly popsány v rámci publikovaných metodik a v další odborné literatuře.¹¹ Dokumentace drobných památek, zejména v případě soliterně stojících kamenosochařských děl, je do určité míry jednodušší než v případě rozměrnějších staveb a ve specifických případech může vlastní proces dokumentace v nejjednodušší formě provádět i poučený laik. I v takovém případě je nutné, aby provádějící dokumentátor měl znalosti o typologii drobných památek, jejich historickém vývoji, konstrukčních technikách, dějinách umění, ikonografii, schopnost v základních rysech rozpoznat použitý materiál a jeho poškození a v neposlední řadě znal příslušnou odbornou terminologii. Bez těchto znalostí hrozí opomenutí důležitých skutečností, bez kterých není možné provést správnou analýzu historického vývoje památky či posouzení jejího stavu. Zejména v případě, kdy se jedná o dokumentaci památky, které hrozí zánik či zásadní proměna stavu (transfer, razantní obnova či rozsáhlý restaurátorský zásah), může být důsledkem nedbale či neodborně provedené dokumentace definitivní ztráta informací o památce. Množství získaných informací je vždy závislé na zkušenosti dokumentátora, použitých metodách a jeho schopnostech tyto metody používat.

Při dokumentaci staveb včetně drobných památek je základní metodou pozorování dokumentovaného objektu. K zaznamenání pozorovaného využíváme tři metody – obrazový záznam, písemný záznam

¹⁰ Při provádění terénního průzkumu a zejména pak při analýze získaných dat je vhodné mít na paměti, že ačkoli je naším cílem v rámci dokumentačního procesu maximálně objektivní zaznamenání skutečnosti, nelze této objektivitě zcela dosáhnout, neboť každý obrazový záznam či písemný popis objektu je již určitou interpretací skutečnosti.

¹¹ Např. viz Petr MACEK, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Praha 2001; Jiří BLÁHA a kol., *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005; Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011; *Poznávání a dokumentace historických staveb*, Sborník příspěvků ze 4. konference Sdružení pro stavebně-historický průzkum, která se konala ve dnech 31. května – 3. června 2005, Praha 2006 a další. Nejnověji pak Jan VESELÝ a kol., *Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči*, v tisku.

a měřickou dokumentaci. Tyto tři metody využijeme v různém rozsahu při každém průzkumu památky a jejich specifickým problémům při dokumentaci drobných památek se budeme věnovat v dalších podkapitolách tohoto textu. Vedle základních metod lze uplatnit specifické metody průzkumu převzaté z odlišných oborů, jako je trasologický průzkum, dendrochronologický průzkum či restaurátorský průzkum. Pro provádění těchto průzkumů, zejména posledně jmenovaného, je nutné úzce specializované odborné zaměření.

Před vlastním zahájením terénních dokumentačních prací si musíme stanovit či upřesnit náš cíl. Ten podmiňuje rozsah a obsah přípravných prací před terénním výzkumem, výzkum samotný i finální výstup. Odlišná je situace, kdy je cílem dokumentátora zachycení drobné památky, jejíž stav je havarijní, je ohrožená samotná její existence, či má dojít k její razantní proměně (např. přezdění výklenkové kaple, doplnění chybějících partií sochařského díla, transfer památky), od situace, kdy je cílem dokumentace objekt, kterému bezprostřední proměna stavu či zánik nehrozí. V prvně definované situaci je detailnost a kvantita (i kvalita) informací získaných v terénu zásadní prioritou, neboť můžeme mít k provedení terénní dokumentace pouze jednu příležitost (než dojde k transformaci či zániku památky). Terénní průzkum má v tomto případě přednost i před heuristickou fází dokumentačního procesu, která terénním pracím jinak předchází. Příčina proměny památky zároveň definuje orientaci terénního průzkumu. Pokud má být dokumentovaná památka transferována, zaměříme se důsledně na zachycení vztahů památky k nejbližšímu i vzdálenějšímu okolí, stejně tak jako na vlastní konstrukci památky (čepy, osazovací otvory, osazení vzpěry, pozice soklu vůči vrcholovému prvku), a provedeme vedle fotodokumentace i zakreslení všech podstatných detailů. V případě dokumentace památky před obnovou se zaměříme na zachycení a popsání všech viditelných poškození, případně i jejich rozpoznatelnou příčinu. Pokud to situace umožňuje, je přínosné, aby se dokumentátor zúčastnil prováděného transferu či demontáže památky a fotograficky (či jinak) zachytil konstrukční prvky či části památky, které byly dříve skryté.

Zvolený účel dokumentace ovlivňuje použité metody, zaměření terénního průzkumu, množství získávaných informací i samotný výstup.¹² Bez ohledu na zvolený cíl dokumentace ale nelze pominout základní soubor údajů, které v rámci dokumentace příslušnými metodami zaznamenáváme vždy. Mezi základní údaje zařazujeme: identifikaci památky, lokalizaci památky, orientaci památky, dataci, slohové zařazení památky,

¹² Například pokud je cílem dokumentátora provést základní pasport drobných památek v rámci širšího územního celku, může být proces dokumentace jednodušší včetně užitých metod a soubor získávaných informací může být omezen na základní údaje identifikující památku. Výsledný výstup pak může sloužit jako podklad pro další výzkumné práce.

autorství (pokud je známé), materiálové složení, konstrukci, nápisy, erby či jiné významné znaky na památce a stav památky s výčtem poškození. Vždy rovněž uvedeme autora a datum provedené dokumentace.

Jak jsme již uvedli, zvolený cíl dokumentace ovlivňuje její průběh i výstup. Spolu s výchozím stavem poznání do určité míry také determinuje i obsah a rozsah přípravy před vlastní dokumentací v terénu.

V případě pasportizace památek v rámci určitého územního celku je logistika a časová náročnost příprav přirozeně náročnější než v případě jednotlivé památky. Výchozí stav poznání o dokumentovaném objektu je rozdílný v případě evidované kulturní památky a památky, která není státem chráněna a evidována, což se týká větší části fondu drobných památek na našem území. V případě státem chráněných kulturních památek je situace relativně jednoduchá, základní informace o památce nalezneme v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky přístupném v Informačním systému NPÚ,¹³ další informace o památce nalezneme na evidenčních listech uložených na příslušných územních odborných pracovištích Národního památkového ústavu. Evidenční listy uvádějí i lokaci památky, včetně příslušné pozemkové parcely. Přesnou polohu včetně GPS souřadnic dotyčné památky můžeme získat v online přístupném metainformačním systému Národního památkového ústavu.¹⁴ V případě nechráněných a neevidovaných památek bývá situace složitější. Základním zdrojem pro lokalizaci takovýchto památek jsou současné i historické mapové podklady v kombinaci s informacemi ze soupisové literatury, ikonografických a archivních pramenů. Ani v případě kulturních památek, jejichž umístění je nám již známé, nelze studium dostupných mapových i dalších písemných a ikonografických podkladů pominout. V případě dokumentace transferované památky by tak měla být součástí i dokumentace původního umístění, které nám může prozradit právě studium historických podkladů. Umístění může odkazovat na osobu fundátora či konkrétní událost, která se na daném místě stala. Úzký vztah ke svému umístění mají přirozeně milníky a hraniční kameny. Památka také mohla být součástí širšího konceptu, ať už poutní trasy, křížové cesty, kostelní stezky či promyšleně koncipované barokní krajiny. Znalost původního umístění drobné památky je tak pro správnou interpretaci jejího historického vývoje a často i současného stavu zcela zásadní.

Provedení heuristické fáze dokumentace, která shromažďuje dostupné mapové, ikonografické a písemné podklady, je nutné pro pochopení historického vývoje památky a správnou interpretaci terénních poznatků. Alespoň v základním rozsahu je nutné ji provést před zahájením terénní fáze dokumentace. Pouze ve výjimečných případech, kdy je terénní doku-

¹³ Viz <http://iispp.npu.cz>.

¹⁴ Viz http://iispp.npu.cz/mis_public/homepage.htm.

mentace prováděna neplánovaně a často v časové tísní, je možné provést heuristiku v plném rozsahu až po provedení terénního výzkumu.

3.2. Mapové podklady

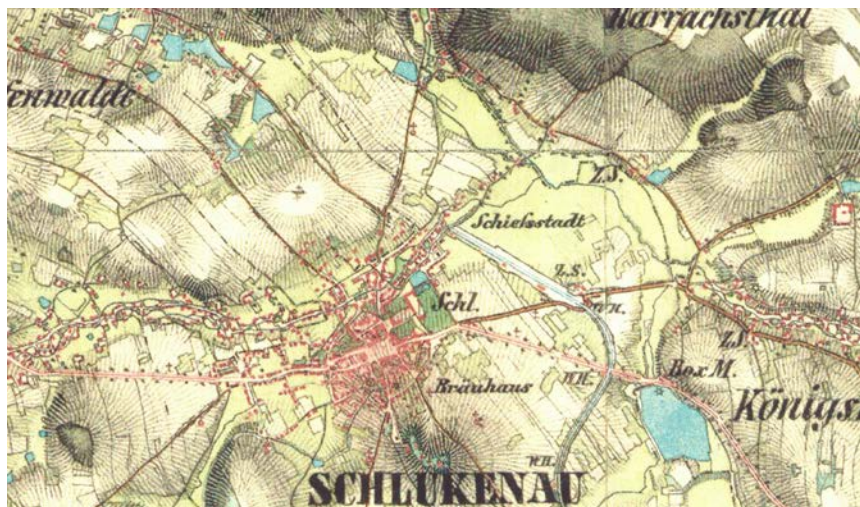
Dostupné mapové podklady, které slouží k identifikaci a lokalizaci drobných památek, dělíme na současné a historické. Mezi základní historické mapové podklady počítáme I. vojenské mapování, II. vojenské mapování, III. vojenské mapování a tzv. císařské otisky stabilního katastru.¹⁵

I. vojenské mapování, zvané také josefské, vznikalo v českých zemích v letech 1764–1768 a bylo doplňováno a zpřesňováno v letech 1779–1783. Jak napovídá název, bylo mapování prováděno k vojenským účelům a jeho cílem bylo zachycení celého území tehdejší tzv. habsburské monarchie. Mapování vycházelo ze starších podkladů (v případě českých zemí z Müllerova mapování), bylo prováděno v měřítku 1 : 28 000 a doprovázel je bohatý textový materiál. Originály mapových listů i doprovodných textů se nacházejí v Rakouském státním archivu – vojenském archivu ve Vídni (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv). Digitalizované mapové listy jsou zpřístupněné online na webovém portálu

Obr. 13. I. vojenské mapování, Verneřice, okres Děčín, list č. 27, výřez mapy. © 1st Military Survey, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna; © Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně – <http://www.geolog.cz>; © Ministerstvo životního prostředí ČR – <http://www.env.cz>.

¹⁵ K dalším mapám více viz Josef PEKAŘ, *České katastry 1654–1789*, Praha 1932; František ROUBÍK, *Ke vzniku Josefského katastru v Čechách v letech 1785–1789*, Sborník historický 2, 1954, s. 140–185; František BOGUSZAK – Jan CÍSAŘ, *Vývoj mapového zobrazení Československé socialistické republiky III. – Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století*, Praha, 1961.

Obr. 14. II. vojenské mapování, Šluknov, okres Děčín, list O_1_II, výřez mapy. © 1st Military Survey, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna; © Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně – <http://www.geolab.cz>; © Ministerstvo životního prostředí ČR – <http://www.env.cz>.

Laboratoře geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.¹⁶ Drobné památky byly zaznamenávány pro vojenské potřeby jako cenné orientační body v krajině, a přestože nelze počet vyobrazených objektů považovat za úplný výčet existujícího fondu památek, lze získat určitou představu o rozmístění, frekvenci a částečně i typologii drobných památek ve druhé polovině 18. století na našem území. Drobné památky jsou zde jednotně zobrazovány symbolem křížce (červený značí kamenný či zděný objekt) či symbolem pro kapli, viz **obr. 13**.

II. vojenské mapování, zvané Františkov, probíhalo na území českých zemí v letech 1836–1852 a vycházelo již z trigonometrické sítě, která vznikala v letech 1806–1811 a 1816–1821. Tam, kde již byly vyhotoveny katastrální mapy stabilního katastru, byly tyto využity jako podklad. Opět byl součástí celého díla i rozsáhlý doprovodný popisný materiál. Mapování je oproti svému předchůdci kartograficky přesnější. Drobné památky jsou zde zobrazovány za užití stejných symbolů jako v rámci I. vojenského mapování, viz **obr. 14**. Mapové listy v měřítku 1 : 28 800 v digitální podobě najdeme na již zmíněném webu laboratoře geoinformatiky FŽP UJEP.¹⁷

¹⁶ Viz <http://oldmaps.geolab.cz>.

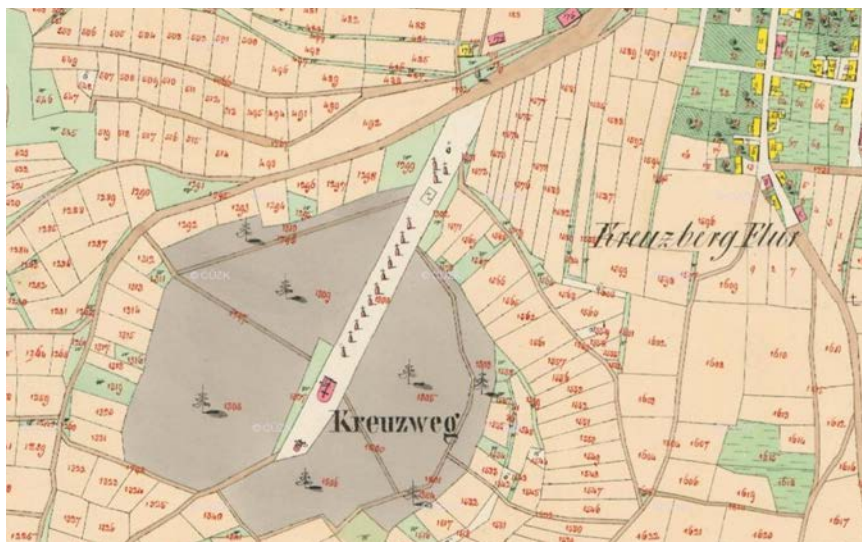
¹⁷ Originály mapových listů jsou uloženy v Rakouském státním archivu – vojenském archivu ve Vídni.

Obr. 15. III. vojenské mapování, Bylany, okres Kutná Hora, 1:25 000, list 4054_2, výřez mapy. VGHMÚř Dobruška, © Ministerstvo obrany ČR; © Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně – <http://www.geolag.cz>

III. vojenské mapování, zvané Františko-josefské, vznikalo pro české země v letech 1876–1879 a jeho základním výstupem byly kolorované mapy tzv. topografické sekce v měřítku 1 : 25 000, z nich pak vycházely mapy speciální (1 : 75 000) a generální (černobílé, 1 : 200 000). Výstupy mapování byly po rozpadu rakousko-uherské monarchie v roce 1918 převzaty nástupnickými státy. V rámci naší republiky byly speciální a generální mapy vydávány v upravené a aktualizované verzi až do 50. let 20. století. Mapování lze považovat za již poměrně přesné. Legenda III. vojenského mapování rozlišuje různými symboly kapli, památník (Denkmal), kříž (Kreuz), boží muka nebo jiné rituální objekty (Bildstock oder ähnliches rituelles Objekt), a dokonce i obrázky na stromech (Bildbaum). V mapách topografické sekce je navíc rozlišeno, zda je památka z kamene resp. zděná (červeně), nebo dřevěná (černě), viz **obr. 15**. Část originálních mapových listů topografické sekce v měřítku 1 : 25 000 je ztracená, ale speciální mapy jsou dostupné v plném rozsahu. Obojí je v digitální podobě přístupné jak na již zmiňovaném webu laboratoře geoinformatiky FŽP UJEP, tak na webovém portálu Ústředního archivu zeměměřictví a katastru (zde včetně legendy).¹⁸

¹⁸ Viz <http://oldmaps.geolab.cz> a <http://archivnimapy.cuzk.cz/>.

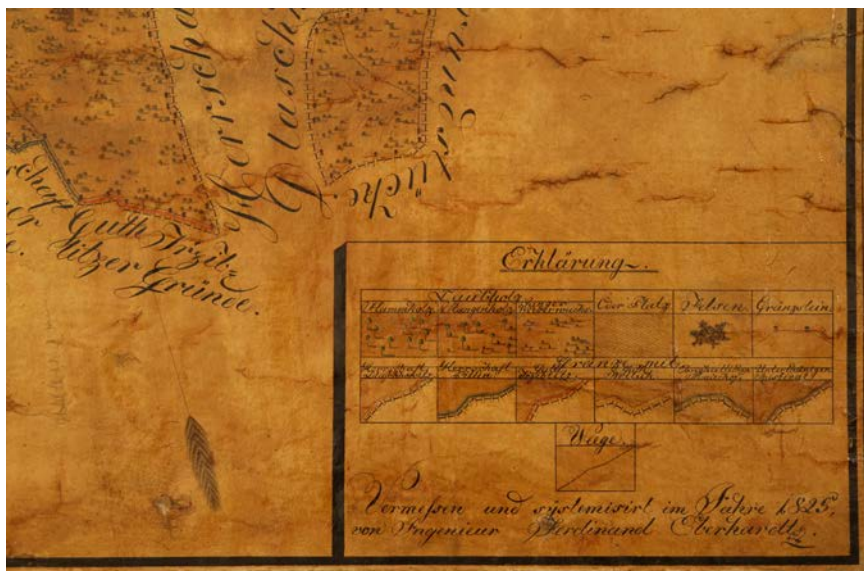

Obr. 16. Císařské otisky stabilního katastru, Jiřetín pod Jedlovou, okr. Děčín, kaple křížové cesty v areálu kaple Ukřížování, list 2930-1 Č, výřez mapy, převzato z webových stránek <http://archivnimapy.cuzk.cz/>. Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, <http://www.cuzk.cz>

Posledním základním historickým mapovým podkladem je stabilní katastr, konkrétně tzv. indikační skici stabilního katastru a především jeho císařské povinné otisky. Mapování stabilního katastru bylo zahájeno císařským patentem z roku 1817, který ustanovil vznik nového katastru evidujícího veškeré pozemky rakouského císařství včetně rozlohy a výnosu podléhající pozemkové dani.¹⁹ Výstupem byly katastrální mapy v měřítku 1 : 2 880 zvláště pro každou katastrální obec.²⁰ Z originálních katastrálních map stabilního katastru vzniklých při terénním zaměřování byly vytvořeny kopie určené patentem k uložení ve vídeňském archivu – tzv. císařské povinné otisky. Dále byly z originálních map odvozeny kolorované mapy určené pro další práci v terénu – k zaznamenávání (indikování) změn, tzv. indikační skici. Originály indikačních skic pro české země jsou uloženy v Národním archivu v Praze, v Moravském zemském archivu v Brně a v Zemském archivu v Opavě. Císařské povinné otisky jsou uloženy v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru, který je v digitální formě zpřístupnil i na svém webovém portálu. Zde je zpřístupněna i vý-

¹⁹ Měření na základě trigonometrické sítě bylo v Čechách provedeno v letech 1826–1830 a v letech 1837–1843, na území Moravy bylo provedeno v letech 1824–1830 a 1833–1836.

²⁰ Stabilní katastr byl v dalších letech reambulován, po I. světové válce se stal základem pozemkového katastru, z něhož vychází i stávající katastr nemovitostí České republiky.

Obr. 17. Mapa lesního revíru Solany (okres Litoměřice) z roku 1825, detail s mezními kameny, Státní oblastní archiv Litoměřice, fond Velkostatek Libochovice, Mapy a plány, desky č. III.

znamná část indikačních skic a je tak možná komparace obou mapových podkladů (je zde umožněna i komparace s III. vojenským mapováním). Legenda císařských povinných otisků rozlišuje drobné památky symboly pro boží muka (Martersäule), kapli, kříž, milník a mezník. Barevně je opět rozlišen materiál konstrukce – červená označuje kámen či zdivo, černá dřevo.²¹ Ukázka III. vojenského mapování viz **obr. 16**.

Vedle vyjmenovaných základních historických mapových podkladů můžeme při podrobnějším studiu využít i další historické mapy. Mezi ně patří například mapy nacházející se ve fondech velkostatků, kde můžeme v mapách lesních revírů nalézt zakreslené mezní kameny i boží muka, viz **obr. 17** – Mapa lesního revíru Solany (okres Litoměřice) z roku 1825, detail s mezními kameny.

Vedle historických map využíváme v přípravné fázi dokumentace i současné mapové podklady, zejména turistické mapy. V souvislosti se svou návazností na stabilní katastr je praktické i prohlížení pozemko-

²¹ Více k historii mapování českých zemí např. viz Karel KUCHAR, *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I. díl – mapy českých zemí do poloviny 18. století*, Praha 1959; F. BOGUSZAK – J. CÍSAŘ, *Vývoj mapového zobrazení území Československé socialistické republiky III. – Mapování a měření českých zemí od pol. 18. století do počátku 20. stol.*, Praha 1961; Jan BŮMBA, *České katastry od 11. do 21. století*. Praha, 2007.

vého katastru v mapové aplikaci Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.²²

Studium zmíněných kartografických pramenů a současných mapových podkladů nám kromě zpřesnění lokalizace památky a její identifikace (v kombinaci s písemnými prameny) umožní získat představu o území, které je cílem naší dokumentace, a o vztazích památky s okolím. Historické mapy zachycují například zaniklé krajinné úpravy, jichž byly drobné památky častou součástí. Kritickou komparací mapových podkladů z různých historických období můžeme získat informace o proměnách fondu drobných památek jako celku i jeho jednotlivých součástech, můžeme sledovat kvantifikační či materiálové změny fondu (např. nahrazení dřevěných křížů za kovové kříže s kamenným podstavcem).

3.3. Písemné podklady, odborná literatura a písemné prameny

Nezbytnou součástí přípravné fáze dokumentace drobné památky je vyhledání základních údajů týkajících se její historie a umělecko-historického významu v příslušné odborné literatuře a písemných pramenech.²³ Prvním krokem dokumentátora v této fázi je prostudování umělecko-historické topografické soupisové literatury, která mu může poskytnout základní informace o dokumentovaném objektu.

Umělecko-historická soupisová literatura má v našich zemích dlouhou tradici.²⁴ Prvním pokusem o ucelený soupis památek pro celé území českých zemí byla edice *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém* (později *Soupis památek historických a uměleckých v Republice československé*), která vycházela v letech 1897–1937. Každý svazek zachycoval umělecko-historické památky v rámci jednoho politického okresu, výjimečně byl celý svazek věnován významné památce. Bohužel některé okresy nakonec zpracovány nebyly (např. Kutná Hora, Litoměřice, Děčín), nebo zůstaly rozpracovány či v rukopise.²⁵ Na soupisové snahy navázal v roce 1957 Kabinet pro teorii a dějiny umění ČSAV a vydal v redakci Zdeňka Wirtha jednosvazkovou *Umělecké památky Čech*.²⁶ V letech

²² Viz <http://nahlizeniidokn.cuzk.cz/>. Vedle přímo do map zanesených drobných památek mohou být cenným zdrojem poznání i pomístní názvy jako např.: „U Křížku“, „U Sv. Bernarda“ apod.

²³ Stručný přehled užitečné literatury a archivních pramenů viz: Jiří KAŠE – Vladislava ŘÍHOVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ, *Literatura a archivní prameny jako podklad průzkumu nemovitých památek – se zaměřením na sochařská díla a drobnou literaturu, přehled a čítanka (nejen) pro budoucí restaurátory*, Pardubice 2012.

²⁴ Viz Zprávy památkové péče 70, 2010, č. 1, s. 41–50.

²⁵ V současné době jsou dokončené a publikované svazky (vyjma Hlavního města Prahy) dostupné online na stránkách digitalizované knihovny Katolické teologické fakulty Karlovy univerzity, viz <http://depositum.cz/knihovny/pamatky/>.

²⁶ Zdeněk WIRTH (ed.), *Umělecké památky Čech*, Praha 1957.

1977–1982 pak pod vedením Emanuela Pocheho vyšel doposud poslední souhrnný soupis *Uměleckých památek Čech* ve čtyřech svazcích.²⁷ Uvedené tituly soupisové literatury jsou cennou pomůckou, ale je nutné k nim přistupovat kriticky.

V posledních letech v důsledku stoupajícího zájmu odborné i laické veřejnosti o drobné památky vycházejí regionální soupisové práce zaměřené právě na toto téma.²⁸ Na celé území naší republiky se zaměřují typologicky vymezené soupisy mariánských, trojičních a jiných světeckých sloupů, které pro jednotlivé okresy a kraje vycházejí nákladem Národního památkového ústavu.²⁹ Podobně úzce typologicky profilovaný soupis zaměřený na tzv. smírčí kříže byl vydán nákladem muzea v Aši, v roce 2007 byl k němu vydán katalog dodatků.³⁰

Vedle soupisové literatury jsou cenným zdrojem poznání historie dokumentovaného objektu a jeho lokace díla historické topografie, přestože jsou drobné památky většinou spíše na okraji jejího zájmu. Za základní práce považujeme díla Jaroslava Schallera, *Topographie des Königreiches Böhmen* (16 dílů, 1785–1791), Johanna Gottfrieda Sommera, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt* (16 dílů, 1833–1849) a Antonína Podlahy, *Posvátná místa království Českého* (čtyři díly věnované území Arcidiecéze pražské, Praha 1907–1913).³¹

Soupisová a topografická literatura nám může poskytnout základní informace o drobné památce a lokalitě, ve které se nachází. Pro získání obsáhlejších informací se obracíme k regionální současné i historické vlastivědné literatuře (včetně periodik), která se, spíše než literatura centrální, zabývá drobnými památkami místního významu. Nedocenitelným pramenem k regionálním pamětihodnostem jsou současná i historická

²⁷ Emanuel POCHE (ed.), *Umělecké památky Čech 1–4*, Praha 1977–1982; Samostatně pak začaly být později vydávány *Umělecké památky Prahy*. Pro území Moravy a Slezska byl soupis uměleckých památek zpracováván později, začal být vydáván až v 90. letech 20. století a dosud nebylo jeho vydávání dokončeno. Viz Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy 1–2*, Praha 1994, 1999.

²⁸ Např.: Irena BUKAČOVÁ – Jiří FÁK, *Paměť krajiny I.–VIII., Mariánská Týnice 2006–2013*; Miroslav FIŠAR, *Boží muka a křížky v Hodkovicích nad Mohelkou a okolí*, Hodkovice nad Mohelkou 1999; Pavel HÁJEK, *Zděná boží muka v jižních Čechách*, České Budějovice 2009 a další.

²⁹ Jako poslední zatím vyšel titul: Kateřina ADAMCOVÁ – Zdenka GLÁSEROVÁ – Viktor KOVAŘÍK – Vratislav NEJEDLÝ – Pavel ZAHRADNÍK, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Ústeckém kraji (okresy Děčín, Chomutov, Litoměřice, Loupy, Most, Teplice, Ústí nad Labem)*, Praha 2012.

³⁰ Kol. autorů, *Kamenné kříže Čech a Moravy*, Praha 1997; Kol. autorů, *Kamenné kříže Čech a Moravy – katalog dodatků*, Aš 2007.

³¹ Pro Moravu jsou základními historickými topografickými tituly díla Františka Josefa SCHWOYE, *Topographie vom Markgrafthum Mähren*, vydáváno v letech 1786–1793 a Gregora (Řehoře Tomáše) WOLNĚHO, *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert*, vydáváno v letech 1835–1842; *Kirchliche Topografie von Mähren*, vydáváno v letech 1855–1866.

vlastivědná díla často lokálních autorů.³² Drobným památkám, jako objektům zájmu soudobých turistů, se věnují i turistické průvodce.³³ Díla vznikající v počátcích zájmu o turistiku mohou zachycovat, stejně jako starší literatura obecně, i památky částečně či zcela zaniklé.

Dalším typem odborné literatury, která nám, byť v omezené míře, může poskytnout údaje o dokumentované památce, je literatura encyklopedická, viz např. *Encyklopedie vesnic* od Jana Pešty, která ve výpisu pamětihodností dané obce zmiňuje i drobné památky v jejím intravilánu.³⁴

Vyjma odborné literatury je nutné využít i písemné prameny, většinou institucionálního, ale i narativního charakteru. V případě státem chráněných památek poskytuje základní informace místně příslušné odborné pracoviště Národního památkového ústavu (dále jen NPÚ), případně Generální ředitelství NPÚ. Ve spisovných pracovištích NPÚ se nachází spisová dokumentace k jednotlivým památkám, včetně restaurátorské, plánové a fotografické dokumentace.³⁵

Písemné prameny institucionálního i narativního charakteru staršího data jsou uloženy ve veřejných a soukromých archivech. Jejich studium většinou vyžaduje alespoň základní orientaci v archivních fondech, jež se vztahují k jednotlivým typům drobných památek, rovněž je nutná základní znalost paleografie a německého (zejména v pohraničních oblastech), případně latinského jazyka.³⁶ Vyhledávání konkrétních fondů a sbírek archivů akreditovaných Ministerstvem vnitra ČR je možné na jeho webových stránkách.³⁷ Cíl dokumentace určuje výběr archivních fondů, kterými se bude dokumentátor zabývat. Typ archivního fondu (a místo jeho uložení) ovlivňuje nejen zvolená lokalita, ale i typ dokumentované památky a její zřizovatel.

³² Viz např. *Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, Mitteilungen des Nordböhmisches Exkursions-Clubs; Kutnohorské příspěvky k dějepisu vzdělanosti české; Erzgebirgs-Zeitung; Organ der Touristen-Vereine des böhmischen Erz- und Mittelgebirges*. Ze současných regionálních vlastivědných periodik můžeme jmenovat například: *Děčínské vlastivědné zprávy; Sborník Mandava; Sborník podblanicko* apod. K významu regionálních historických periodik více viz Jaroslav PÁNEK – Eva PROCHÁZKOVÁ (edd.), *Regionální vlastivědná periodika a jejich místo v historiografii*, sborník z konference, Benešov 2012.

³³ V. WACHSMANN, *Severní Polabí – od Litoměřic až k Hřensku: okolí měst Ústí n. L., Teplic, Litoměřic, Podmokel a Děčína*, Ústí nad Labem 2006, reedice. Digitální online přístupná verze viz <http://www.ukp98.cz/polabi/labe/>.

³⁴ Jan PEŠTA, *Encyklopedie českých vesnic I.–V.*, Praha 2003–2011.

³⁵ Spisová agenda Státní památkové správy (1953–1958), jednoho z předchůdců Národního památkového ústavu, je uložena ve fondu Státní památková správa v Národním archivu.

³⁶ Charakteristice jednotlivých typů archivních pramenů využitelných při dokumentaci drobných památek se věnuje již zmíněná publikace Jiří KAŠE – Vladislava ŘÍHOVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ, *Literatura a archivní prameny jako podklad průzkumu nemovitých památek – se zaměřením na sochařská díla a drobnou literaturu, přehled a čítanka (nejen) pro budoucí restaurátory*, Pardubice 2012.

³⁷ Viz <http://www.mvcr.cz/clanek/archivni-fondy-a-sbirky-v-ceske-republice-386553.aspx>.

V případě drobných památek sakrálního charakteru jsou základním zdrojem informací fondy farních úřadů. Ty jsou uloženy ve Státních okresních archívech a v archívech biskupských konzistoří. Výchozím krokem při studiu těchto fondů je vyhledání soupisu křížů, soch a kaplí dané farnosti. Tyto soupisy byly povinně sepisovány od druhé poloviny 30. let 19. století na základě nařízení biskupských konzistoří. Soupis se pořizoval ve dvou exemplářích, jeden byl odeslán na biskupskou konzistoř, druhý zůstal v archívu farnosti.³⁸ Farní exempláře byly, oproti konzistorním, v průběhu dalších let mnohdy doplňovány. Bohužel mnoho fondů far je dnes dochováno v neúplnosti, soupisy v nich schází a je nutné je vyhledat v archívech biskupských konzistoří. Nedostatkem soupisů je jejich kolísavá kvalita, resp. podrobnost, která závisí na přístupu konkrétního autora. Některé soupisy mají vysokou výpovědní hodnotu – popisují památku včetně povrchových úprav a uvádějí opisy nápisů, mnohdy je ale soupis prostým seznamem. Stejně jako k dalším archivním pramenům je nutné i v případě soupisů podrobit uváděné údaje kritice, údaje zde uváděné nelze mechanicky přejímat. Zejména v případě nápisů je nutná komparace s faktickým stavem nápisu na památce. Další typ archivního pramene, který nalezneme ve fondu farnosti a který může poskytnout podstatné údaje o dokumentované sakrální památce, jsou farní pamětnice. Můžeme v nich nalézt informace o zřízení památky, jejím svěcení, poškození i obnovách. Stejně jako u výše zmíněných soupisů je podrobnost zápisů v pamětnicích kolísavá, a to i v rámci jedné knihy.³⁹ Pro studium farních pamětnic je většinou nezbytná znalost latinského jazyka.

Informace o pořízení památky či jejích pozdějších úpravách můžeme nalézt i v pramenech účetní povahy (např. účty za kamenické či štafírské práce na památce). Pozornost je nutné věnovat i běžné spisové agendě a korespondenci příslušné farnosti s biskupskou konzistoří či patronátním úřadem. Cennou informací o časovém určení vzniku památky nám může poskytnout například povolení biskupství ke svěcení drobné památky.

Kromě fondů jednotlivých farních úřadů obsahují informace o historii drobných sakrálních památek i archivní fondy vztahující se k osobě jejich zřizovatele. V případě šlechtické donace vyhledáme fond příslušného velkostatku, uložený v oblastním archívu. Typologicky nás v rámci těchto fondů zajímají obdobné prameny jako v případě farních úřadů, zejména prameny účetní povahy. Pokud se jednalo o donaci obecní či městskou, hledáme tyto materiály ve fondech obcí a měst.

³⁸ Konzistorní soupisy jsou uloženy v archívech biskupských konzistoří, farní soupisy jsou uloženy v rámci fondu farnosti v příslušném okresním archívu.

³⁹ Pozitivní vliv na obsažnost pamětnic mělo nařízení nejvyššího českého purkrabího Karla Chotka z roku 1835 (platné od roku 1836), které ukládalo povinnost vést kroniku v každém městě, městečku, významnější lokalitě, na všech farách a dalších duchovních či světských institucích. Nařízení zároveň definovalo, jak má kronika vypadat po formální a obsahové stránce.

Při shromažďování informací o smírčích křížích vyhledáváme prameny právní povahy – smírčí smlouvy.⁴⁰ Pokud druhotně sloužily jako hraniční znamení, mohou být zmíněny spolu s tradičními mezníky a hraničníky v popisech hranic příslušného pozemku (např. panství, kláštera, gruntu, města). Popisy hranic jsou uloženy v archivních fondech, které se váží k pozemku a jeho vlastníku, pro jejich vyhledání je proto nutné tyto majetkosprávní vztahy znát.⁴¹

Pro studium drobných památek obecně, bez ohledu na jejich typologické zařazení, je jedním ze základních typů využitelného archivního pramene kronika, zejména se jedná o kroniky obecní a městské. Cenným zdrojem informací o drobných památkách obecně mohou být i archivované pozůstalosti pracovníků památkové péče, regionálních historiků a historiků umění.

Studium odborné literatury a písemných pramenů za účelem vytěžení maximálního množství informací o drobné památce od jejího vzniku až po současnost je nezbytnou součástí dokumentace. Před terénní fází dokumentace je nutné se seznámit alespoň se základní odbornou literaturou, zejména soupisovou, která může být nápomocná při identifikaci a lokalizaci památky. Pokud není cílem dokumentace jednotlivá památka, ale celý dochovaný fond drobných památek v rámci vybraného území, je nezbytné v rámci přípravné fáze vyhledat i soupis křížů, soch a kaplí z 30. let 19. století příslušné farnosti či farností. Po jeho komparaci s historickými mapovými podklady si můžeme učinit představu o početnosti drobných sakrálních památek na vybraném území. Zároveň je možné na základě této komparace drobné památky lokalizovat, včetně objektů z větší míry zaniklých, které bychom bez znalosti historických podkladů v terénu pravděpodobně neobjevili.

3. 4. Ikonografické podklady

Kromě informací z odborné literatury a písemných pramenů shromažďuje dokumentátor i veškeré ikonografické podklady vztahující se k dokumentovanému objektu. Počítáme mezi ně zejména historické pohlednice, veduty, kresby, plány a zejména fotografie (historickou i současnou).

Pohlednice se jako poštovní cenina na našem území rozšířila na konci 19. století. Pro naše potřeby jsou podstatné především místopisné pohlednice. Drobná památka se stávala součástí záběru v případě, že byla

⁴⁰ Rešerši objevených smírčích smluv (k roku 1999) viz Pavel RUND, *Smírčí smlouvy (rešerše)*, in: Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů. Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984–1998, Aš 1999, s. 35–37.

⁴¹ Významným pramenem pro studium hraničních znamení obecně je dílo Jakuba Menšíka z Menštejna z roku 1600 viz Jakub MENŠÍK Z MENŠTEJNA, *O mezech, hranicích, soudu a rozepři mezní*, in: Codex juris Bohemici 5, Praha 1883.

Obr. 18. Veduta města Čáslav (okres Kutná Hora), kolem r. 1830, boží muka v popředí, uložení originálu: SOKA Kutná Hora, Sběrka vedut a grafiky, inv. č. 50, převzato z webových stránek <http://archivnimapy.cuzk.cz/>.

umístěna v centru obce, v blízkosti významné památky, nebo se pohledově významně uplatňovala v kombinaci s výraznými krajinnými prvky (např. křížové cesty). Soubory historických pohlednic se nacházejí ve veřejně přístupných sbírkách muzeí a archivů, veřejnosti běžně nepřístupné jsou sbírky soukromých sběratelů. Pro některá města či oblasti byly shromážděné historické pohlednice (většinou spolu s historickými fotografiemi) publikovány.⁴² V omezené míře jsou historické pohlednice v současné době dostupné na internetu.⁴³

Dalším důležitým ikonografickým pramenem při dokumentaci drobných památek jsou historické veduty. Jejich autoři drobné památky často zachytili v prvním plánu své kompozice – před branami měst, na křižovatkách před městem, viz **obr. 18** – Veduta města Čáslavi (okres Kutná Hora), kolem roku 1830, boží muka v popředí. I když je nutné k tomuto prameni přistupovat kriticky – zobrazení mohlo být zkresleno či ovlivněno například výstavbou kompozice, jsou veduty cenným pramenem k poznání tvarosloví a tradičního umístění drobných památek. Soupis vedut v českých archivech do roku 1850, částečně i s jejich digitálními ver-

⁴² Např. *Varnsdorf ve starých fotografiích*; *Historické pohlednice břeclavského regionu*; *Kamenický Šenov ve starých fotografiích*, edice *Zmizelé Čechy* atp.

⁴³ Viz např.: <http://www.fotohistorie.cz/>, online aukce historických pohlednic či webové stránky jednotlivých měst a obcí s oddělením historických pohlednic.

zemi, je zpřístupněn webovou aplikací <http://veduty.bach.cz/veduty/>. Veduty k vybraným městům jsou součástí svazků Historických atlasů měst ČR vydávaných Historickým ústavem Akademie věd ČR.⁴⁴

Dalším důležitým, bohužel nepříliš běžným, typem ikonografického pramene k drobným památkám je dokumentační a umělecká kresba. S kresebnou dokumentací se můžeme setkat v pozůstatostech památkových pracovníků, regionálních vlastivědců, historiků, uměleckých historiků a malířů, pokud byly drobné památky předmětem jejich zájmu.⁴⁵

Spíše výjimečně se v případech drobných památek setkáme s plánovou dokumentací (např. pro výklenkové kaple). Plánová dokumentace z doby před výstavbou, nebo například k plánované přestavbě se může nacházet ve fondech farních úřadů ve státních okresních archivech či archivech biskupských konzistoří, případně v archivních fondech vztahujících se ke zřizovateli památky. Plánovou dokumentaci mladšího data můžeme nalézt ve spisovných stavebních úřadů či Národního památkového ústavu nebo např. v archivním fondu Státní památková správa v Národním archivu.

Z hlediska výpovědní hodnoty je nejcennějším ikonografickým pramenem bezpochyby dokumentační fotografie. Obsáhlé fotografické sbírky tohoto charakteru týkající se většinou jen státem chráněných památek nalezneme na pracovištích Národního památkového ústavu. Soubory fotografií pořizované regionálními fotoamatéry, vlastivědci, historiky či uměleckými historiky můžeme nalézt v jejich soukromých sbírkách, případně v archivovaných pozůstatostech uložených v místně příslušném státním okresním archivu.⁴⁶ Sbírkou historických fotografií, které s dokumentačním úmyslem, či bezděky zachycují drobné památky, můžeme nalézt i ve sbírkách místně příslušných muzeí a archivech.

Ikonografické prameny jsou nenahraditelným zdrojem poznání o podobě památky. Shromáždění maximálního množství ikonografických pramenů vztahujících se k objektu je nedílnou součástí dokumentace. Před terénním výzkumem není nutné dokončit časově náročné vyhledání všech dochovaných materiálů, je ale vhodné se například prostřednictvím dostupných historických pohlednic seznámit s historickou podobou lokality, ve které se památka nachází, a prostudovat si ikonografické prameny snadno dostupné.

⁴⁴ Viz <http://www.hiu.cas.cz/cs/mapova-sbirka/historicky-atlas-mest-cr.ep/>.

⁴⁵ Příkladem může být sbírka kreseb a akvarelů vlastivědce Karla Šrámka (1900–1957) uložená jako součást fondu městského muzea v Aši a Národopisného muzea v Plzni.

⁴⁶ Pro regiony Děčínska, Liberecka a Ústecka je cenným zdrojem poznání o podobě drobných památek ve 30. letech 20. století fotografická pozůstatost děčínského archiváře a muzejníka Franze Queižera. Pozůstatost je uložena ve Státním okresním archivu v Děčíně, v digitální podobě je přístupná i na webových stránkách, viz <http://www.soalitomerice.cz/qfoto>. F. Queižer u fotografií uváděl i další získané informace – název, umístění, dataci, opisy nápisů, někdy odkazy na vlastivědnou literaturu či další zdroje, které se památkou zabývají.

4. METODY DOKUMENTACE – POSTUPY, VÝSTUPY

4. 1. Písemný terénní záznam

4. 1. 1. Struktura a forma

Základní metodou dokumentace je pozorování dokumentovaného objektu. K zaznamenání pozorovaného slouží kromě jiného i terénní písemný záznam, který v kombinaci s kresebnou, fotografickou a měřickou dokumentací tvoří základní podklad závěrečného výstupu dokumentace, kterým je dokumentační karta.

K pořízení písemného záznamu – záznamového listu – potřebujeme v nejjednodušší a nejsnadnější verzi pouze kvalitní papír, nejlépe svázaný do bloku či sešitu, a psací potřeby. Takovýto záznam je v zásadě plně dostačující, zejména pokud se jedná o dokumentaci neplánovanou či prováděnou v časové tísní (památka je bezprostředně ohrožená zánikem či nehlášeným transferem). Pokud je terénní dokumentace plánovaná a předcházela jí heuristická a další před terénní příprava, je vhodné pro zachování jednotné struktury terénního záznamu, a tím i zachycení stejných parametrů u všech námi dokumentovaných objektů, používání předem připraveného formuláře. Tento postup je zároveň vhodný v případě, kdy se provádí dokumentace drobných památek v širším týmu dokumentátorů, kteří samostatně provádějí terénní výzkum jednotlivých objektů. Užítí unifikovaného strukturovaného formuláře umožní dokumentátorům získat obsahově jednotné, a tím i lépe porovnatelné terénní písemné záznamy. Pro méně zkušeného dokumentátora může být přehledně zpracovaný formulář také užitečnou návodnou pomůckou, která eliminuje možná opomenutí některého z podstatných údajů. Pokud je cíl dokumentace přesně specifikován, zaměřen na konkrétní charakteristiky dokumentovaných objektů nebo určitý typ památky, může si dokumentátor přizpůsobit formulář tak, aby cílům dokumentace vyhovoval, viz **příloha č. I** – formulář záznamového listu.

4. 1. 2. Písemný terénní záznam

I v případě pořizování terénních záznamů bez použití předem připraveného formuláře je nutné dodržovat jejich jednotnou strukturu a jednotný postup. Prvním krokem je identifikace objektu v záhlaví záznamového listu. Objekt identifikujeme primárně názvem – pomůckou je typologie drobných památek, viz druhá kapitola, je nutné ověření primární funkce památky. Dalším identifikátorem je lokace dokumentovaného objektu. Nejprve uvedeme největší územní samosprávný celek, ve kterém se památka nachází (kraj), a poté hierarchicky postupujeme uvedením okresu, obce a základní územní jednotky (část obce). Lokaci

dále upřesňujeme uvedením katastrálního území a čísla parcely, pokud jsme ji schopni jednoznačně určit. Většinou může dokumentátor katastrální území a číslo parcely do záznamu uvést, pokud se mu na základě heuristického výzkumu podařilo lokaci památky s dostatečnou přesností předvídat a má s sebou v terénu příslušný výřez z katastrální mapy.⁴⁷ Pokud je možné polohu památky dostatečně upřesnit za pomoci blízkých orientačních bodů, můžeme číslo parcely doplnit později, po komparaci s katastrální mapou (včetně leteckých snímků). Pokud nelze umístění památky dostatečně popsat tak, aby bylo možné parcelní číslo dovodit, případně památka stojí na hranici parcel, je nutné výjezd k památce zopakovat, tentokrát již s připraveným výřezem katastrální mapy, případně s geodeticky přesným přijímačem GPS.

Kromě lokace můžeme do záznamového listu uvést i další identifikátory, jako je číslo rejstříku Ústředního seznamu kulturních památek ČR,⁴⁸ případně číslo, které památce dle zvoleného klíče přidělil dokumentátor. Vytvoření číselné řady je vhodné zejména při dokumentaci celého fondu drobných památek určitého územního celku nebo většího počtu drobných památek obecně. Stejným číslem poté označujeme i další výstupy terénní dokumentace týkající se dotčeného objektu – terénní náčrty, skici, mapové výřezy. Přidělené číslo umožní snadnější orientaci ve shromážděných terénních výstupech a zabrání jejich možné záměně.

Po identifikaci objektu zaznamená dokumentátor opisem přesné umístění památky a její orientaci vůči světovým stranám (např.: socha se nachází dva metry severně od střední osy uličního průčelí domu č. p. 335, čelní strana památky je natočená severozápadně). Písemný popis umístění může dokumentátor, zvláště pokud nemá výřez katastrální mapy, doplnit jednoduchým náčrtem situace, případně i se změřením vzdálenosti objektu od nejbližších orientačních bodů (krajnice, roh stavby apod.). Vzhledem k tomu, že velkou část fondu drobných památek je možné bez velkých obtíží odcizit či transferovat, je nutné věnovat zaznamenání přesného umístění velkou pozornost. V záhlaví záznamového listu dokumentátor dále uvede datum, kdy byl terénní záznam pořízen a kdo jej vypracoval.

V další části záznamového listu zachytí dokumentátor podobu památky v jednoduché skice, do které zanese i základní rozměry památky

⁴⁷ Určitou pomůckou, jak v terénu ověřit katastrální území, případně číslo parcely, je zaměření GPS souřadnic a jejich online vyhledání pomocí mobilního telefonu, tabletu či notebooku v mapové aplikaci Českého úřadu zeměměřického a katastrálního, viz <http://geoportal.cuzk.cz/>. V případě umístění památky na hranici jednotlivých parcel není však možné tuto metodu považovat za zcela přesnou, problematika je blíže rozebrána dále, viz kapitola 4.4. Měřická dokumentace.

⁴⁸ Uvedení čísla rejstříku Ústředního seznamu kulturních památek ČR není v rámci terénního záznamu nutné a je možné jej po ověření doplnit až do finálního výstupu dokumentace.

(více viz kapitola 4.4. Měřická dokumentace). Následuje písemný popis dokumentovaného objektu a všech jeho částí. Ten je možné do určité míry provést i zpětně z pořízené měřičské dokumentace a fotodokumentace. Přesto je nutné provést základní popis přímo v terénu. Dokumentátor při něm věnuje čas pozorování a zkoumání dotčeného objektu, vztahovým souvislostem jeho jednotlivých částí, všímá si detailů, jež by mu při pouhém odezírání z fotodokumentace mohly uniknout. Dochází tak k podrobnému poznání památky a jejího vývoje. Zároveň je nutné si uvědomit, že některé z důležitých parametrů památky není možné bezpečně rozpoznat z fotodokumentace. Patří mezi ně zejména materiál památky a drobná poškození materiálové struktury. Je naprosto zásadní tyto údaje zaznamenat na místě. Popis provedený v terénu nemusí mít charakter textu, může být zaznamenán bodově, je ovšem vhodné, aby byl dodržován jednotný postup jeho vypracování. Základním principem je postup od celku k detailu, od širších terénních souvislostí po objekt samotný.

Dokumentátor se v rámci popisu nejprve zaměří na širší okolí památky, zaznamená a popíše blízké terénní situace, které by mohly mít souvislost se vznikem dokumentovaného díla a jeho umístěním. Mezi takové situace patří například terénní pozůstatky úvozových cest, mezi, blízké křižovatky, stavby a mosty. Následně se dokumentátor se stejným záměrem věnuje bližšímu okolí objektu – eviduje vzrostlé stromy či jejich pozůstatky v blízkosti památek. Skupiny stromů mohly být vysázeny souběžně se vznikem památky nebo při některé z renovací. Symetricky umístěné dvojice či čtveřice vzrostlých stromů nám také mohou v terénu i na dálku pomoci lokalizovat objekt, případně nás upozornit na existenci objektu částečně či zcela zaniklého, viz **obr. 19** – Staré Křečany, fundament památky pod vzrostlými stromy. Kromě stromů se dokumentátor zaměří i na případné ohrazení prostoru památky, nebo jeho pozůstatky, např. v podobě dřevěného oplocení, fragmentů kamenných sloupků v nárožích, kamenných prahů s vysekanými kapsami pro uložení trnů kovového oplocení apod. V posledně jmenovaném případě by měl dokumentátor zaměřit a zaznamenat vzdálenosti mezi jednotlivými kapsami a jejich počet, aby bylo možné alespoň částečně rekonstruovat podobu původního kovového oplocení. Je nutné věnovat dostatečnou pozornost i samotnému terénu v okolí dokumentovaného objektu. Nivelita terénu mohla být v průběhu času postupně navyšována nánosem zeminy a vegetačního spadu a pod stávající úrovní terénu se tak mohou nacházet přístupové (schodišťové) stupně, dlažba, odvodňovací prvky i spodní část soklu. Pro potřeby dokumentace je možné svrchní část zeminy bez použití ostrých nástrojů částečně odrhnout a po provedení dokumentace místo zeminou opět zahrnout. Zemina a vegetační spad mohou zakrývat i v minulosti odlomené části památky (římsy, části sochařské výzdoby),

Obr. 19. Staré Křečany, okr. Děčín, fundament památky pod vzrostlými stromy mimo současnou cestní síť. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Eva Altová.

včetně kovových prvků (části křížů, atributů).⁴⁹ Zejména v případě zniklého či ve fragmentu dochovaného objektu věnujeme prohlídce okolního terénu zvýšenou pozornost, neboť se jeho součásti mohou nacházet i v poměrně velké vzdálenosti od jeho umístění.

Po popisu nejbližšího okolí památky se věnujeme objektu samotnému. Nejprve jej stručně popíšeme a definujeme jeho skladbu a materiálové složení. Příklady takového stručného popisu: „*Jedná se o sochu sv. Jana Nepomuckého na trojdílném hranolovém podstavci se dvěma pravoúhlými přístupovými stupni. Materiálem všech částí památky je jemnozrnný pískovec žluté barvy.*“; „*Dokumentovaným objektem je vysoký kovaný kříž s plechovým korpusem Krista na trojdílném hranolovém podstavci z žuly převážně šedého zabarvení.*“; „*Omítaná výklenková kaple na obdélném půdorysu je zděná ze smíšeného zdiva, zastřešena je sedlovou střechou s krytinou z pálených tašek typu bobrovka.*“ Popisu materiálů je nutné věnovat dostatečnou pozornost. Dokumentátor by měl být schopný rozpoznat základní druhy hornin, ze kterých jsou kamenosochařské památky na našem území zhotoveny (pískovec, žula, opuka, vápenec). Identifikovaný kamenný materiál poté dokumentátor dále popíše uvedením zbarvení kamene, v případě pískovce jeho zrnitosti, případně dalšími specifiky.

⁴⁹ Nalezené prvky zdokumentujeme fotograficky a nezapomeneme přitom přiložit k předmětu měřítko, případně barevnou škálu. Provedeme i základní zaměření prvku. Poté, pokud je to možné, deponujeme je nejlépe u vlastníka památky, případně v depozitáři obce. Uchované nálezy je nutné dobře označit tak, aby byly jednoznačně identifikovatelné. Pokud není možné zajistit bezpečné uchování nálezů, je v mnoha případech pro tyto nálezy vhodnější, pokud zůstanou uchovány skryty pod nánosem zeminy na místě u památky, ke které náleží.

U kovových částí je nutné rozeznat, zda se jedná o prvky kované, litinové či zda jsou to již ocelové prefabrikáty.⁵⁰ U dřevěných částí by mělo být cílem uvedení druhu dřeva, pokud je určení možné, a způsobu opracování (tesané trámy nebo již řezané). U drobných architektonických děl, jako jsou výklenkové kaple, zaznamená dokumentátor, zda jsou celozděné, nebo zděné jen částečně (část může být z jednoho kusu kamene), skladbu zdiva, úpravu povrchu zdiva (omítané, natírané), druh a materiál střešní krytiny.

Výše uvedený stručný popis památky dokumentátor dále rozvede v podrobném popisu jednotlivých částí. Postupuje při něm ve směru odspodu vzhůru, v případě kamenosochařských děl tedy od fundamentu a přístupových stupňů přes soklovou architekturu k vrcholovému prvku, v případě výklenkových kaplí od soklové partie po zastřešení. Zároveň při popisu jednotlivých částí postupuje vždy stejným horizontálním směrem, současně je vhodné zpřesnění pomocí světových stran. Pokud není možné jednoznačně určit čelní stranu, definuje ji dokumentátor. Zaznamenáme způsob uložení jednotlivých částí památky. V minulosti mohlo při neodborné opravě či přesunu dojít k prohození skladby prvků, nebo k otočení některého z nich. Všimáme si proto například pozice nápisových částí památky vůči vrcholovému prvku, vyosení některého prvku apod.

Vedle standardního popisu památky se dokumentátor v rámci terénního výzkumu soustředí na nálezové situace, které mohou odkazovat na různorodou podobu památky v jednotlivých etapách jejího historického vývoje. Můžeme konstatovat, že u většiny druhů drobných památek se typologie základních nálezových situací s vyšší výpovědní hodnotou příliš neliší. Patří mezi ně zejména: montážní prvky a stopy po nich; povrchové úpravy (a jejich fragmenty); stopy opracování; nápisy. Zmíněné základní typy nálezových situací mají u jednotlivých typů památek svá níže uvedená specifika.

Montážní prvky

U kamenosochařských památek či kamenných partií dokumentovaného objektu se v případě montážních a spojovacích prvků zaměříme především na kapsy (otvory) vysekané v kameni, které mohou být pozůstatkem po osazení již chybějících prvků výzdoby. Pokud se kapsa nachází ve středu hlavice soklu, je zřejmé, že zde byl v minulosti osazen dnes již absentující vrcholový prvek – kovový kříž, případně vrcholová socha upevněná pomocí kovového čepu. Rovněž kapsy v jiných částech památky

⁵⁰ Použití litiny je možné považovat za datační prvek. Využití litiny na hřbitovní i ostatní kříže se na našem území masově rozšířilo až v první třetině 19. století. Jen výjimečně se s ní v této podobě setkáme dříve.

mohou odkazovat na původně bohatší sochařskou výzdobu. Drobnější otvory v partii hlavy vrcholové sochy mohou odkazovat na osazení svatozáře, otvory na rukou například na chybějící atribut. Kapsy na zadní straně soklu, někdy doprovázené i směrem vzhůru směřující vertikální drážkou, jsou mnohdy pozůstatkem kovové vzpěry podírající vrcholový kříž. Dalšími důležitými stopami po starším řešení podoby památky jsou další, většinou kovové, montážní prvky – oka, skoby, hřeby, šrouby, fragmenty čepů, panty apod. Na čelní straně soklu, většinou v partii hlavičky (ale nemusí být pravidlem) se u kamenných soklů s křížem či u sochařských památek často nachází kovový prvek či pozůstalý otvor, který je stopou po starším osazení kovové lucerny. Panty (případně stopy po nich) po stranách hlubších výklenků kaplic kamenných božích muk dokládají, že v některé ze starších fází mohla být výplň výklenku chráněna otevíratelnou mříží či prosklenou výplní. Skoby či fragmenty hřebů ve výklencích mohou být stopou po osazení výklenku malovaným obrázkem (často plechovým), případně po osazení sochařské výzdoby. Výčet a popis nalezených montážních prvků na dokumentované památce může dokumentátor zpřesnit skicou s označením jejich rozmístění, případně i jejich jednoduchým zaměřením – velikost otvoru (hloubka, výška, šířka), vzdálenost od definovaných bodů na památce (od blízkých hran soklu apod.)

U *kovových památek*, mezi něž počítáme zejména kované a litinové kříže a kovová plotová pole, věnujeme montážním prvkům rovněž zvýšenou pozornost. Otvory na kovovém kříži, na svislém i vodorovných břevnech, dokládají dřívější osazení dalších zdobných prvků – korpusu Krista, či jiných figur, nápisových tabulek apod. U vysokých kovaných křížů jsou otvory na břevnech, případně kovové výztuhy dokladem starší bohatší výzdoby malovanými plechovými prvky (figury světců, andělů, květy, oblaka). Dokumentátor by měl dochované montážní otvory na kříži dostatečně popsat, eventuálně zaznamenat náčrtkem. Zároveň je vhodné zaměřit a do náčrtu uvést vzdálenost jednotlivých otvorů mezi sebou, ze které je možné částečně odvodit velikost chybějícího prvku. V některých případech jsou zachována i samotná torza plechů, vzhledem k tomu, že poměrně rychle podléhají zkáze, je nutné je rovněž pečlivě zdokumentovat. Některé otvory na svislém břevně mohou být technologického rázu a mohou souviset s uchycením zadní vzpěry. Pokud je vzpěra částečně či zcela dochována, měl by dokumentátor dostatečně popsat její tvar, případně popis doplnit skicou. Dalšími montážními prvky na kovových křížích stejně jako u kamenosochařských prvků jsou hřeby, skoby či šrouby s matkami. Opět jsou většinou pozůstatkem po uchycení zdobných prvků.

U *dřevěných památek* jako jsou kříže nebo třeba obecní zvoničky, mohou dochované montážní prvky rovněž odkazovat na chybějící prvky výzdoby či starší podobu dokumentovaného díla. U dřevěných křížů jsou to kovová oka, hřeby a skoby na břevnech, které dokládají dřívější osa-

zení korpusu Krista, případně jeho osazení v jiné pozici, než je stávající. Rovněž na nich mohla být osazena nápisová tabulka. Dokumentátor se zaměří i na konstrukci a spoje jednotlivých břevien. Užité prvky a technologie jejich výroby mohou být datačním prvkem vzniku památky či její renovace. Je nutné tedy rozlišit a zaznamenat užití dřevěných kolíků, kovových hřebů, šroubů, matek a jejich tvarů či průmyslových hřebíků. Kovářsky opracovaný povrch a tvar hřebů či matek většinou indikuje použití tohoto prvku před počátkem 20. století.

U *drobných architektonických děl*, zejména u zděných výklenkových kaplíček a zděných božích muk, nacházíme podobné montážní prvky jako u kamenosochařských objektů. Především jsou to různé osazovací prvky a montážní otvory odkazující na osazení některého typu výplně chránící prostor výklenku. Mohou to být panty či otvory pro osazení dřevěného rámu se skleněnou výplní nebo také kapsy pro ukotvení kovové mříže. Ve výklenku samotném mohou být otvory či závěsné prvky po osazení reliéfu, sochy či obrazu.

Povrchové úpravy

Při terénní fázi dokumentace je nutné věnovat velkou pozornost povrchovým úpravám památky. U kamenosochařských děl se může jednat o polychromní či monochromní nátěry. V minulosti byl kámen téměř vždy opatřen nátěrem, který měl nejen funkci estetickou, ale i ochrannou. Při dalších renovacích byly nátěry obnovovány (památka byla štafírována), proto se na některých dílech můžeme setkat s mnohačetnými vrstvami nátěrů, které již zalévají modelaci kamene a mnohdy tvoří nepropustnou vrstvu. Vedle monochromních a polychromních úprav nacházíme na kamenosochařských dílech také doklady o pokovení povrchu zlatem, výjimečně stříbrem. Často byly pokoveny prvky, jejichž význam bylo nutné zdůraznit – svatozáře, atributy světců, ale i části oděvů, jako jsou knoflíky či lemy. U kovových prvků patří mezi povrchové úpravy zejména nátěry chránící kov před korozi, často se jedná o kovářské nátěry černé barvy, ale nacházíme i doklady o barevném pojednání kovových prvků. Významné prvky památky (svatozář, atributy, korpus Krista, hřeby přibíjející Krista) byly často zlaceny pravým zlatem, které bylo při renovacích nahrazováno imitacemi. Plechové obrázky zdobící výklenky kaplí a božích muk, případně plechové figury na křížích, byly malovány olejovými barvami. U drobných architektonických děl patří mezi povrchové úpravy fasádní nátěry. Opět může dokumentátor zaznamenat jejich barvu, na přirozeně vzniklých sondách (postupná destrukce omítek a nátěrů vlivem klimatických podmínek) může do určité míry rozpoznat stratigrafii nátěrových vrstev.⁵¹

⁵¹ Více k povrchovým úpravám kamene např. viz *Barevnost kamene a kamenných prvků fasád*, Sborník přednášek z odborného semináře Společnosti pro technologie ochrany pa-

Obr. 20. Přední Lhota u Těchlovic, okr. Děčín, výklenková kaple Nejsvětější Trojice z roku 1803 – ukázka stratigrafie povrchových úprav. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Eva Altová.

Dokumentátor se při pozorování povrchových úprav či jejich fragmentů soustředí zejména na jejich rozmístění na jednotlivých částech památky. Pokud je dochováno dostatečné množství fragmentů na všech partiích památky a je možné všechny nalezené fragmenty zařadit do jedné časové roviny, můžeme odvodit barevné řešení celku památky v této její etapě historického vývoje. Pokud je dokumentátor schopný pouhým pozorováním identifikovat více vrstev povrchových úprav, zaznamená tento údaj. Dokumentátor nikdy fyzicky nezasahuje do dochovaných povrchových úprav, ani za účelem získání většího množství informací. Fragmenty povrchových úprav se nejčastěji nacházejí v obtížně dostupných místech památky a ve srážkových stínech, kde jsou povrchové úpravy lépe chráněny, jedná se tedy o hloubky drapérie, profilací, místa pod římsami a podobně, viz **obr. 20** – Přední Lhota u Těchlovic, okr. Děčín, výklenková kaple Nejsvětější Trojice z roku 1803 – ukázka stratigrafie povrchových úprav.

mátek (STOP), Praha 2004; *Barevné úpravy kamene památkových objektů*, Sborník přednášek z odborného semináře Společnosti pro technologie ochrany památek (STOP), Praha 2005.

Opracování materiálu

Při průzkumu povrchu památky zaznamenává dokumentátor i rozpoznatelné stopy po opracování materiálu. Slovní popis může doplnit nákresem s rozměry, případně je možné stopy přenést pomocí pauzování. Průzkum zaměřený pouze na stopy zanechané na zkoumaném materiálu se nazývá trasologický a vyžaduje pokročilejší znalosti historických nástrojů a jejich stop.⁵² Na základě způsobu opracování můžeme do určité míry rozpoznat, zda byl dotčený prvek určen jako pohledový či nikoliv. Nahrubo opracované partie nebyly většinou pohledové a byly zakryty zemínou nebo byly prvky hrubě opracovanou stranou přisazeny ke zdi či zadní straně výklenku. Pokud dokumentátor shledá, že nahrubo opracované partie se nacházejí v pohledových pozicích, mohlo by to pro něj být indicií, že nejsou umístěny v původní poloze. Vždy je ovšem nutné důkladně posoudit všechny okolnosti. Vedle stop po opracování v lomu či kameníkem (sochařem) se mohou nacházet na povrchu kamene i druhotné stopy nástrojů, primárně neurčených k opracování kamene. Patří mezi ně zejména stopy po broušení kovových nástrojů, ke kterému byl pískovec někdy druhotně využíván.

Nápisy

Editace nápisů tvoří samostatný oddíl záznamového listu i finálního výstupu dokumentace památky. Problematice se podrobně věnuje metodický text Jiřího Roháčka,⁵³ který je zásadní metodickou pomůckou a je nutné jej užívat. Špatně čitelný reliéfní text lze vhodným nasvícením částečně zviditelnit, pokud nemáme boční světlo přirozené, je možné je nahradit svítilnou. Pokud to dovoluje povrch materiálu nesoucí nápis (není příliš hrubý) je možné provést jeho přenesení technikou frotáže. Pokud nápis nejsme schopni na místě přečíst, zaznamenáme alespoň počet řádků, případně počet slov v jednotlivých řádcích, pokud je to možné rozlišit. Dále provedeme precizní fotodokumentaci a nápis se pokusíme dočíst a přepsat později.⁵⁴ Pokud se na památce nachází nápisů více, je nutné je rozlišit číslicemi či písmeny. Dokumentátor zaznamená technologii nápisů (sekané, malované), styl písma, výšku písma. Pokud je nápis čitelný, nebo částečně čitelný, provedeme na místě transliteraci. Pravidla transliterace nápisů uvádí výše zmíněný metodický text. Zaznamenáme, pokud se na památce nachází více vrstev malovaných nápisů (při renova-

⁵² Více viz např. Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011; Michal PANÁČEK, *Historické způsoby opracování kamene, metody průzkumu a kritéria výběru náhradního kamene kvádrového zdiva*, Praha 2013; Jan JOHN – Miroslav KOVÁŘ (edd.), *Opracování kamene*, Praha 2006.

⁵³ Jiří ROHÁČEK, *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007.

⁵⁴ Speciální metodou, která se při transliteraci špatně čitelných nápisů velmi osvědčila, je skenování nápisu ručním laserovým 3D skenerem a následná práce s výstupem skenování.

cích mohl být obnoven či přemalován). Barevné pojednání písma a jeho stratigrafii zaznamenáme i u nápisů sekaných či rytých. Vedle nápisů, které se na památce nacházejí z vůle zřizovatele či jeho následovníků, se na památkách nacházejí také nápisy neoficiální – tzv. vandalské, mnohdy staršího data. V rámci popisu uvedeme jejich existenci, v případě, že se jedná o letopočet staršího data, zaznamenáme jej. Kromě letopočtů souvisejících s tzv. vandalskými zásahy je možné na památce často nalézt i datace, které se vztahují ke vzniku památky či jejím renovacím. Všechny zaznamenané letopočty uvedeme v popisu včetně jejich umístění a techniky jejich zanesení (malovaný, rytý, sekaný). Kromě letopočtů můžeme, a to spíše výjimečně u kamenosochařských děl, nalézt na památce i signaturu jejího autora. Opět ji uvedeme v popisu, včetně jejího umístění.

Stav objektu

Dalším samostatným oddílem terénního záznamového listu je popis stávajícího stavu dokumentované památky. Nejprve se zaměříme na statiku díla. Posoudíme, zda památka není vychýlena ze své osy. Možných příčin poškození statiky je mnoho. Není výjimkou, že ji narušil kořenový systém vzrostlého stromu, který byl zasazen v přílišné blízkosti památky. Nevhodné podloží nebo špatně položené základy mohou zapříčinit postupné rozestupování základových stupňů. Rovněž dožilé spárování a rozvolnění spojů mohou mít za následek narušení statiky. Pokud je příčina narušení zřejmá, nezapomeneme ji v popisu uvést. Zaznamenáme stav a polohu jednotlivých částí památky, evidujeme uvolněné a z původní pozice vychýlené přístupové stupně, vyosený sokl či vrcholový prvek. Vedle statiky sledujeme a vyhodnocujeme úplnost památky a zjevná mechanická poškození. Pozornost je nutné věnovat také trhlinám, přičemž odlišujeme trhliny v kameni vzniklé druhotně, často vlivem rozpínajícího se zkorodovaného kovového prvku, od přírodních trhlin – původně třeba skrytých vad kamenného materiálu. Značné poškození hlavice kamenného soklu nesoucího kovový kříž může kromě koroze osazovacího trnu způsobit také chybějící či uvolněná vzpěra kříže. Zvláštní pozornost věnujeme stavu materiálu, ze kterého je památka vytvořena. Mezi nejčastější poškození drobných památek patří zvětrávání a s tím spojená ztráta originální modelace povrchu, tvorba tvrdých nepropustných tmavých krust, biologické napadení, zanesení povrchu nečistotami a působení vodorozpustných solí, koroze materiálu. Samostatně je vyhodnocen stav omítkových vrstev, ochranných nátěrů a také výčet druhotných oprav, tmelů a doplňků.⁵⁵ Zvýšenou pozornost věnuje dokumentátor také stavu zastřešení objektu – eviduje chybějící krytinu

⁵⁵ Zvláštním případem poškození památek jsou vandalské nápisy. Pokud se jedná o historické nápisy, někdy i datované, mají již jistou historickou hodnotu.

apod. Veškerá popisovaná poškození materiálu jednoznačně lokalizujeme a slovní popis pro názornost doplníme grafickým znázorněním popisovaných poškození, viz níže a **příloha č. II**.

Závěr

Terénní fáze dokumentačního procesu je pro získání maximálního množství informací o památce a jejím historickém vývoji naprosto klíčová. Bez provedení záznamu vypořádaných skutečností přímo na místě hrozí jejich částečná ztráta, případně jejich zkreslení při provedení zpětného zápisu. Provedení písemného terénního záznamu formou tzv. záznamového listu je proto nezbytné. Dokumentátor by přitom měl dodržovat jednotnou strukturu záznamu. Pokud není památka v bezprostředním ohrožení a je možné před terénním výzkumem provést přípravné práce, může si dokumentátor připravit formulář záznamového listu přizpůsobený konkrétním cílům dokumentační akce. Parametry záznamového listu, včetně charakteristiky základních nálezových situací, jsme uvedli v rámci této kapitoly. Výčet nálezových situací není a vzhledem k rozsahu textu a variabilitě drobných památek ani nemůže být úplný a je spíše návodem, na jaké typy situací se má dokumentátor zaměřit. Důsledně provedený terénní písemný záznam (doplněný terénními skicami a dalšími terénními výstupy dokumentace) je hlavním podkladem pro vypracování finálního výstupu dokumentace – dokumentační karty.

4. 1. 3. Zpracování dat z terénní dokumentace, dokumentační karta

Po ukončení terénního výzkumu a shromáždění písemných, kartografických i ikonografických podkladů k dokumentovanému objektu nastává poslední fáze procesu dokumentace a tou je vypracování finálního výstupu, který obsáhne a uspořádá veškerá získaná data. Cílem je vytvoření přehledného materiálu s vysokou výpovědní hodnotou. Výsledný výstup by proto měl splňovat několik základních kritérií – musí být jednoznačně srozumitelný, objektivní, výstižný, ale zároveň rozsahem přiměřený. Žádoucí je, aby výstupy z dokumentace jednotlivých objektů měly jednotnou strukturu a formu. Data získaná v rámci heuristické i terénní fáze dokumentace proto vkládáme a doplňujeme do strukturovaného elektronického formuláře – dokumentační karty. Pokud je cílem dokumentace celá skupina objektů vybraných na základě jedné či více charakteristik (území, typ památky, námět díla, autorská dílna apod.) vzniká jako finální výstup dokumentačního procesu celá sada dokumentačních karet. S takto vytvořenou databází je možné dále pracovat, komparovat získaná data, vyhodnocovat je, analyzovat a interpretovat. Podobná databáze může vznikat v archivu dokumentátora či v archivu organizace, pro kterou dokumentátor pracuje, také v rámci delšího časového úseku při postupném zařazování výstupů z jednotlivých dokumentačních akcí.

Velký důraz musí dokumentátor klást právě na zajištění archivace dokumentačních karet či jejich celých databází. Vedle důsledného zálohování digitálních dat na dostupných médiích, je nutné archiovat dokumentační karty včetně všech příloh i v papírové, tj. tištěné formě. Zároveň je vhodné formou přílohy k tištěnému záznamu přiložit i originální výstupy z terénního výzkumu. Svazek dokumentů, tj. vlastní dokumentační karta s přílohami, tvořící finální výstup je vhodné svázat nebo vložit do kartonových vázacích desek a označit štítkem s názvem památky, základní lokací a datem dokumentace. Pro maximální přehlednost a pro minimalizaci ztrát by měly být výstupy skladovány na jednom místě, aby je bylo možné jednoduše zakládat a pořádat, v ideálním případě v kartotékách, nebo v k tomu vyhrazených policích.

Pro vytváření a spravování digitálních databází dokumentačních karet je možné využít na trhu dostupné profesionální komerční databázové softwary upravené pro potřeby dokumentátora či organizace. Vhodným softwarem je např. program FileMaker, jehož využití se osvědčilo i v oblasti státní památkové péče. Tento software umožňuje nejen vytvoření vlastní databáze, ale také přípravu a vytvoření elektronické evidenční karty, viz **příloha č. III** – Milešov, sousoší sv. Anny. Mezi výhody takto připravené databáze patří snadné udržení jednotné struktury výstupů, urychlení a usnadnění práce s daty, přehlednost, možnost využití klíčových slov, předmětných skupin nebo dalších nástrojů, které usnadňují nejen základní vyhledávání, ale i cílené rešerše předdefinovaných veličin. Mezi nevýhody počítáme obtížnější finanční dostupnost těchto softwarů pro řadového dokumentátora nebo nutnost vyšší počítačové gramotnosti dokumentátora. Další možnou nevýhodou je problematičtější dlouhodobá archivace digitálních dat, která je v tomto případě závislá nejen na možnosti aktualizace komerčního softwaru a možnostech zálohování, ale i na aktuálně využívaných operačních systémech a jejich kompatibilitě s daným softwarem. I z tohoto důvodu je nutné vést paralelní archivaci tištěných výstupů.

Vedle profesionálních databázových softwarů je možné využít i některého z běžně dostupných programů jako je MS Word či MS Excel a vytvořit s jejich pomocí jednotně strukturalizovanou dokumentační kartu. Zjednodušenou databázi jednotlivých dokumentačních karet pak můžeme vytvářet například pomocí hierarchizovaných adresářů, nicméně je nutné zdůraznit, že se nejedná o plnohodnotnou databázi, ale spíše o naplňování elektronické kartotéky.

Dokumentační karta a její náležitosti

Dokumentační karta má v základní verzi obdobné náležitosti jako již popsaný terénní záznamový list. V záhlaví karty je jednoznačně identifikován dokumentovaný objekt. Mezi základní uváděné identifikátory patří

název památky (zde je nutné vycházet z výše uvedené typologie), územní lokalizace (kraj, okres, obec, část obce, katastrální území, číslo parcely a případně GPS souřadnice) a číslo rejstříku Ústředního seznamu kulturních památek ČR, pokud je v něm památka evidována. V rámci záhlaví jsou uvedeny základní rozměry památky, její časové zařazení a autorské určení, pokud je nám známo. U databází vytvářených a spravovaných profesionálním softwarem se na čelních pozicích vyplňovacího formuláře dokumentační karty nachází také kolonka pro klíčová slova či předmětnou skupinu.

Na první straně dokumentační karty se pod záhlavím nachází vhodně zvolená celková fotografie dokumentovaného objektu a samotný popis památky. Při vypracování podrobného popisu vychází dokumentátor ze stručného popisu, který pořídil v rámci terénního záznamu. Popis je jednoduše strukturován, jak již bylo popsáno v kapitole o písemném terénním záznamu. Při popisování památky používáme ustálené odborné terminologie, pokud nedostačuje, je nutné si užívaný pojem přesně definovat. Dokumentátor by měl popisem objektu názorně opsat jeho hlavní znaky tak, aby si byl badatel schopen v základních rysech dotčený objekt vizualizovat. V popisu objektivně a stručně uvedeme i v terénu zaznamenané nálezové situace (montážní prvky, povrchové úpravy, stopy opracování, atd.), přičemž je nutné odkazovat na přiloženou fotografickou, kresebnou či měřickou dokumentaci.

Pod popisem památky v samostatném oddílu dokumentátor transliteruje všechny dochované nápisy, viz výše.

V další části evidenční karty dokumentátor zaznamená popis stávajícího stavu objektu. Vychází přitom zejména z výsledků terénního průzkumu a uvede všechna vyzorovaná poškození objektu, získané poznatky dále přenáší do grafického vyhodnocení stavu památky, viz dále.

Historii památky a informace o jejím stavebním vývoji, které dokumentátor získal v rámci heuristického průzkumu z odborné literatury, kartografických, ikonografických a písemných pramenů, uvede dokumentátor v dalším oddílu dokumentační karty nazvaném *Historie a stavební vývoj památky*.

V dalších oddílech se nachází seznam použitých pramenů a literatury, samostatně je uveden seznam všech příloh. V závěru dokumentační karty je pak uvedeno jméno dokumentátora a datum, kdy byla karta vytvořena.

K základnímu formuláři karty se přiřazují přílohy s výběrem fotodokumentace, digitalizovanými historickými prameny a terénními výstupy.⁵⁶ Jednotlivé přílohy je nutné opatřit jednoznačně identifikujícími popisky s uvedením autora a datem vzniku dané přílohy.

⁵⁶ Digitalizujeme pomocí klasického stolního skeneru při zvoleném rozlišení alespoň 300 DPI.

Dokumentační karta je finálním výstupem celého procesu dokumentace a jejímu vypracování je proto nutné věnovat náležitou pozornost. Přehledně uspořádá veškeré informace získané v rámci přípravy i terénní fáze dokumentace. Jednotnou strukturu a formu výstupů přitom zajišťuje užití elektronického vyplňovacího formuláře. Velký důraz je kladen na zajištění archivace výstupů, a tím i jejich zachování pro budoucí badatele či dokumentátory. Pečlivě zpracované dokumentační karty a jejich databáze se stávají velmi cenným pramenem poznání o podobě, historii a stavebním vývoji drobných památek. Zejména v případech, kdy památce hrozí zánik, nebo zásadní transformace, může být výstup dokumentace jediným objektivním zdrojem informací o vzhledu a stavu objektu před jeho destrukcí či proměnou.

Grafické vyhodnocení poškození

Cílem grafického znázornění poškození památky je přehledně a jednoznačně zachytit aktuální stav památky. Grafické znázornění doplňuje písemný popis stavu poškození, jeho výhodou je přehlednost a rychlý přenos informací, určitou nevýhodou je obtížně zachytitelné poškození v samotných detailech drobné památky. Grafické vyhodnocení poškození je prováděno buď kresebně, nebo digitálně do jednotlivých fotografických snímků památky, přičemž je pro přehlednost nutné, aby fotografie byla digitálně dodatečně upravena. Osvědčilo se převedení fotografie do odstínu šedi, odstranění pozadí a zesvětlení celého snímku. Grafické vyhodnocení je minimálně prováděno do čtyř základních fotografických celků, tj. přední, zadní a oba boční pohledy. V případě výraznějšího poškození drobných částí je vhodné provést samostatný grafický výstup detailu.

V souladu s písemným popisem se i grafické vyhodnocení stavu památky soustředí na níže uvedené typy poškození, které jsou individuálně graficky zachyceny:

1. *Statika památky*: je nutné zachycení odklonu památky ze svislé osy (v rámci sledování je nutné prověření ze všech čtyř základních pohledů). Grafické znázornění je zachyceno pomocí svislých černých čar, které znázorňují odklon památky.

2. *Úplnost památky, mechanická poškození*: graficky jsou zachyceny pokud možno všechny projevy mechanického poškození, jedná se především o ulámané rohy, hrany či části drapérie, dále však i o anatomické části sochařských figur; dále pak místa, kde chybí části památky (např. hlava, ruce, kříž). Grafické znázornění je provedeno barevným šrafováním či zvýrazněním pomocí červené barvy.

3. *Trhliny, praskliny*: je nutné grafické zachycení všech existujících trhlin, předmětem zachycení by měly být i drobné trhliny a lasy, při prohlídce památky je nutné se soustředit především na místa, kde jsou

většinou kovovými čepy spojeny jednotlivé části památky. Grafické znázornění je provedeno přímými čarami, a to pomocí červené barvy.

4. *Spáry*: je nutné grafické zachycení všech spár mezi jednotlivými částmi, předmětem zachycení jsou všechny spáry, a to jak spáry rozvolněné a vyplavené, tak spáry pevné a vytmelené. Grafické znázornění je provedeno přímými čarami, a to pomocí modré barvy.

5. *Degradace, koroze materiálu, poškozené nátěry*: jsou zachyceny ty části památky, kde došlo a dochází ke ztrátě soudržnosti originálního materiálu, jedná se tak především o zvětrávání a degradační kamenné hmoty, o korozi kovových materiálů a ztrátu ochranných krycích nátěrů. Grafické znázornění je provedeno barevným šrafováním či zvýrazněním pomocí žluté barvy.

6. *Opravy, tmely, doplňky*: jsou zachyceny historické doplňky z předcházejících obnov či restaurátorských zásahů, ať už se jedná o tmely, zjevná doplnění či kamenné plomby, případně další doplnění různého charakteru. Grafické znázornění je provedeno barevným šrafováním či zvýrazněním pomocí modré barvy.

7. *Mikrovegetace*: jsou zachyceny všechny části památky, které jsou nějakým způsobem poškozeny mikrovegetací, ať už se jedná o řasy, mechy či lišejníky, které ulpívají na povrchu památky. Grafické znázornění je provedeno barevným šrafováním či zvýrazněním pomocí zelené barvy.

Vedle výše uvedených údajů je finální grafický výstup nutné opatřit odpovídající legendou, datem zpracování (!) a jménem zpracovatele.

Uvedené grafické znázornění, jak již bylo zmíněno, je možné provádnout analogově či digitálně, v rámci zpřístupnění výsledku je však nutné následně převést do jednotného výstupu, jako nejvhodnější je doporučen formát .pdf. V případě digitálního zpracování se zpracovatelům této metodiky osvědčilo užití běžně dostupných softwarů, kterými jsou Zoner Photo Studio a Office Word. Grafické vyhodnocení poškození je zobrazeno v **příloze č. II** – Milešov, socha sv. Jana Křtitele.

4. 2. Kresebná dokumentace

4. 2. 1. Úvod

Dokumentační kresba je v současné době již poměrně často nahrazována fotografiemi, ovšem skica, na které se zaznamenávají rozměry a další poznámky, je stále nedílnou součástí práce dokumentátora. Kresba patří mezi nejméně finančně náročné metody a přináší výhody, které fotografie bez následného velmi zdlouhavého zpracování mít nemůže.

Především nepracuje s realistickými barvami a používá, ve skutečnosti se téměř neobjevující, linku jako jasný dělící prvek zobrazovaných detailů. Kresba dokáže zvýraznit pro své účely důležité detaily a potla-

čit jiné, které v daný moment nejsou podstatné. Umožňuje autorovi do vhodné míry manipulovat s realitou, ten tak může například ignorovat vegetaci zakrývající část objektu z výchozího místa a nepotřebuje tak zasahovat do okolí památky, kupříkladu mýcením porostu. Autor může obdobně přecházet různé mechy a krusty, které se nacházejí přímo na památce. Rovněž si může dovolit doplnit již chybějící části objektu, pokud lze z analogií vyvodit, jaká byla originální podoba tohoto detailu.

V současné době se kresba ve své nejjednodušší podobě, tedy v podobě pouhých náčrtků, používá především pro zaznamenávání metadat, jako jsou rozměry objektu, lokalizace, vztah k okolí, typ materiálu, orientace, poškození a další poznámky. Vyobrazení z dob, kdy fotografie nebyla běžnou záležitostí, však slouží jako nepostradatelný pramen pro poznání dnes již například zcela zaniklých objektů. Kresba měla své nezastupitelné postavení na poli dokumentace památek a potřeba používání linek je i dnes nutná, např. při zaměřování památky, případně při tvorbě 3D modelů.

4.2.2. Pomůcky

Základními pracovními pomůckami jsou papír a tužka, pro snadnější manipulaci se jako nevhodnější jeví formát papíru A4. Vhodné je připravit si dva typy tužek různé tvrdosti, tvrdší a měkčí. Doporučuje se použít matný papír, lehce nažloutlé barvy. Bílý papír není nevhodnější volbou, pro příliš vysokou odrazivost povrchu. Možné je použít papír čtverečkový či milimetrový,⁵⁷ linky ovšem kazí celkový dojem výsledné kresby.

Dalšími pomůckami jsou stolička, desky, plastická guma a ořezávátko. Desky je vhodné zvolit z matného, tmavého materiálu. Pro případné doplnění měřítka, zdokonalení linek či okótování je přínosné i pravítko, nicméně není nezbytné. Vhodná je rovněž křída k vyznačení pozice, ze které je památka kreslena, viz dále.

4.2.3. Kresba

Nejprve je zapotřebí stanovit si úhel náhledu. Pohled en face je příhodný pro zakreslování základních rozměrů, případně k zvýraznění statických problémů zachycovaného předmětu. Diagonální pohledy slouží k vytvoření lepší představy o plasticitě objektu. Před zahájením samotné kresby je třeba nalézt si vhodné místo a označit si je tak, aby k němu byl možný návrat. Pokud se nachází výchozí místo na veřejné komunikaci a kresba je často přerušovaná dopravními podmínkami, je vhodné si daný prostor označit křídou. Opouštění výchozího bodu je běžné zvláště ve finální části kresby, kdy je nutný podrobnější průzkum památky. Vzdá-

⁵⁷ Jiří BLÁHA a kol., *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005, s. 20.

lenost by si měl autor zvolit podle vlastního uvážení. Vhodné je určit si například vzdálenost takovou, aby byl zkoumaný objekt v průběhu „visování“ vysoký cca 1,5 tužky, případně široký 1 tužku, lépe se pak přenáší na papír formátu A4 na výšku.

Záměr a popisek kresby si je vhodné ihned zapsat do záhlaví papíru, případně na jeho druhou stranu.

Zahájení kresby by mělo začít rozvržením velikosti výsledného vyobrazení. Pomocí visování si autor rozměří horizontální a vertikální rozměry a poměry zakreslovaného objektu a následně začne blokováním. Lehkými tahy načrtne přibližný tvar památky. Památku je z počátku nutné vnímat jako celek, siluetu na papíře dále autor rozdělí na jednoduché geometrické obrazce, které se stanou prostorem pro detailnější kresbu.

Postupným zahušťováním takto vzniklé sítě se vytváří samotná kresba. Lehké tahy se pomalu nahrazují silnějšími, které pak zůstávají neměnné a vytvářejí pevné hranice zobrazovaného objektu, linky je dobré provádět jedním tahem.⁵⁸ Umělecké detaily jako reliéfy, ornamentální, či figurální motivy a nápisy z počátku necháváme stranou.⁵⁹

Technické detaily nemusí být z místa kresby okem postřehnutelné a zvláště v závěrečné fázi kresby je nutné opakovaně přistupovat k památce. Pokud památka vyžaduje dokumentaci různých uměleckých detailů, je doporučeno věnovat se jim ve zvláštní kresbě. Postup je obdobný. Na celkové skice je důležité zakreslit umístění detailu, buď číslem, spojující šipkou, případně trýchtýřem znázorňujícím přiblížení.

Pokud je nákres doplněn o chybějící části objektu (například doplnění omítky) je vhodné tato místa opatřit šrafováním, aby bylo zřejmé, co je interpretace reality a co je jen interpretace představ, ať jsou sebepravděpodobnější.

Pro vytvoření představy o prostoru je dobré náčrt doplnit o orientovaný nákres situace z ptačí perspektivy s půdorysem objektu a výchozím bodem kresby.

Čas, který je nutno dokumentaci věnovat, je přímo úměrný složitosti a velikosti památky. Dále se odvíjí od záměru kresby. Pokud je výkres pouze pomocnou skicou, není zapotřebí zabývat se různými pohledy a postačí jeden. V případě, že autor hodlá zaznamenat objekt ze všech stran, musí tomu podřídit časový harmonogram. Podrobnější kresba i jednodušších objektů, jako je výklenková kaple, pak může zabrat i hodinu.

⁵⁸ Na objektu ve skutečnosti žádná linka není, jde pouze o přelom materiálu reprezentovaný stykem dvou různě barevných ploch. V případě dokumentační kresby je použití linky technickou záležitostí, která vyznačuje ideální ohraničení jednotlivých ploch objektu.

⁵⁹ K přesnému zachycení umělecky složitějších prvků je zapotřebí i jistá dávka uměleckého nadání. Pokud jej autor postrádá, tyto detaily nechává načrtnuté v podobě ukončeného blokování. Vhodné je pak blokování alespoň zpřesnit.

4.2.4. Doplnující metody

Kresba zpravidla zaznamenává větší objekty na papír mnohem menší velikosti. Pokud se ovšem naleznou zajímavé či důležité detaily, je vhodné je dokumentovat příbuznými metodami v měřítku 1 : 1. Dle konkrétních podmínek je snadno využitelná například frotáž, pauzování nebo profilování.

Pomocí frotáže lze zaznamenávat pouze reliéfní detaily s nízkou hloubkou. Papír je přiložen na zvolený detail a rovnoměrným přejížděním měkkou tužkou po prostoru reliéfu se docílí požadovaného výsledku.⁶⁰

Pauzování, tedy překreslování podkladu na průsvitnou fólii, dovoluje zaznamenat i nereliéfní detaily. Tuto techniku lze také použít pro uhladenější zachycení výsledku frotáže. Některé detaily jako například kamenické značky je pak vhodnější dokumentovat spíše touto technikou, ač by frotáž byla rovněž použitelná.⁶¹

Poslední metodou 1 : 1 je pak tzv. profilování. Profilovací hřeben je přitisknut k reliéfu, například římsce podstavce, a sejmutý tvar je pak překreslen na papír.⁶²

Všechny 1 : 1 metody dokumentace je vhodné doplnit o měřítko, a to především pro potřeby jejich archivace v digitálním prostředí. Rovněž záhlaví papíru je přínosné popsat jako list kresby celku.

4.2.5. Závěr

Kresba se doposud právem vyrovná moderním technologiím především pro svou jednoduchost a materiální i finanční nenáročnost. Skici dokumentovaných památek s přípisky různého charakteru slouží k zaznamenání rozměrů objektů, orientaci v prostoru, ale pro samotného autora i k prostému uvědomění si vztahů jednotlivých dokumentovaných prvků. Poznámky mohou zahrnovat přepisy nápisů s jejich přesnou lokalizací na památce, materiálovou skladbu, ale i mnohé další informace, které jsou nezbytné pro zpracování následných metadat důležitých pro další postupy památkové péče. Vzorová kresba viz **příloha IV.** – Milešov, socha sv. Prokopa.

4.3. Digitální fotografická dokumentace

Fotografická dokumentace patří vedle popisu a kresby k základní a jednoduché pracovní metodě, kterou drobné památky dokumentujeme. I když je fotografická dokumentace v podstatě nejrozšířenější a nejoblíbenější metodou dokumentace drobných památek, z výsledků fotografické

⁶⁰ Jiří Bláha a kol., *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005, s. 24.

⁶¹ TAMTÉŽ.

⁶² TAMTÉŽ.

dokumentace, ať už publikované v literatuře či v databázích jednotlivých institucí, je zjevné, že pro fotografickou dokumentaci chybí jednotlivým dokumentátorům jednoznačný a jednoduchý návod, jakým způsobem fotograficky danou drobnou památku dokumentovat. Níže uvedený text si klade za cíl stanovit alespoň jednoduchá pravidla a zásady, které by měl dokumentátor drobných památek při fotodokumentaci respektovat.⁶³

Pořizovatel fotografické dokumentace drobných památek by měl v rámci provádění dokumentace vyřešit níže uvedené okruhy problémů, či by si je měl při provádění fotodokumentace alespoň uvědomit, aby výsledek byl v maximální míře využitelný pro další badatele. Je nutné si uvědomit, že dokumentátor pořizuje fotografie pro vědecké a dokumentační účely, nikoli běžné prezentační fotografie, a s tímto vědomím by měl k pořizování fotodokumentace přistupovat, i když jeho profesní vzdělání není v oboru fotografie.

4.3.1. Fotografický aparát, další pomůcky

Výběr vhodného fotografického přístroje je prvořadým úkolem dokumentátora. I když jsou drobné památky svými rozměry vesměs nevelké artefakty, volba kvalitního fotografického přístroje by měla být prioritou. Z nepřeberného množství v současné době nabízených digitálních přístrojů je tak nutné zásadně doporučit užívání digitálních zrcadlovek, nejlépe s označením poloprofesionální či profesionální přístroj. Jednu ze zásadních rolí při výběru vhodného přístroje by měla hrát velikost čipu, ideální je samozřejmě tzv. full-frame (označováno zkratkou FX), kde je velikost snímacího čipu rovna velikosti plného políčka dřívějšího kinofilmu, tj. 36 x 24 mm. Uspokojivé jsou ještě velikosti čipu o udávaných rozměrech APS-C či DX (přibližně 23,6 x 15, 7 mm). Menší rozměry čipu mají nejen zásadní vliv na hloubku ostrosti snímků, ale i na tonalitu barev a na další parametry, z tohoto důvodu není vhodné jejich používání. Rozlišení čipu by zároveň nemělo klesat pod 10 MPx, přičemž je prioritou pořizování snímků ve formátu RAW. Kvalitě výběru vlastního fotografického přístroje by měla odpovídat i kvalita vyměnitelných objektivů. Zde je nutné zdůraznit, že kromě základního objektivu se standardním zoomem (např. 24–70 mm) je zapotřebí jak kvalitní širokoúhlý objektiv, tak odpovídající teleobjektiv. K dokumentaci větších drobných památek, např. rozměrných válečných pomníků, jsou dobře využitelné i tzv. shift objektivy. V případě zvolení fotografického přístroje dle výše uvedených parametrů jsou již všechny další nutné parametry víceméně samozřej-

⁶³ Předložený text v žádném případě nemá ambice nahradit specializovanou metodiku, která je věnována fotodokumentaci v památkové péči, viz Ladislav BEZDĚK – Martin FROUZ, *Digitální a digitalizovaná fotografie pro vědecké účely v památkové péči*, Praha 2014. Metodika je přístupná na <http://www.npu.cz/fotometodika/>.

mostí, jedná se především o možnost vyvážení bílé, možnost pořizovat fotografie s prioritou clony či času, o volbu ostrých bodů, volbu režimu měření, atd. Vedle výše uvedených parametrů by zvolený fotografický přístroj měl zvládat použití barevného profilu AdobeRGB.

Dalšími nezbytně nutnými pomůckami pro pořízení odpovídající fotografické dokumentace jsou následující. V první řadě se jedná o kvalitní a dostatečně pevný stativ s dostatečným výškovým rozsahem (výška stativu s vytaženým středovým sloupkem by měla být minimálně 1,7 m), nejlépe s tzv. kulovou hlavou, případně s třicestnou stativovou hlavou. Samozřejmostí je dálková spoušť, v extrémních světelných podmínkách je přínosné použití polarizačního filtru, do výbavy by měly být zahrnuty i přenosné odrazované plochy a difuzní desky,⁶⁴ které pomáhají zlepšit nepříznivé světelné podmínky. V této souvislosti je nutné zmínit užívání systémových blesků či světel. Systémový blesk by měl být součástí vybavení, nicméně jeho užívání se při dokumentaci drobných památek příliš neosvědčilo a jeho užití je nutné svěřit pouze zkušenému uživateli. Používání studiových světel či softboxů v exteriéru je mimořádně technicky komplikované a náročné, především z důvodu obtížného zajištění stále a dostatečně silné dodávky elektrické energie. Z tohoto důvodu nelze obecně užívání studiových světel doporučit, výhodnější je fotodokumentaci v případě nevhodných světelných podmínek odložit. Naopak lze doporučit lokální použití nabíjecích LED svítidel, které lze velice dobře použít při dokumentaci nápisů s nutností bočního osvětlení, v tomto případě je nutný samostatný stojan.

Vedle výše uvedené fotografické výbavy je nutná doplňující výbava, která zahrnuje především metr s dostatečně viditelným měřítkem (alternativou je geodetická lať), dále pak barevnou a černobílou škálu.

Doplňujícími technickými pomůckami jsou: štafle či schůdky pro eliminování fotografií z pohledu; smetáček pro odstranění běžných nečistot; srp a zahradnické nůžky pro odstraňování překážející vegetace.

4.3.2. Fotodokumentace drobné památky (priority, postupy)

I když je obor památkové péče na území našeho státu institucionalizován již více než půl století a fotodokumentace patří k základním dokumentačním pracím oboru památkové péče, je při prohlídce fotoarchivu nejen drobných památek patrné, že pořizovatelé fotodokumentace pro jednotlivé památky nepostupovali a nepostupují zdaleka dle stejných kritérií a zásad. V případě, že fotodokumentace drobných památek vzniká pro dokumentační, vědecké a badatelské užití, je však nutné jednotné

⁶⁴ Jednoduchou náhradou difuzní desky, v praxi vyzkoušenou, je užití běžné mikrotenové malířské fólie pro zakrývání předmětů.

zásady mít a následně je respektovat. Na základě získaných zkušeností tyto zásady uvádíme:

Předmět a způsob fotodokumentace:

a) celková situace drobné památky v kontextu celku, tj. v kompozici s terénní situací (obytný celek, dům, náves, průjezdní komunikace, krajina, apod.); upozornění: předmětem fotodokumentace má být pokud možno vždy pouze daná památka, nikoli dopravní prostředek či spolupracovníci dokumentátora

b) celkové snímky celé památky, pokud to podmínky dovolí, tak ze všech světových směrů, a to včetně $\frac{3}{4}$ pohledů

c) celkové snímky jednotlivých částí (v případě složitého členění památky, např. u sochařských památek, válečných pomníků, apod.), opět ze všech světových směrů, včetně $\frac{3}{4}$ pohledů

d) snímky detailů, výčet detailů se liší typem památky, jako příklady lze uvést: detaily anatomie, atributy, drapérie, detaily ošacení (u soch); detaily kování, spojů, odlitek (u křížů), apod.

e) snímky nápisů, dle uvedených zásad: každé nápisové pole musí mít vlastní snímek, v případě mnohačetných řádků je nutné pořídit snímků více; v případě špatné čitelnosti nápisů je nutné zajistit boční osvětlení

f) snímky detailů poškození, např. trhliny, rozvolněné spáry, koroze, mikrovegetace, atd.

Z těchto uvedených zásad vyplývá, že počet pořízených snímků, např. u volně umístěné barokní sochy v krajině, se musí pohybovat mezi třiceti až padesáti snímky; rozhodně nedostačující je např. počet mezi pěti až deseti záběry, s čímž se je však možné běžně při prohlídce fotoarchivů setkat.

Kvalita fotodokumentace

Kvalita provedené fotodokumentace je samozřejmě zcela závislá na schopnostech, dovednostech, zkušenostech a vzdělání dokumentátora. Je zjevné, že běžný dokumentátor, např. pracovník muzea či památkového ústavu, bez adekvátního vzdělání nemůže, co do kvality pořizované fotodokumentace, konkurovat fotografovi se specializovaným vzděláním. Nicméně i tito dokumentátoři pořizují běžně fotodokumentaci a výsledky jejich práce by měly být přínosné i v budoucnosti, z tohoto důvodu opět uvádíme vybrané zásady, které by měly být respektovány:

a) používat formát RAW (případně v kombinaci s formátem JPEG

b) používat maximální rozlišení čipu, minimálně 10 Mpx

c) dle možností volit vhodnou vzdálenost od objektu a užití vhodného objektivu; vyhýbat se záběrům z přílišného podhledu, případně s užitím příliš širokého ohniska

d) dle podoby památky volit manuálně ostríací body

e) dle svých uživatelských dovedností využívat manuální nastavení jednotlivých parametrů přístroje (vyvážení bílé, ISO, čas, clona, atd.)

f) dle svých uživatelských dovedností pracovat s hloubkou ostrosti

g) dle svých uživatelských dovedností a možnosti fotoaparátu užívat volbu režimu měření expozice (především při nutnosti pořizování snímků v protisvětle)

h) užívání systémového blesku volit pouze v krajních situacích, vhodnější je užití delší expozice a využití odrazových ploch či difuzních clon

i) u scén s vysokými kontrasty využívat dle svých uživatelských dovedností technologie HDR (kombinace různých expozic jedné scény), technologie se využívá při následném zpracování snímků a zvládají ji i cenově dostupné editory.

4.3.3. Zpracování a archivace fotodokumentace

Zpracování a následná archivace pořízené fotodokumentace je obdobně důležitá jako samotné pořízení jednotlivých snímků. Důvodem je především skutečnost, že pořízené fotografie musí dobře a adekvátně posloužit dalším badatelům a zájemcům o pořízené snímky, aniž by tito badatelé museli navštěvovat dokumentovanou památku in-situ.

Zpracování fotodokumentace

Zpracování pořízených snímků je náročný proces, kterému je nutné věnovat maximální úsilí a alespoň stejný časový prostor jako samotnému pořizování jednotlivých snímků, níže uvedená metodická doporučení vycházejí z předpokladu, že snímek je pořízen ve formátu RAW. Základním předpokladem pro další využití takto provedených snímků je uchování originálního názvu snímku, který nám poskytuje náš fotografický přístroj (např. IMG_3680). Respektování tohoto názvu, které lze zpřesnit pomocí doplňujícího číslování či označení, např. IMG_3680_01, IMG_3680a, nám bezproblémově umožňuje budoucí návrat ke zdrojovému formátu RAW.

Při zpracování je na prvním místě nutné rozřídění jednotlivých snímků z hlediska kvality, tj. nejprve odstranit zjevně nezdařené snímky, jejichž archivní hodnota je vzhledem k jejich kvalitě nulová.⁶⁵ Následovat by mělo logické seřazení snímků, viz výše odstavec **Předmět a způsob fotodokumentace, body a)-f)**. V případě, že se při vlastním provádění fotodokumentace nepodařilo dodržet chronologicky doporučený postup, je možné přejmenování originálního názvu snímku, nicméně je vhodné do-

⁶⁵ Zde je nutné pochopitelně přistupovat k danému problému obezřetně, protože není možné odstranit, byť z hlediska kvality špatný snímek v tom případě, když se jedná o jediný obdobný fotografický záběr. V otázce výběru jednotlivých snímků nemůže hrát samozřejmě zásadní roli subjektivní hledisko, zda se nám fotografie líbí či nelíbí, ale vždy technická hodnota snímku.

držovat formální jednotu s originálem (varianty jsou v podstatě dvě, buď přechíslovat celou číselnou řadu, nebo doplnit originální název přidavným označením, přičemž druhá varianta je pochopitelně časově méně náročná).⁶⁶

Pro adekvátní budoucí využití jednotlivých fotografických snímků je bezpodmínečně nutné provést alespoň základní popis jednotlivých záběrů, a to především z hlediska lokalizace, identifikace a orientace záběru, včetně popisu jednotlivých individuálních specifikací. Variant jak daný popis vyrobit je několik. Lze vytvořit samostatnou grafickou kresbu či náčrt, ze kterého bude patrná orientace jednotlivých snímků, přičemž tento grafický náčrt bude obsahovat hlavičku s lokalizací a identifikací památky. Víceméně variantou grafického znázornění je slovní popis jednotlivých záběrů, který je vytvořen v samostatném textovém dokumentu, dokument je opět opatřen hlavičkou, která identifikuje památku. Tyto popisy je pak nutné archivovat společně s pořízenými fotografiemi v příslušné složce. V poslední době využívanou alternativou je popis snímku pomocí tzv. EXIFu, což jsou metadata vložená přímo do souboru snímku. Tento Exif je vytvářen automaticky softwarem fotografického přístroje a obsahuje informace o technických vlastnostech snímku (datum pořízení, ISO, ohniskovou vzdálenost, dobu expozice, použitou clonu, atd.). Vedle těchto automatických informací již dnes většina grafických editorů umožňuje provedení „popisu“ snímku přímo v samotném Exifu, tato varianta v podstatě nahrazuje výše uvedený textový dokument. Nespornou výhodou tohoto řešení je fakt, že popis snímku je neoddelitelnou součástí vlastního souboru, není tak nutné vytvářet samostatný dokument a obávat se jeho ztráty. Nevýhodou tohoto řešení je skutečnost, že dostupné grafické programy nejsou v zobrazování těchto metadat dostatečně kompatibilní. U formátů JPEG a TIFF je otázka kompatibility poměrně uspokojivá, u formátu RAW však už nikoli. Z tohoto hlediska je vkládání popisu do Exifu při práci s formáty RAW, které by měly být dále poskytovány, zbytečné a kontraproduktivní.

Nejnáročnějším krokem je vlastní digitální zpracování pořízeného snímku a jeho export do jiných formátů.⁶⁷ Pro běžné potřeby památkové péče,⁶⁸ tj. prohlížení, archivace náhledů, prezentace či pro uplatnění

⁶⁶ Cílem této operace je získání logicky na sebe navazujících snímků, které umožní dalším badatelům rychlejší orientaci. Je zcela nepřijatelné, aby např. po snímku čelního pohledu na památku následoval snímek detailu poškození, ze kterého nebude ani patrné, ze které části památky pochází.

⁶⁷ Zpracování se doporučuje provádět buď pomocí profesionálního softwaru, např. Adobe Photoshop, případně pomocí softwaru dodávaného výrobcem fotografického přístroje.

⁶⁸ Toto označení znamená především prohlížení pořízených fotografií za účelem popisu památky, popsání stavu, případně pro vyhodnocení základní umělecké hodnoty památky a dále pak pro vytváření dokumentů pro potřeby správních orgánů.

ve webových prezentacích je dostatečný export do formátu JPEG, pro náročnější prezentace a tisk je nutný export do formátu TIFF. Digitální zpracování pořízeného snímku je komplikovaný proces, jehož výsledek je plně závislý na dovednostech a zkušenostech dokumentátora, nicméně i v tomto případě lze doporučit níže uvedené body, které by měl zpracovatel dle svých schopností a dovedností aplikovat:

- a) úprava expozice a kontrastu
- b) vyrovnání bílé
- c) úprava ostrosti, redukce šumu
- d) korekce orientace a vinětace
- e) formát souboru a barevný profil.

Vzhledem ke skutečnosti, že je nutné minimálně naplnit běžné potřeby památkové péče je bezpodmínečně nutné do formátu .jpg exportovat všechny pořízené snímky (!).⁶⁹

Archivace fotodokumentace

Pro potřeby této metodiky se archivací pořízené fotodokumentace rozumí její uložení na paměťovém médiu v níže uvedené struktuře, autoři metodiky si na tomto místě nedovolují podrobněji otvírat širokou otázku archivace a zpřístupňování fotodokumentace, která vzniká v oboru státní památkové péče.

Vzhledem ke skutečnosti, že drobné památky nedisponují žádným obecně uznávaným identifikačním označením, např. číslo popisné u nemovitosti, lokalizace v pojmenované ulici, apod., přičemž řada drobných památek leží mimo vlastní obytná sídla, je nutné strukturu ukládání fotodokumentace této skutečnosti přizpůsobit.

Uložení fotodokumentace odpovídá stromové struktuře, kde jsou vytvářeny hlavní složky a podsložky, ve kterých jsou umístěny jednotlivé soubory. U drobných památek volíme následující strukturu jednotlivých adresářů (složek): kraj/okres/základní sídelní jednotka/název drobné památky/složka záběrů ve formátu JPEG a složka záběrů ve formátu RAW, např. Ústecký kraj, okr. Litoměřice, Kocourov, socha sv. Antonína Paduánského/JPEG/RAW. V případě, že se v jedné základní sídelní jednotce nacházejí typologicky stejné drobné památky, např. dva litinové kříže, je nutné tyto památky již v názvu jednoznačně odlišit, nejlépe zpřesňujícím označením polohy litinového kříže (Litinový kříž, severně od vsi, apod.), nedoporučuje se číselné odlišování, např. Litinový kříž 01, 02, při tomto označení dochází při další práci ke snadné záměně.

⁶⁹ Alternativou uvedeného postupu a metodického doporučení je možnost pořizování snímků zároveň ve formátu RAW i JPEG. Vzhledem k nutnosti alespoň základního řazení snímků je však časově výhodnější provádět základní třídění ve formátu RAW a teprve následně získat formát JPEG.

Vlastní uložení vzniklé fotodokumentace je nutné provádět nejlépe na samostatné hard disky, případně na síťové hard disky.⁷⁰ V obou případech je nutné zajistit náležitě, nejlépe dvojitě, zálohování uložených dat.

4.4. Měřická dokumentace

4.4.1. Úvod

Měřická dokumentace je vedle dosud uvedených metod dokumentace (písemný záznam, kresebná dokumentace, fotodokumentace) další metodou, kterou je nutné využívat pro dokumentaci drobných památek. Na rozdíl od výše uvedených metod je její základní předností přesnost, byť i měřická dokumentace je interpretací, je na rozdíl od výše uvedených metod tato interpretace nejméně ovlivnitelná subjektivními vlivy.⁷¹

Podstata měřické dokumentace u drobných památek spočívá v ručním či digitálním oměřování jednotlivých částí drobné památky s cílem dosáhnout pokud možno přesných rozměrů daného předmětu. V případě drobných památek neslouží zpravidla vzniklá měřická dokumentace k projektování (na rozdíl od běžných staveb), ale slouží výhradně k dokumentaci stávajícího stavu dané památky.⁷²

Měřická dokumentace drobných památek je poměrně specifická činnost, odlišná od běžného zaměřování staveb. Rozdíl spočívá především v podrobnosti vzniklého zaměření, např. u drobných památek je každá případná ztráta na výtvarném detailu v podstatě nenahraditelná, z tohoto důvodu se musí měřická dokumentace soustředit na veškeré detaily drobné památky. Zároveň tvarová pestrost drobných památek poněkud ztěžuje přesné stanovení jednotného postupu pro provádění měření. I přes tuto skutečnost je však nutné dodržovat určité zásady, které nejlépe vyplynou z níže uvedených příkladů pro různé typy drobných památek, analogicky je pak nutné níže uvedené provést i u dalších typů drobných památek.

Sochařská památka

▶ základním měřickým údajem je výška celé památky, měření je nutné provést od úrovně terénu až po horní část, např. temeno hlavy či případně pokrývku hlavy

⁷⁰ V dané souvislosti je nutné si uvědomit, že CD a DVD disky nejsou paměťová média, archivace dat na tyto nosiče je pouze krátkodobá.

⁷¹ Problematikou měřické dokumentace se v oblasti památkové péče již podrobně zabývali autoři metodiky Jiří BLÁHA a kol., *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005, předkládaný text vychází z těchto doporučení.

⁷² Využití vzniklé dokumentace je pak samozřejmě nejen pro badatelské účely, ale v mnoha případech i pro doložení existence konkrétní památky v daném místě v případě jejího zničení či odcizení.

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

- ▶ další základní měřické údaje: rozměry jednotlivých částí, tj. výška sochy, rozměry (šířka, hloubka, výška) podstavce (postamentu) a jeho jednotlivých částí (mezistupeň, římsa, dřík, sokl, fundament – schodiš-
tový stupeň)

- ▶ doplňující měřické údaje (liší se typem památky): výška dalších postav (např. malý Ježíšek, velikost krucifixu, atd.), rozměry nik a zrcadel, výška reliéfu u doplňující výzdoby, apod.

Boží muka

- ▶ základním měřickým údajem je výška celé památky
- ▶ další základní měřické údaje: rozměry jednotlivých částí, tj. rozměry kaplice, krycí desky, sloupu/pilíře, podstavce a fundamentu
- ▶ doplňující měřické údaje: rozměry vrcholového kříže/zdobného prvku/vrcholové koule, rozměry zrcadel, nik, apod.

Kříže

- ▶ základním měřickým údajem je výška celé památky, u jednoduchých křížů pak druhý rozměr, což je šířka vodorovného břevna
- ▶ další základní měřické údaje: rozměry jednotlivých částí, tj. rozměry vlastního kříže, rozměry podstavce (dále členěno na hlavici, dřík, sokl, fundament)
- ▶ doplňující měřické údaje: rozměry krucifixu, rozměry postav (Ježíš Kristus, even. další)

Smírčí kříže

- ▶ základním měřickým údajem jsou rozměry, tj. šířka, hloubka (tloušťka) a viditelná výška (tento rozměr se může u jednoho kříže v průběhu času výrazně měnit, kříže nemají zpravidla nijak označenou základovou část, tudíž hloubka osazení v terénu závisí ve velké míře na osobě, která kříž umísťuje)
- ▶ doplňující měřické údaje: rozměry výtvarné výzdoby, např. velikost meče, hloubka reliéfu, apod.

Výklenkové kaple

- ▶ u těchto staveb se provádí obdobné měření jako u běžných staveb

4.4.2. Měření – způsoby, pomůcky

Měřické údaje je možné získat několika základními způsoby. Na prvním místě, u drobných památek se jedná stále o nejrozšířenější způsob, je provedení měření výše uvedených částí drobné památky ručním nebo digitálním měřidlem, a to nejlépe takovým postupem, že jeden z dokumentátorů měří a druhý zapisuje získané údaje. U tohoto způsobu měření je vhodnou pomůckou provedení jednoduchého terénního ná-

črtu, do kterého jsou naměřené údaje přímo zaznamenávány. Pomůcky: měřidlo – skládací nebo svinovací metr, geodetická lať, ocelové pásmo, laserový dálkoměr – pro efektivnější využití nejlépe s digitální kamerou, olovnice, vodováha, štafle či skládací schůdky, papír, tužka, guma. Vzhledem k členitosti drobných památek je uvedená, byť jednoduchá metoda, základní měřickou metodou, a to především z důvodu její snadné dostupnosti a efektivity. U detailů a architektonických článků se osvědčilo využití profilmeistru (hřebenu), případně měkkého, dobře tvarovatelného drátu pro přesný přenos profilace. Obě pomůcky umožňují přenos profilace a detailu v poměru 1 : 1, při kvalitním provedení je možné dosáhnout minimálního zkreslení skutečného tvaru. Nevýhodou je užití hřebenu u hodně hlubokých profilací, kde nemusí stačit délka drátěných zubů, stejně tak u drátu je potřeba dbát na velmi opatrnou manipulaci při přenosu na papír, aby nedošlo k deformaci.

Druhým způsobem jak získat měřické údaje je pomocí elektronických totálních stanic, tj. pomocí přístroje pro měření a registraci měřených hodnot vodorovných úhlů, výškových úhlů, vzdáleností a jejich přepočtení na pravouhlé souřadnice. Výhodou těchto stanic je vysoká přesnost, měření nedostupných částí a relativní rychlost vlastního měření. Obsluha těchto stanic však již vyžaduje určitou specializaci a školení. Zároveň členitost drobných památek (např. barokní socha, litinový kříž, apod.) poměrně zásadním způsobem omezuje využití totální stanice, která byla prvotně zkonstruována za účelem dokumentace terénu, následně uzpůsobena pro dokumentaci staveb s převažujícími vodorovnými a svislými úhly. U drobných památek tak slouží především k měření základních bodů a rozměrů. V případě drobných památek je tak využití těchto stanic z hlediska požadované podrobnosti neefektivní. Využití těchto stanic je ve své podstatě metodou pomocnou, pokud nelze aplikovat žádnou jinou metodu (především při měření nedostupných částí objektu, při neproniknutelnosti terénu, atd.).

4.4.3. Geodetické zaměření

Tímto slovním spojením je pro účely tohoto textu myšleno geodetické měření, jehož cílem je určení prostorové polohy drobné památky. Účelem tohoto měření je zakreslení bodu – drobné památky do mapy a jeho následná lokalizace na příslušném katastrálním území a na dané parcele. Přesná a nezpochybnitelná lokalizace drobné památky na dané parcele je pro potřeby památkové péče bezpodmínečně nutná, protože pomáhá identifikovat vlastníka drobné památky, případně alespoň vlastníka pozemku, na kterém se drobná památka nachází.⁷³

⁷³ Lokalizace drobných památek v terénu je poměrně komplikovaná záležitost. Drobné památky byly v minulosti ve velké většině umísťovány v bezprostřední blízkosti komuni-

Uvedené geodetické měření je nutné provádět v souřadnicovém systému S-JTSK,⁷⁴ což je souřadnicový systém dodnes používaný pro zaměřování jednotlivých katastrálních území a parcel. Vzhledem k rozsahu drobných památek je ve většině případů dostačující určení polohy jednoho bodu. Uvedené geodetické měření je pro svou rychlost a jednoduchost v současné době prováděno již téměř výhradně pomocí přijímačů GPS (zjednodušeně se jedná o zkratku globální polohovací systém), které přijímají satelitní signály.⁷⁵ Pro přesné potřeby je však nutné bezpodmínečně užívat profesionální geodetické (!) GPS přijímače, jejichž autonomní přesnost se pohybuje okolo 0,5 metru.

Pro potřeby lokalizace drobných památek se osvědčil geodetický přijímač GPS značky SOUTH S-82T, který je schopen sledovat GPS i GLO-NASS satelity, přístroj má velice rychlou inicializaci a užitá technologie Maxwell zaručuje vysokou rychlost a spolehlivost měření. Z cenově dostupnějších GPS přijímačů lze doporučit např. GPS Trimble Juno 3 s doplňujícím softwarem TerraSync Profesional.

Na tomto místě je nutné zásadním způsobem upozornit na skutečnost, že běžné GPS přijímače (turistické, automobilové navigace, GPS přijímač zabudovaný do fotoaparátu či do mobilního telefonu) nejsou kvůli nadefinované metodě výpočtu polohy schopny změřit přesnou polohu s lepší přesností než na 10 metrů (i když přístroj povětšinou uživatele chybně informuje, že přesnost je do 2 metrů). Tato přesnost je dostatečná pro opětovné nalezení památky v terénu dalšími badateli, pro přesnou lokalizaci památky na katastrální parcelu je však již tato „přesnost“ zcela nedostačující.

4. 4. 4. Výstupy měřické dokumentace

Okótovaná fotografie

Jedná se o jeden z nejjednodušších měřických výstupů, nicméně v případě dokumentace drobných památek o výstup dostačující. Jeho nepřekonatelnou výhodou je efektivita, která spočívá v technické nenáročnosti, v cenové dostupnosti a ve skutečnosti, že tento výstup lze provádět „svépomocí“ provádějícího dokumentátora. I přes uvedenou jednoduchost poskytuje však přesné a nezpochybnitelné údaje, které jsou sro-

kací, což v současné době při odlišném vlastnictví komunikace a přilehlého pozemku způsobuje problémy při stanovování povinností vlastníka se o drobnou památku starat.

⁷⁴ S-JTSK je zkratka souřadnicového systému „Systém jednotné trigonometrické sítě katastrální“, který vznikl pro naše území v letech 1920–1958 a je na našem území brán za standart.

⁷⁵ Pokud nelze použít měření pomocí GPS z důvodu nedostupnosti signálu (stromy, těsná blízkost stavby, blízkost vedení vysokého napětí, atd.), využívá se geodetické doměření pomocí totální stanice od nejbližšího zaměřeného bodu.

zumitelné pro všechny uživatele daného výstupu. Zároveň tento grafický výstup eliminuje chyby, které se mohou vyskytovat při udávání rozměrů pouze v písemném výstupu. Vzhledem k nepříliš jednotné terminologii jednotlivých dokumentátorů může snadno dojít ke špatné identifikaci částí drobné památky, např. chybná identifikace mezistupně či fundamentu, apod.

Grafický výstup v podobě okótované fotografie připravujeme vždy minimálně ve dvou pohledech, a to v čelním a bočním pohledu. Tyto dva výstupy jsou pro naprostou většinu drobných památek zcela dostačující pro sdělení všech základních měřických údajů. Základním předpokladem je kvalitní provedení celkových snímků památky, přičemž je nutné, aby snímek byl pokud možno proveden v kolmé rovině vůči svislé ose památky.

Grafický výstup je při současných softwarových možnostech nutné připravovat již pouze digitálně. Prvním krokem je samotná příprava fotografie, pro lepší přehlednost je nutné odstranit pozadí, čehož lze docílit několika metodami v grafickém editoru. V současné době tyto metody nabízí již např. cenově dostupný software Zoner Photo Studio, možností je více, časově nejvýhodnější je užití „magnetického lasa pro výběr“, případně užití nástroje „kouzelná hůlka“. Takto upravenou fotografii pak opatříme kótami, lze užít speciálních softwarů typu CAD, nicméně uspokojivého a dostatečného výsledku lze docílit i užitím běžně rozšířeného textového editoru Word či k tomu přizpůsobených grafických editorů. Uvedená práce není časově ani technicky nijak náročná, a z tohoto důvodu je nutné daný postup doporučit. Ukázka okótované fotografie, viz příloha č. V. Okótovaná fotografie: Milešov, socha sv. Jana Křtitele.

Stavební plány

Náročnějším výstupem měření je oproti okótované fotografii skutečně zaměřený stav památky, tj. kresebný výstup měření. Kresbu lze provádět ručně, případně digitálně pomocí specializovaných softwarů typu CAD. Automatizace softwarových produktů vede v současné době ke stavu, kdy zcela převládá vytváření kresby digitálními metodami. V případě drobných památek má však vytváření ruční kresby nesporné výhody a u určitého typu památek ruční kresbu v podstatě nelze nahradit – jedná se o sochařské památky či o památky s reliéfní sochařskou výzdobou. Pokud existuje požadavek na zaměření takové památky, tak je zjevné, že digitální kresba nemůže individuální kresbu v případě sochařských památek v žádném případě nahradit. Volba zpracování výstupu je tedy určována typem památky a v tomto případě nelze generalizovat výhody a nevýhody obou metod.

Volba kresebné metody je tedy individuální dle typu památky, obecné jsou však následující požadavky na zaměření drobné památky:

- a) zakres památky do územní situace (ortofoto, katastrální mapa)
- b) vytvoření pohledů na památku, nejlépe ze všech světových stran
- c) vytvoření půdorysů památky, nejlépe ve více rovinách (volbu rovin je nutné vyznačit v pohledu), půdorysnou kresbu je nutné opatřit severkou
- d) dokumentace detailů, především profilace říms, zrcadel, schodišťových stupňů, atd., a to včetně výstupů v poměru 1 : 1, když došlo k užití profilovacího hřebenu či drátu.

Výstupy je v podstatě možné vytvářet ve formátu A4 (výhodou je snadnější manipulace i následné uložení), v tomto případě však dochází ke změně měřítek u pohledů, půdorysů a detailů, výslednou kresbu je pak nutné opatřit grafickým měřítkem.

Ideálním výstupem je však vytvoření výsledného plánu v měřítku 1 : 10 (běžné stavební výkresy jsou obvykle prováděny v měřítku 1 : 50 a 1 : 100), uvedené měřítko 1 : 10 umožňuje přesnější zachycení detailů (profilace říms, apod.), což je vzhledem k náročnému a mnohdy komplikovanému kamenickému opracování bezpodmínečně nutné. Užití menšího měřítka způsobuje, že se výsledné plány stávají pouhou skicou bez přesného zobrazení detailů.⁷⁶ Ukázkou zpracovaných stavebních plánů dle výše uvedeného představuje příloha č. VI.

Geodetické zaměření

Výstupem geodetického zaměření musí být přesný zakres bodu (bodů), kterým je identifikována drobná památka do katastrální mapy a následný tiskový výstup, ať už digitální nebo analogový. Zakreslení bodu musí být jednoznačné a musí být opatřeno srozumitelným popisem. V případě, že se drobná památka nachází na hranici více parcel, což znemožňuje přehlednou identifikaci, je nutné popisek rozšířit i o informaci, na které parcele se drobná památka nachází.

4.5. Metody dokumentace drobných památek ve 3D

4.5.1. Úvod

Všechny výše uvedené metody dokumentace vesměs vycházejí ze základní potřeby provést dokumentaci svépomocí každého dokumentátora, bez užití specializovaných přístrojů a dovedností. Od počátku 21. století se však poměrně rychle rozvíjejí i další metody dokumentace, které využívají specializované optické a laserové metody, jejichž výsledkem je dokumentace památek a jejich následná vizualizace ve třech roz-

⁷⁶ Při zpracování půdorysů a pohledů je doporučeno postupovat dle schválené technické normy ČSN 01 3420 Výkresy pozemních staveb – kreslení výkresů stavební části.

měrech (3D). Tyto moderní dokumentační metody se neomezují pouze na klasické stavební památky, ale některé z nich lze uplatnit, byť třeba okrajově, i v oblasti dokumentace drobných památek.

V případech drobných památek byly ověřeny možnosti pozemního laserového skenování a průřezové fotogrammetrie. Jednotlivé metody a postupy byly na základě terénního výzkumu a ověření popsány v metodické práci *Metodika digitalizace, 3D dokumentace a 3D vizualizace jednotlivých typů památek*. Autoři se v této práci zaměřili především na ověření a následný metodický popis *laserového pozemního skenování pomocí fázového skeneru FARO Focus3D* a na možnosti *průřezové fotogrammetrie s následnou 3D vizualizací pomocí moderních softwarových produktů* (systém Agisoft PhotoScan; Autodesk 123CATCH). Z tohoto důvodu se předkládaná metodika těmito metodami a možnostmi nezabývá a autoři odkazují na uvedenou metodiku.⁷⁷ Zároveň byla prověřena využitelnost dokumentace drobných památek pomocí ručního laserového skeneru Handyscan s níže uvedenými výsledky.

4.5.2. 3D skenování pomocí ručního laserového skeneru HANDYSCAN

Při dokumentaci drobných památek byly ověřeny možnosti této dokumentace, a to ručním skenerem HANDYSCAN.⁷⁸ Ověření bylo prováděno výhradně na detailech výzdoby u sochařských památek, tj. sochařské reliéfy, nápisy či heraldická výzdoba. Tato volba byla vybrána především z důvodů lepší efektivity práce a konečného výsledku. Je nutné si uvědomit, že čas věnovaný dokumentaci musí odpovídat dosaženému výsledku a jeho dalšímu využití. Do časové doby, která je věnována dokumentaci, je nutné započítat nejen vlastní skenování, ale i editování získaných dat a přípravu konečného výstupu. Využití této metody na objektech větších než 1m² nelze z hlediska efektivity doporučit.

⁷⁷ Viz Vladimír BRŮNA – Marcel BREJCHA – Zdeněk MAREK – Barbora VĚTROVSKÁ, *Metodika digitalizace, 3D dokumentace a 3D vizualizace jednotlivých typů památek*, Ústí nad Labem 2015. Tato metodika je stejná jako Metodika dokumentace drobných památek výstupem stejného grantového projektu NAKI: Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech, identifikační kód projektu DF12P01OVV009. Možnosti využitelnosti jednotlivých metod tak byly ověřovány autory obou metodik společně, a to na drobných památkách přímo v terénu. Možnosti pozemní fotogrammetrie pro dokumentaci drobných památek byly zároveň také již metodicky zpracovány, viz Jindřich HODAČ, *Pozemní fotogrammetrie*, Ústí nad Labem 2011.

⁷⁸ V rámci vzorového skenování byl použit následující skener: EXAscan z produktové řady HandyScan 3D od kanadské firmy Creaform. Technické parametry – hmotnost: 1,25 kg; rozměry: 172 x 260 x 216 mm; měření: 25 000 /s; rozlišení: 0,05 mm; přesnost: až 0,04 mm; vzdálenost od skenovaného povrchu: 30 cm; bez rozlišení textury a barvy; výstupní formáty .dae, .fbx, .ma, .obj, .ply, .stl, .txt, .wrl, .x3d, .x3dz, .zpr.

Skenování, editace

Na níže uvedeném příkladu bude prezentována metoda 3D skenování pomocí ručního laserového skeneru. Pro modelový příklad byl vybrán alianční erb, který je vytesán v poměrně vysokém reliéfu na podstavci sochy sv. Anny v Milešově, okr. Litoměřice. Alianční erb je vytesán ze středně zrnitého pískovce, bez polychromie, rozměry: 650x800 mm, tj. cca 0,5 m². Vlastní skenování se skládalo z následujících úkonů:

1. Příprava techniky (vybalení, zprovoznění el. centrály, atd.). Čas: 10 minut/1 osoba.

2. Příprava pro skenování – lepení kalibračních bodů v hustotě cca 10 centimetrů. Čas: 60 minut/2 osoby.

3. Kalibrace skeneru, nastavené rozlišení 0,98 mm,⁷⁹ rozměry skenovaného prostoru: 500x500 mm. Čas: 20 minut/1 osoba.

4. Vlastní skenování. Čas: 270 minut/2 osoby (v případě nepříznivých slunečních podmínek, kdy je např. skenovaná plocha přesvětlena sluncem, je nutné, aby jeden dokumentátor skenoval a druhý např. deštěm zastíňoval skenovanou plochu).

Čas věnovaný přípravě a skenování: 360 minut, až na detaily přípravy bylo nutné, aby se skenování věnovaly dvě osoby současně. Z hlediska pracovní doby se tak jedná o 6 pracovních hodin pro dva pracovníky, celkem tedy 12 pracovních hodin.

5. Zpracování, editace dat v softwaru Geomagic Studio (nároky na parametry osobního počítače nebo notebooku viz kapitola *Pomůcky*). Čas: 120 minut/1 osoba.

Celkový čas pro zhotovení 3D modelu o ploše 0,5 m², tj. práce v terénu a následné zpracování dat příslušným softwarem, činí 14 pracovních hodin, přičemž práci v terénu je lepší vykonávat za účasti dvou dokumentátorů, vlastní čas strávený v terénu se pak samozřejmě zkracuje na 6 pracovních hodin. V uvedeném čase není započítána doprava, čas dopravy je ovlivněn vzdáleností, která není známa.

Model 3D

Příprava modelu ve 3D byla provedena pomocí software Geomagic Studio, který je dodáván jako příslušenství uvedeného skeneru. Konečný výstup 3D modelu je u daného software možný především ve formátech .wrp, .wrl, .stl, přičemž je možný převod do běžného formátu .pdf. Uvedené formáty umožňují další práci s 3D modely v příslušných programech umožňujících modelování, kreslení, prezentaci, digitální tisk či dokonce vytvoření strojových kopií.

⁷⁹ Uvedené rozlišení bylo adekvátně zvoleno s ohledem na skenovaný materiál, kterým byl střednězrnitý až hrubozrnitý pískovec. Přesnější rozlišení by vzhledem k charakteru skenovaných hran a přechodů ztrácelo smysl.

Pro oblast běžných uživatelů, kteří nedisponují specializovanými softwarovými produkty, a zároveň pro oblast dokumentace v oboru památkové péče je tento software nejvyužitelnějším nástrojem k převodu zhotoveného modelu ve 3D do formátu .pdf, velikost výsledného souboru se u plochy cca 0,5 m² pohybuje okolo 30 MB, z čehož je zřejmé, že i běžné kancelářské osobní počítače či notebooky umožňují další práci se zhotoveným 3D modelem. Výsledek je tak možné prezentovat nejen jako pouhý obrázek, ale jako plnohodnotný model 3D, byť export dat do formátu .pdf kvalitu 3D modelu poněkud snižuje. Původní surová data mají velikost přibližně 70 MB, již zpracovaný model ve formátu .wrp pak 40 MB.

Výsledný model 3D ve formátu .pdf má v oblasti dokumentace památkové péče následující využití. Model lze libovolně prohlížet ze všech stran a pohledů, což umožňuje podrobnou prohlídku i míst, která nejsou patrná či viditelná např. na fotografii. Badatel tak může sledovat detaily sochařské práce, kamenického opracování či nápisů, aniž by musel navštívit památku in situ. Model umožňuje proměňování jednotlivých částí, z čehož vyplývá, že jeho vyžití je možné i při eventuální obnově a restaurování, kdyby došlo ke zničení či ztrátě originálu, technologie 3D poskytuje daleko více informací ve srovnání s klasickou fotografií. V neposlední řadě je možné výsledný 3D model využít při prezentaci výsledků badatelské a vědecké práce. Ukázka výsledného 3D modelu viz **příloha č. VII**.

Na základě výše uvedeného je zřejmé, že skenování pomocí ručního laserového (případně optického) skeneru má v oblasti dokumentace drobných památek své využití a je nutné tuto technologii v rámci možností využívat.

Omezení této technologie jsou následující: poměrně vysoká pořizovací cena skeneru, časová náročnost skenování a následné editace, která umožňuje skenování pouze menších artefaktů či částí drobných památek, nutnost aplikování kalibračních bodů v husté síti v podstatě znemožňuje skenování obtížně přístupných částí drobných památek, nutnost aplikace kalibračních bodů znemožňuje skenování materiálově poškozených či povrchově náročně upravených památek. Problematické je skenování vysoce lesklých materiálů – v tomto případě je vhodné dodatečné zmatování povrchu, což však nemusí odpovídat památkové ochraně artefaktu. Skleněné materiály bez dodatečné povrchové úpravy uvedeným laserovým scannerem skenovat nelze.

I přes uvedené omezení je však tato technologie dokumentace mimořádně přínosná pro skenování výtvarně cenných sochařských reliéfů, poškozených a zanikajících nápisů či výtvarně cenných částí drobných památek.

Pomůcky

Osobní automobil (pokud není možné přemístit památku na pracoviště, je užití osobního automobilu pro přesun techniky nezbytné), ruční laserový skener HANDYSCAN, notebook (minimální konfigurace: software: Windows XP SP3, Microsoft Office 2010, Geomagic Studio; procesor: Intel 2GHz, disk: 10 GB volného místa, operační paměť: 32-bit/2 GB, 64-bit/8 GB, v praxi se osvědčilo užití 16 GB), kalibrační body, elektrocentrála s inverterovou technologií pro stabilitu napětí a frekvence (nejlépe dvě zásuvky), metr, skládací kempingový stůl, skládací kempingová židle, prodlužovací kabel, stínítko větších rozměrů (např. deštník, slunečník), benzín.

5. ZÁVĚR

Cílem této metodiky bylo přehlednou formou předložit dokumentátorům a zájemcům o drobné památky práci, která shrne a vyjmenuje nezbytné požadavky, které jsou nutné pro naplnění úkolu řádně provedené dokumentace drobné památky. Vytčení tohoto cíle bylo především ovlivněno skutečností, že obdobná práce dosud v bibliografii odborné literatury k drobným památkám chyběla, a to i přes skutečnost, že se studium, prezentace a dokumentace drobných památek v poslední době těší velkému zájmu. Tento zájem různých skupin, od občanských sdružení po vrcholné orgány státní památkové péče, je patrně způsoben neutešeným stavem drobných památek, které se především ve 2. polovině 20. století mnohdy staly předmětem cílené likvidace. I z tohoto důvodu je provedení řádné a precizní dokumentace mnohdy již těžce poškozených drobných památek cílem, jehož naplnění v konečné fázi zásadním způsobem přispěje k obnově a prezentaci této části památkového fondu, který i přes výše uvedenou skutečnost nadále zůstává součástí našeho kulturního dědictví.

Metodika si zároveň kladla za cíl představit takové metody dokumentace, které jsou i přes nutnou míru profesionálního přístupu dostupné běžným zájemcům o drobné památky a jejichž používání není podmíněno technicky a finančně náročným přístrojovým vybavením. Zároveň většina uvedených metod dokumentace neklade na dokumentátora zvýšené nároky v oblasti specializovaných dovedností a znalostí. Výjimkou z těchto základních metod jsou metody dokumentace drobných památek ve 3D. Tyto metody dokumentace jsou náročné nejen z časového hlediska, ale kladou vysoké požadavky na dokumentátora z hlediska finanční dostupnosti používaných technických zařízení (laserové skenery), ale především také z hlediska následného zpracování získaných dat, které je náročné na hardwarové vybavení. I přes skutečnost, že tyto metody dokumentace ve 3D budou pravděpodobně zatím i nadále spíše okrajovou možností a budou svěřovány specializovaným pracovištím, jsou tyto metody uvedeny pro získání základního přehledu o jejich náročnosti.

Předkládaná metodika je tak uživatelsky dostupná širokému okruhu zájemců o dokumentaci drobných památek, a to při zachování kvality výsledků provedené dokumentace. Užívání uvedených metod a především sjednocení jednotlivých výstupů zásadním způsobem přispěje ke zkvalitnění dokumentace drobných památek u jednotlivých dokumentátorů a organizací, což umožní rychlou komparaci a využitelnost získaných výstupů bez ohledu na autora dokumentace.

Vzhledem k výše uvedenému tak autoři metodiky věří, že tato práce bude mít široký dopad a zásadním způsobem přispěje ke zkvalitnění do-

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

kumentace drobných památek, která je dosud vesměs prováděna bez jednotného metodického přístupu.

6. SEZNAM VYOBRAZENÍ

Obr. 1. Milešov, okr. Litoměřice, socha sv. Prokopa, sochařská památka volně v krajině. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

Obr. 2. Přestavlky, okr. Litoměřice, pozdně gotická kamenná boží muka. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Alena Houdková.

Obr. 3. Mošnice, okr. Litoměřice, dřevěný kříž s malovaným J. Kristem na plechu. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

Obr. 4. Horní Vysoké (bývalá osada Jeleč), okr. Litoměřice, litinový kříž na kamenném podstavci. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

Obr. 5. Staňkovice, okr. Litoměřice, výklenková kaple sv. Prokopa. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

Obr. 6. Bohušovice nad Ohří, okr. Litoměřice, pomník mistra Jana Husa. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Jan Koloc.

Obr. 7. Varvažov, okr. Ústí nad Labem, Pruský pomník bitvy roku 1813. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Tomáš Brož.

Obr. 8. Zubrnice (původní umístění Chabařovice), okr. Ústí nad Labem, smírčí kříž. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Jan Koloc.

Obr. 9. Zdoňov, okr. Náchod, pranýř. Foto: Petr Hrubý.

Obr. 10. Horní Vysoké, místní část Lhotsko, okr. Litoměřice, tzv. Trojmezny kámen. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Petr Hrubý.

Obr. 11. Proboštov, okr. Ústí nad Labem, milník. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Kateřina Neumannová.

Obr. 12. Želízy, okr. Mělník, Čertovy hlavy. Foto: Petr Hrubý.

Obr. 13. I. vojenské mapování, Verneřice, Verneřice, okres Děčín, list č. 27, výřez mapy, převzato z webových stránek <http://oldmaps.geolab.cz/>.

Obr. 14. II. vojenské mapování, Šluknov, okres Děčín, list O_1_II, výřez mapy, převzato z webových stránek <http://oldmaps.geolab.cz/>.

Obr. 15. III. vojenské mapování, Bylany, okres Kutná Hora, 1 : 25 000, list 4054_2, výřez mapy, převzato z webových stránek <http://oldmaps.geolab.cz/>.

Obr. 16. Císařské otisky stabilního katastru, Jiřetín pod Jedlovou, okr. Děčín, kaple křížové cesty v areálu kaple Ukřižování, list 2930-1 Č, výřez mapy, převzato z webových stránek <http://archivnimapy.cuzk.cz/>.

Obr. 17. Mapa lesního revíru Solany (okres Litoměřice) z roku 1825, detail s mezními kameny, Státní oblastní archiv Litoměřice, fond Velkostatek Libochovice, Mapy a plány, desky č. III.

Obr. 18. Veduta města Čáslavi (okres Kutná Hora), kolem r. 1830, boží muka v popředí, uložení originálu: SOkA Kutná Hora, Sběrka vedut a grafiky, inv. č. 50, převzato z webových stránek <http://archivnimapy.cuzk.cz/>.

Obr. 19. Staré Křečany, okr. Děčín, fundament památky pod vzrostlými stromy mimo současnou cestní síť. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Eva Altová.

Obr. 20. Přední Lhota u Těchlovic, okr. Děčín, výklenková kaple Nejsvětější Trojice z roku 1803 – ukázka stratigrafie povrchových úprav. Foto: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, Eva Altová.

7. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. I. Formulář záznamového listu – ukázka.

Příloha č. II. Grafické vyhodnocení poškození: Milešov, socha sv. Jana Křtitele.

Příloha č. III. Ukázka evidenční karty a databáze, software FileMaker: Milešov, socha sv. Anny.

Příloha č. IV. Vzorová kresba: Milešov, socha sv. Prokopa.

Příloha č. V. Okótovaná fotografie: Milešov, socha sv. Jana Křtitele.

Příloha č. VI. Stavební plány: Roudnice nad Labem, boží muka.

Příloha č. VII. Dokumentace 3D: Milešov, sousoší sv. Anny – alianční erb.

8. LITERATURA A WEBOVÉ ODKAZY:

Barevné úpravy kamene památkových objektů. Sborník přednášek z odborného semináře Společnosti pro technologie ochrany památek (STOP), Praha 2005.

Barevnost kamene a kamenných prvků fasád. Sborník přednášek z odborného semináře Společnosti pro technologie ochrany památek (STOP), Praha 2004.

BAZAL, Karel – KOSTKA, Pavel – MALÍČEK, Jiří, *Kapličky a drobné sakrální stavby Sedlčanska 1*, Sedlčany, 2006.

BAZAL, Karel, *Pověsti Sedlčanska. Třetí díl, Paměti dávných křížků*, Pelhřimov 2007.

BELISOVÁ, Nataša – SOJKA, Václav – STEIN, Karel, *Drobné památky Českého Švýcarska*, Děčín 2003.

BELISOVÁ, Nataša (ed.), *Chraňte památky – půjčte jim na zimu svetr.* Sborník příspěvků semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině, Děčín 2008.

BELISOVÁ, Nataša, *Drobné památky v Českém Švýcarsku*, Krásná Lípa 2008.

BELISOVÁ, Nataša, *Skalní výklenky a kaple v Českém Švýcarsku*, Děčín 2006.

BELISOVÁ, Nataša, *Sloupková muka v Děčíně – Starém Městě*, in: *Děčínské vlastivědné zprávy 13*, 2003, č. 1, s. 57.

BELISOVÁ, Nataša, *Zjánštěná item zjančená léta na Děčínsku*, Děčín 2001.

BELISOVÁ, Nataša, *Zkamenělé osudy: z historie kamenných křížů na Děčínsku*, Děčín 1994.

BLÁHA, Jiří – JESENSKÝ, Vít – MACEK, Petr – RAZÍM, Vladimír – SOMMER, Jan – VESELÝ, Jan, *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub – KROPÁČEK, Jiří, *Slovník pojmů z dějin umění*, Praha 1991.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub, *Slovník památkové péče*, Praha 1962.

BOGUSZAK, František – CÍSAŘ, Jan, *Vývoj mapového zobrazení Československé socialistické republiky III. – Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století*, Praha, 1961.

BRANNA, Wiesława, *Kapličky, kříže a boží muka na Těšínsku*, Těšín 2008.

BREJCHOVÁ-STEINOVÁ, Nataša, *Památky Děčínska. Vzestup a pád křížové cesty v Království u Šluknova*, *Děčínské vlastivědné zprávy 11*, 2001, č. 1, s. 58–61.

BUBEN, Milan, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 2003.

BUKAČOVÁ, Irena – FÁK Jiří, *Paměť krajiny I.–VII.*, Mariánská Týnice 2006–2013.

BUMBA, Jan, *České katastry od 11. do 21. století*, Praha 2007.

CÍLEK, Václav, *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*, Praha 2002.

CÍLEK, Václav, *Makom: kniha míst*. Praha 2004.

COOPEROVÁ, Jean Campbell, *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*, Praha 1999.

ČERVINKA, Pavel, *Česká sakrální krajina*, in: Venkovská krajina 2004. Brno 2004, s. 11–14.

DRÁPALA, Daniel a kol., *Příběhy staletími vyprávěné. Drobné sakrální památky na Rožnovsku*, Rožnov pod Radhoštěm 2004.

DREYHAUSEN, Walter von, *Die Alten Steinkreuze in Böhmen und Sudetengau*, Reichenberg –Leipzig 1940.

FIŠAR, Miroslav, *Boží muka a křížky v Hodkovicích nad Mohelkou a okolí*, Hodkovice nad Mohelkou 1999.

HÁJEK, Pavel, *Zděná boží muka v jižních Čechách*, České Budějovice 2009.

HÁJEK, Tomáš – BUKAČOVÁ, Irena, *Příběhy drobných památek*, České Budějovice 2001.

HALL, James, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 1991.

HANZL, Zdeněk a kol., *Kámen v rukodělné výrobě českého venkova*, Praha 2003.

HEROUT, Jaroslav, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha 1994.

HEROUT, Jaroslav, *Staletí kolem nás (přehled stavebních slohů)*, Praha 1963.

HLADKÝ, Jiří, *Kapličky, Boží muka, výklenkové kapličky a zvoničky na Milevsku a Písecku*, Milevsko 2007.

HLAVÁČEK, Ivan (a kol.), *Vademecum Pomocných věd historických*, Praha 1988.

HODAČ, Jindřich, *3x3 pro jednoduchou fotogrammetrickou dokumentaci architektury*, 2010, (elektronická verze – http://lfgm.fsv.cvut.cz/~hodac/dokumenty/Hodac_HorniVysoke2010-cla.pdf).

HODAČ, Jindřich, *Fotogrammetrická dokumentace historických objektů – jednoduché metody*, 2008, (elektronická verze – http://lfgm.fsv.cvut.cz/~hodac/dokumenty/Hodac_GEOS2008.pdf).

HODAČ, Jindřich, *Pozemní fotogrammetrie*, Ústí nad Labem 2011.

CHODURA, Radko – KLIMEŠOVÁ, Věra – KŘIŠŤAN, Alois, *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, Kostelní Vydří 2001.

JOHN, Jan – KOVÁŘ, Miroslav (edd.), *Opracování kamene*, Praha 2006.

KAŠE, Jiří – ŘÍHOVÁ, Vladislava – STRÁNÍKOVÁ, Jana, *Literatura a archivní prameny jako podklad průzkumu nemovitých památek – se zaměřením na sochařská díla a drobnou literaturu, přehled a čítanka (nejen) pro budoucí restaurátory*, Pardubice 2012.

KLVAČ, Pavel – MUSIL, Libor, *O paměti křížů, Božích muk a kapliček*, in: Veronica 2003, roč. 17, č. 5, s. 17–20.

KUCHAŘ, Karel, *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I. díl – mapy českých zemí do poloviny 18. století*, Praha 1959.

KURSCHBAUM, Engelbert (ed.), *Lexikon der christlichen Ikonographie I–VIII*, Rom – Freinurg – Basel – Wien, 1968–1976.

KYSELKA, I., *Význam drobných krajinných prvků, zkušenosti s jejich obnovou u nás i v zahraničí*, in: DEJMAL, I. (ed), *Tvář naší země – krajina domova*. Lomnice nad Popelkou 2001, s. 29–34.

LURKER, Manfred, *Slovník symbolů*, Praha 2005.

MACEK, Petr, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Praha 2001.

MATĚJKA Bohuslav a kol., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém*, Praha 1897–1937.

MENŠÍK Z MENŠTEJNA Jakub, *O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní*, In: Codex juris Bohemici 5, Praha 1883.

NEJEDLÝ, Vratislav – ADAMCOVÁ, Kateřina ad., *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Ústeckém kraji*, Praha 2012.

NEJEDLÝ, Vratislav – MAXOVÁ, Ivana – ZAHRADNÍK, Pavel, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Svitavy*, Praha 1997.

TITÍŽ, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Ústí nad Orlicí*, Praha 1997.

TITÍŽ, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Rychnov nad Kněžnou*, Praha 1999.

TITÍŽ, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Náchod*, Praha 2002.

TITÍŽ, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Karlovarském kraji*, Praha 2004.

TITÍŽ, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v kraji Vysočina*, Praha 2006.

TITÍŽ, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Pardubickém kraji*, Praha 2008.

TITÍŽ, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Jihočeském kraji*, Praha 2009.

NUSEK, Jindřich – SVOBODA, Jan, *Příběh kapliček: drobné sakrální objekty na Podblanicku*, Vlašim 2001.

Obnova a údržba drobné sakrální architektury – Základní principy a zásady, České Budějovice 2011.

OUTRATA, Bohumil, *Drobné sakrální stavby na Moravě: kaple a kapličky na Prostějovsku*, Prostějov 2008.

PALACKÝ, František, *Popis království českého*, Praha 1848.

PALOUŠOVÁ, Zdenka, *Kamenná boží muka v jižních Čechách a přilehlé Moravě*, České Budějovice 2009.

PANÁČEK, Michal, *Historické způsoby opracování kamene, metody průzkumu a kritéria výběru náhradního kamene kvádrového zdiva*, Praha 2013.

PANOFSKY, Erwin, *Význam ve výtvarném umění*, Praha 1981.

PEKAŘ, Josef, *České katastry 1654–1789*, Praha 1932.

PELÍŠEK, Jindřich, *Dokumentace drobných památek*, in: Pod Zelenou Horou. Vlastivědný sborník jižního Plzeňska 8 (20), 2005, č. 1, s. 11–13.

PFLIEDERER, Rudolf, *Atributy světců*, Praha 1992.

PICHLER, Hans, *Drobné památky v krajině. Jejich význam, evidence, ochrana a inspirativní příklad Bádenska-Württemberska*, in: Krkonoše – Podkrkonoší. Vlastivědný sborník, svazek 9, Trutnov 2009, s. 385–395.

PODLAHA, Antonín, *Posvátná místa království Českého (čtyři díly věnované území Arcidiecéze pražské)*, Praha 1907–1913.

POCHE, Emanuel (ed.), *Umělecké památky Čech 1–4*, Praha 1977–1982.

PÖTZL, Walter, *Kreuze, Bildstöcke und Feldkapellen*, Augsburg 1996.

Poznávání a dokumentace historických staveb. Sborník příspěvků ze 4. konference Sdružení pro stavebně-historický průzkum, která se konala ve dnech 31. května – 3. června 2005, Praha 2006.

PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách., jejich vznik, původní význam a změny I–IV*, Praha 1947–1957.

PROCHÁZKA, Zdeněk, *Příběhy vepsané do kamene aneb Putování za drobnými kamennými památkami Domažlicka a Tachovska. Díl I., Záhadné monolity, kamenné kříže, křížové kameny, středověká plastika, hraniční kameny, milníky, lovecké kameny*, Domažlice 2008.

PSOTA, Jan, *Drobné památky v Úvalech a okolí*, Úvaly 2009.

RAZÍM, Vladislav – MACEK, Petr (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011.

REMEŠOVÁ, Věra, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991.

ROHÁČEK, Jiří, *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007.

ROYT, Jan – ŠEDINOVÁ, Hana, *Slovník symbolů*, Praha 1998.

ROYT, Jan, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.

RULÍŠEK, Hynek, *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*, Hluboká nad Vltavou 2005.

RYBÁNSKÝ, Josef, *Drobné sakrální památky Markvarticka*, Děčínské vlastivědné zprávy 16, č. 1, 2006, s. 4–77.

SAMEK, Bohumil, *Umělecké památky Moravy I–II*, Praha 1994, 1999.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého I–XV*, Praha 1882–1927.

SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník království Českého*, Praha 1908.

SCHALLER, Jaroslav, *Topographie des Königreiches Böhmen I–XVI*, Prag und Wien 1785–1790.

SCHEYBAL, Josef Václav – SCHEYBALOVÁ, Jana, *Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách*, Liberec 1985.

SCHWOY, Franz Joseph, *Topographie vom Markgrathum Mähren I–III*, Wien 1793–1794.

SCHWOY, Franz Joseph, *Topographische Schilderung des Markgrathums Mähren I–II*, Prag –Leipzig 1786.

Slovník biblické kultury, Praha 1992.

SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt I–XVI*, Prag 1833–1849.

SPURNÝ, Matěj a kol., *Proměny sudetské krajiny*, Praha 2006.

STEIN, Karel, *Obnova drobných památek v Českém Švýcarsku a jeho okolí po r. 1990*, in: *Děčínské vlastivědné zprávy* 8, 1998, č. 4, s. 3–36.

STEIN, Karel, *Pomníčky Lužických hor a Českého Švýcarska*, Liberec 2005.

STEINOVÁ Nataša, *Boží muka v krajině*, in: *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů 1999*, s. 27–29.

STUDENÝ Jaroslav, *Křesťanské symboly*, Olomouc 1992.

SYROVÝ, Bohuslav, *Architektura*, Praha 1972.

ŠEFCŮ, Ondřej, *Architektura. Lexikon architektonických proků a stavebního řemesla*, Praha 2013.

ŠIDLOVSKÝ, Evermod Gejza, *Svět liturgie. Slovník základní církevní terminologie*, Praha 1991.

ŠIMEČKOVÁ, Pavla, *Od kapličky ke křížku: průvodce po posvátných místech na Kovářovsku*, Praha 2009.

ŠKABRADA, Jiří, *Konstrukce historických staveb*, Praha 2003.

ŠTOGROVÁ-DOLEŽALOVÁ, Jarmila (sest.), *Kaplička na návsi, křížek v polích: almanach konference Místní komunita a drobné památky: Česká Lípa 13.–14. 5. 2006*, Česká Lípa 2006.

TOMANOVÁ, Kateřina, *Památky a plastiky Liberce: pamětní desky, kapličky, kříže, plastiky 18. a 19. století, plastiky 20. století*, Liberec 1989.

URFUS, Valentin a kol., *Kamenné kříže Čech a Moravy*. Praha 1997.

URFUS, Valentin, *Kamenní svědkové středověké kriminality*, in: *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů 2003*, s. 12–15.

VALENČÍK, Michal, *Ohrožené památky: kostely, kaple a kapličky v České republice*, Praha 2006.

VESELÝ, Jan a kol., *Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči*, v tisku.

VÍT, Jaroslav (ed.), *Kamenné kříže Čech a Moravy – katalog dodatků*, Aš 2007.

WILHELM, Franz, *Kreuzsteine – Urkunde in Egerland*, in: *Unser Egerland*, 4/1900, s. 49–52.

WIRTH, Zdeněk (ed.), *Umělecké památky Čech*, Praha 1957.

WOLNY, Gregor (Řehoř Tomáš), *Die markgrafschaft Mähren: topographisch, statistisch und historisch geschildert I–IV*, Brünn 1835–1842.

WOLNY, Gregor (Řehoř Tomáš), *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*, Brünn 1856–1863.

Webové odkazy:

Fotografická pozůstalost děčínskému archiváře a muzejníka Franze Queißera: <http://www.soalitomeric.cz/qfoto>.

Historické mapování na webovém portálu Laboratoře geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem: <http://oldmaps.geolab.cz>.

Historické mapování na webovém portálu Ústředního archivu zeměměřictví a katastru: <http://archivnimapy.cuzk.cz/>.

Informační systém Národního památkového ústavu: <http://iispp.npu.cz>.

Mapová aplikace Českého úřadu zeměměřického a katastrálního: <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>.

Soupis památek historických a uměleckých v království Českém (později Soupis památek historických a uměleckých v Republice československé), 1897–1937, digitalizovaná knihovna Katolické teologické fakulty Karlovy univerzity: <http://depositum.cz/knihovny/pamatky/>.

Soupis vedut v českých archivech do roku 1850: <http://veduty.bach.cz/veduty/>.

Výběr historických pohlednic v české republice: <http://www.fotohistorie.cz/>.

Vyhledávání v archivních fondech a sbírkách České republiky: <http://www.mvcr.cz/clanek/archivni-fondy-a-sbirky-v-ceske-republice-386553.aspx>.

9. PŘÍLOHY

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

Příloha č. I. Formulář záznamového listu – ukázka.

Záznamový list z terénního průzkumu drobné památky	
Název památky:	Čís. památky:
Kraj:	Okres:
Obec:	Část obce:
Katastrální území:	Parcelní číslo:
Souřadnice GPS:	Čís. rejstř. Ústředního seznamu kulturních památek ČR:
Vypracoval:	Datum:
Slovní popis umístění památky: <i>(vzhledem ke komunikaci, centru obce, blízkému orientačnímu bodu)</i>	
Orientační skica polohy včetně orientace <i>(sever-jih):</i>	Náčrtek půdorysu památky včetně rozměrů: <i>(jednoduchý náčrtek půdorysu památky v několika základních rovinách, umístění rovin půdorysu schematicky zanést níže do celkové skici památky)</i>

Celková skica památky s rozměry:

(vedle skici možné provést i náčrt důležitého detailu, jako je např. profilace, vzpěra, kříže, detail ukončení kříže pod.)

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

Popis:

(časové určení památky, konstrukce a materiálové složení památky, popis jednotlivých dílů památky ve směru odspoda vzhůru)

Editace nápisů:

(velikost písma, typ písma, technologie provedení písma, počet řádků, barevnost písma, transkripce nápisů)

Stav památky:

(statika, poškození památky mechanické, mikrovegetace, krusty, zasolení, trhliny, chybějící prvky, stav omítek či nátěrů, stav spárování, úbytek modelace, vandalské zásahy)

Poznámky:

Příloha č. II. Grafické vyhodnocení poškození: Milešov, socha sv. Jana Křtitele.

Milešov, okr. Litoměřice, socha sv. Jana Křtitele: poškození památky

Stav: červen 2014; zpracoval: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, PhDr. Petr Hrubý

Legenda:

červené plochy: chybějící části, mechanická poškození

žluté plochy: degradace, koroze materiálu

zelené plochy: mikrovegetace

modré plochy: tmely, doplňky

červené čáry: trhliny, lasy

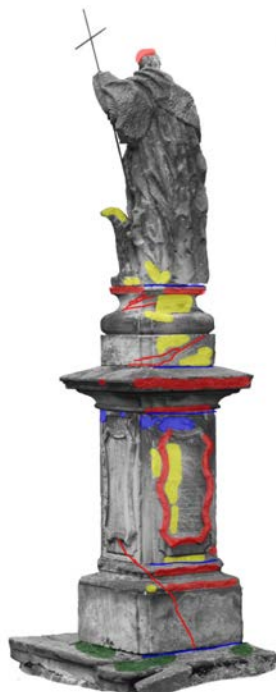
modré čáry: spáry

1. čelní pohled

Čelní pohled - mírný odklon vpravo od svislé osy.

2. zadní pohled

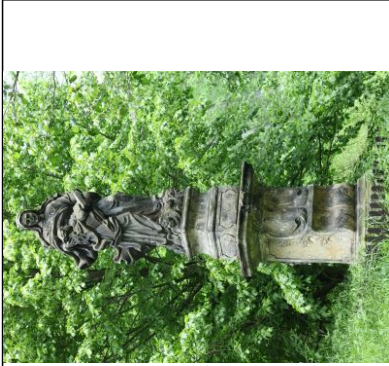

3. Boční pohled.

4. Boční pohled.

Příloha č. III. Ukázka evidenční karty a databáze, software FileMaker: Milešov, socha sv. Anny.

Historické památky Milešova, okres Litoměřice			
katastrální území Milešov u Lovosic	část obce Milešov	Obec Velemin	Okres Litoměřice
číslo k.ú. 684/649	Název (označení) památky sousoší sv. Anny s Pannou Marií	Schválení zápisu/rozhodnutí o prohlášení ONV OK 1934/87 9. 12. 1987	Kraj Ústecký
Umístění památky severozápadně od obce Milešov, při levé straně komunikace na Černčtce	Parcelní čísla p. p. č. 1058/1	Vlastník Obec Velemin, č. p. 96 41131 Velemin	Číslo rejstříku ústř. seznamu 44034/5-5340
číslo popisné	Slohové a časové určení 26. června 1747 - vysvěcení památky 1755 - vznik nápisu na zadní straně soklu	Autorské určení Autorské určení	Ochranné pásmo Ochranné pásmo
Identifikační foto	<div style="display: flex; align-items: center;"> </div>		
Popis	<p>Památku tvoří podstavec a vrcholové sousoší sv. Anny s mládou Pannou Marií. Památka je vyvřena ze střednězrnitého pískovce nažloutlé barvy. Kolem čelní strany památky obíhá jednoduchý dřevěný plutek. Základní rozměry památky: výška soklu: 67,0 cm; výška dřívku: 103,0 cm; výška hlavice: 28,0 cm; výška mezistupně: 71,0 cm; celková výška vrcholového sousoší: 214,0 cm. Podstavec se odspodu skládá ze soklu, dřívku, římsové hlavice a mezistupně. Půdorys soklu tvoří nepravděelný šestúhelník. Profíllice doblíhá až k zadní stěně soklu, kde je ukončena. Zadní stěna celého podstavce je po celé výšce rovinná, nepřerušovaná profíllicemi. Jednoduchý sokl podstavce je zakončen bohatou ustupující profíllicí tvořenou výžlabky a oblouky a zvonovíci. Čelní a všechny boční stěny soklu jsou zdobeny odtělnými zrcadly s vykrojenými rohy, lem zrcadel je zahlobený. Rovinná zadní stěna soklu je zdobena třemi podlouhlými odtělnými zrcadly. Níže je uloženo jedno zrcadlo větších rozměrů, nad ním jsou vedle sebe uložena dvě menší. Díky podstavce je bohatě zdobeny. Čelní strana dřívku je konvexně-konkávně zprohýbána, přičemž v polovině své výšky je vrchní konkávní prořímání odděleno vysunutou římsou od spodní části stočené do vlny. Čelní strana vlny je lemována plastickým jednoduchým páskem a ve svém středu je zdobena bohatým v nízkém reliéfu provedeným akantem. Ve vrchním konkávním prořímání se nachází dvě atlantní erbové kartuše protáhlého nepravidelného tvaru. Spodní cípy kartuší jsou plasticky zátoceny. Plocha cípů je zdobena plastickými akanty. Lemy kartuší jsou zdobeny vrapovanou páskou, která přechází ve sřapcové závěsy. Sřapce se vinou i z cípů kartuše směrem vzhůru. Vrchní cípy kartuše, v ploše →</p>		
	<p>Stavební (funkční) typ sousoší kód AU062</p>		

<p>Zdůvodnění památkové chrany</p> <p>Kvalitní autorsky neurčené sousoší sv. Anny s Pannou Marií z roku 1747 je součástí souboru sochařských barokních památek vzniklých v 18. století na katastrálním území Milešov za iniciativy majitelů panství z rodiny Hrzánů-Kaplířů z Harašova. Tento soubor drobných sakrálních památek se vyznamnaným způsobem podílí na charakteru místní kulturní krajiny a v rámci severozápadních Čech se okolnostmi svého vzniku jedná o ojedinělý soubor.</p>	<p>Odkaz na literaturu</p> <p>Literatura. Emanuel POGUŠE (ed.), Umělecké památky Čech 2., Praha 1978, s. 384.</p> <p>Přehled: Archiv biskupské konzistoře Litoměřice, farnost Milešov, Soudis církevních památek 1835 Cedenkouch Milleschiau (Pamětní kniha (1669)1715–1687), pag. 12, Archiv Biskupství litoměřického, č. kroniky 528</p> <p>Soudis soch farnosti sv. Antonína Paduánského v Milešově, 1835, s. 1, 2, pol. 1–4, uloženo, uloženo SOKA Litoměřice/Lovosice, famí fondy, archiv Farního úřadu Milešov.</p>
<p>Slav zachování památky, příp. návrhy opatření</p> <p>Statika památky je dobrá. Lokálně je mechanicky poškozena - hrany patky soklu, tváře putí, nos a přesty sv. Anny, koruna atd. Povrch kamene je částečně pokryt mikrovegetací a je znečištěn prachovými depozity. Dále jej poškozují zčernalá krusa, která se lokálně odlučuje a odhaluje narušený kámen. Jsou zde patrné barevné a materiálové odlišné tinely ze staršího restaurátorského zásahu. Lokálně na soše palmě bílé vykvěty (drapérie sv. Anny, pravá boční strana dřívku soklu). Svatozářím chybí paprsky.</p> <p>Dřívější a současný způsob využití, stavební vývoj</p> <p>Drobná sakrální památka ve volné krajině.</p>	<p>Odkaz na fotodokumentaci</p> <p>digitální fotografie 001 - 027 ze dne 23. 5. 2012, autor: PhDr. Petr Hubý, NPÚ ú.o.p. v Ústí n. L fotografie uložené ve dokumentačních fondech NPÚ ú.o.p. v ÚNL:</p> <p>sign. č. : 66891, r. 1982, socha sv. Anny sign. č. : 66893, r. 1982, socha sv. Anny sign. č. : 66894, r. 1982, socha sv. Anny sign. č. : 66895, r. 1982, socha sv. Anny - sokl, boční strana sign. č. : 66896, r. 1982, socha sv. Anny - sokl, zadní strana s nápisem</p> <p>Odkaz na měřickou a jinou dokumentaci</p> <p>Restaurátorská dokumentace:</p> <p>V roce 1984 byl na soše proveden restaurátorský zásah (informace z evidenční karty NPÚ ú.o.p. v Ústí nad Labem).</p> <p>Radomil SOLC, Restaurátorský průzkum sousoší sv. Anny od Milešova, krp., Dubá 2013, uloženo v dokumentačních sbírkách NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem</p>
<p>Movité památky (číslo rejstříku)</p> <p>Poznámky</p> <p>Dokumentace je také uložena v informačním systému NPÚ: http://gis.npu.cz/ a http://ispp.npu.cz/ms_public/homepage.htm Zaměření pomocí geodetické GPS, 2013, Ing. Vladimír Brůna, Y - 987735,40 X - 770592,70 Y - 987736,03 X - 770591,82 Y - 987734,42 X - 770592,10 Y - 987735,62 X - 770589,42</p>	<p>Evidenční list zpracoval</p> <p>15.1.2014 Mgr. Eva Altová</p> <p>Přehled doplnkových listů</p> <p>1a dokončení popisu 1b editace nápisu 2a fotodokumentace 2b fotodokumentace 3a zakres do katastrální mapy 3b zakres mapy ZMTO</p>

127

Historické památky Milešova, okres Litoměřice			
Doplnkový list - č. 1a	Obec Velemin	Okres Litoměřice	Číslo rejstříku ústř. seznamu 44034/5-5340
Část obce Milešov	Název (označení) památky sousedí sv. Anny s Pannou Marií		
<p>Pokračování popisu:</p> <p>zdobené stylizovanými šupinami, přecházejí na spodní stranu římsové hlavice soklu, kde se vlnitovitě stáčejí a vynášejí korunu. Prostor mezi kartušími je vyplněn akantovými listy. Erb v levé kartuši (z pohledu diváka) je polepený. Levá polovina erbu je horizontálně dělena na dvě části. Horní část má horizontální štraturu (červená tinktura), dolní je horizontálně i svíse štratrovaná (černá tinktura). Takto členěný erb patří rodu Hrzánů z Herasova. V levé části erbu bez štratury se nachází zřejmě druholeté vysekávané monogramy IHS a MARIA a další již nečitelná písmena s datací. Na starší fotografii je čitelný letopočet 1824. Erb v pravé kartuši je rodu Heirrachů a znázorňuje tři stylizovaná pštrosi pera spojená prstencem. Přední boční strany dřívku jsou zdobeny vpadlým zrcadlem s dvěma vykrojenými rohy při své zadní hraně, přední hranou kopíruje zrcadlo vlnovité čelní strany dřívku. Do vpadlého pole zrcadla vyblhají od čelní strany dřívku plastické akantovité listy. Zadní zkosené úzké boční stěny dřívku jsou při horní hraně zdobeny plastickou vlnou, ze které splyvá bohaty závěs z listů a několika jablek. Pod závěsem se nachází vertikálně orientované obdélné zrcadlo s vykrojenými rohy. Zadní strana dřívku je zdobena obdélným zrcadlem se zahloubeným lemem s vykrojenými rohy. V ploše zrcadla se v jeho rozích nachází číselky, které postupným řazením tvoří letopočet 1755. Dále se v ploše zrcadla nachází šesti řádkový nápis (viz editace nápisu). Na dřívku dosedá bohatě profilovaná římsová hlavice (profilovaná obloukem, ústupky a výžlabky oblouk), profiace končí u hrany zadní strany soklu, takže i zadní strana hlavice je rovná, zdobená obdélným zrcadlem s vykrojenými rohy. Na římsovou hlavici je osazen mezistupněk na pudrovsu menšího nepravidelného šestúhelníku. Mezistupněk je (komé zadní strany) nepravou spárou opticky rozdělen na dva díly. Zadní strana mezistupně je rovná bez profiací, zdobena ve dvou úrovních pravouhlými zrcadly s vykrojenými rohy. Pouze opticky vyladěný spodní díl je stejnými zrcadly zdoben i na ostatních stranách. Horní díl je na čelní i bočních stranách konkávně proflutý, svrchu a zespodu ohraničen obloukem a ústupky. Sousedí sv. Anny s Pannou Marií znázorňuje výjev, jak sv. Anna v již pokročilejším věku učí mladou dívku Pannu Marii. Sv. Anna je znázorněna v nadživotní velikosti, stojí ve výrazném kontrastu s věhou na pravé noze, levá noha je pokrčená. Pannu Marii má sv. Anna po svém pravém boku a obě stojí na stylizovaných oblacích s třemi hlavyami putí na čelní straně. Sv. Anna v levé pokrčené ruce drží rozvětvenou knihu, pravou pokrčenou ruku lehce přidržuje na temeni Panny Marie. Hlava sv. Anny je skloněná a natočená směrem k tváři Panny Marie. Ve tváři sv. Anny jsou zvýrazněny vrásky na čele, kolem úst a očí, vlasy jsou zakryté rouškou. Je oblečena v dlouhý splyvavý jednodílný šat v pase přepásaný, s dlouhými rukávy. Plášt sv. Anny, složený na prsou světko v horizontálních záhybech, přechází přes pravou pokrčenou paži sv. Anny, na druhé straně je veden pod levou nohu držící knihu. Při přechodu na záda sv. Anny se nezřetelně napojuje na plášť Panny Marie a roušku Sv. Anny, která splyvá až k zemi. Draperie pláště je v těchto místech (vzadu na levém i pravém boku sv. Anny) bohatě vzdušná, níže se pak přibližně ve výšce pravého kolene světko vzdouává rouška sv. Anny. Panna Marie je znázorněna jako velmi miadá dívka, která stojí kontrastu s pokrčenou pravou nohou natočená levým bokem ke sv. Anně. Pravou ruku má lehce zdviženou, pokrčenou a položenou na rozvětvené knize, levou ruku si k níhu přidržuje. Panna Marie je oblečena v dlouhý šat – spodní šaty, živůtek a sukni. Přes ramena má přehozen plášť, který jí zprohybaně padá až do výšky stehien, kde je v našlepených záhybech veden přes pravý bok Panny Marie na pokrčené levé stejno sv. Anny a pokračuje dozadu, kde se při slyku se zadní stranou sochy vzdouává v dramatických záhybech.</p>			

127

Historické památky Milešova, okres Litoměřice			
Doplňkový list - č. 1b			
Část obce Milešov	Obec Velemín	Okres Litoměřice	Název (označení) památky sousedí sv. Anny s Pannou Marií
			Číslo rejstříku ústř. seznamu 44034/5-5340
<p>Edičtace nápisu ze zadní strany dřívku soklu: Nápis je sekáný. Jedná se o humanistické minuskulní písmo. 1. a 3. - 6. řádek psán jako Scriptura continua. Letopočet 1755 je vysekán vždy po jedné číslíci v rozích nápisového zrcadla (začíná tradičně vlevo nahore). Transkripce nápisu: ELectae genitricis Dei Ma / tri beatae Annae / Ill(ustriss)ima ac Exell(entiss)ima D(omi)na D(omi)na Mar(ia) Anna S(ac)ri R(omani) (Imperi) Comitissa a Hrzasu ab Harras et Capliers nata co(m)missa ab Harrach et Rohrau. Sekundární přepis (viz. Archiv biskupské konzistoře Litoměřice, farnost Milešov, Soupis církevních památek 1835): <i>Electo genitricis Dei martri Beato Anno. Eret. Stat. ab Illma ac Exellma Anné vénovata Nejjasnější a nejvznešenější paní, paní Marie Anna Svaté říše římské hraběnka Hrzánová-Kaplivá z Harrasova, rozená hraběnka z Harrachu a Rohrau. - D: D: Mar. Anna Hrzan de Harras et Caplierz nat. Com. de Harrach et Illm. D: D: Sigs: Gust. Hrzar. (Ill.). Ve volném překladu: „Vyvolené matce bohorodický Marie svatě Datace 1755 je obsazena i v chronogramu horních dvou řádku nápisu. Vzhledem k doloženému vysvěcení památky (26. června 1747) předpokládáme, že nápis byl proveden dodatečně a datace se vztahuje k provedení nápisu, nikoliv zhotovení památky.</i></p>			

127

Historické památky Milešova, okres Litoměřice			
Doplňkový list - č. 2a	Obec Velešín	Okres Litoměřice	Název (označení) památky sousedí sv. Anny s Pannou Marií
Část obce Milešov			Číslo rejstříku ústř. seznamu 44034/5-5340
			
Sousedí sv. Anny s Pannou Marií, celkový pohled od severovýchodu, r. 1982, sign. č. 66891			Sousedí sv. Anny s Pannou Marií, celkový pohled na čelní stranu dřívku soklu, altánčí erb, r. 1982.
			
Sousedí sv. Anny s Pannou Marií, celkový pohled od jihu, foto 004 ze dne 23. 5. 2012			Sousedí sv. Anny s Pannou Marií, celkový pohled od jižozápadu, foto 006 ze dne 23. 5. 2012
			
Sousedí sv. Anny s Pannou Marií, celkový pohled od jihovýchodu, foto 002 ze dne 23. 5. 2012			Sousedí sv. Anny s Pannou Marií, celkový pohled od severovýchodu, foto 007 ze dne 23. 5. 2012

127

Historické památky Milešova, okres Litoměřice			
Doplňkový list - č. 2b	Okres Litoměřice	Název (označení) památky sosoší sv. Anny s Pannou Marií	Číslo rejstříku ústř. seznamu 44034/5-5340
Část obce Milešov	Obec Velemin		
			
Sosoší sv. Anny s Pannou Marií, čelní pohled na sosoší od jihovýchodu, foto 010 ze dne 23. 5. 2012	Sosoší sv. Anny s Pannou Marií, třicetiletí boční pohled na sosoší od východu, foto 015 ze dne 23. 5. 2012	Sosoší sv. Anny s Pannou Marií, detailní čelní pohled na sosoší od jihovýchodu, foto 018 ze dne 23. 5. 2012	
			
Sosoší sv. Anny s Pannou Marií, detailní boční pohled na sosoší od jihu, foto 022 ze dne 23. 5. 2012	Sosoší sv. Anny s Pannou Marií, detailní třicetiletí boční pohled na spodní partii sosoší od jihovýchodu, foto 024 ze dne 23. 5. 2012	Sosoší sv. Anny s Pannou Marií, detailní třicetiletí boční pohled na sosoší od jihovýchodu, foto 026 ze dne 23. 5. 2012	

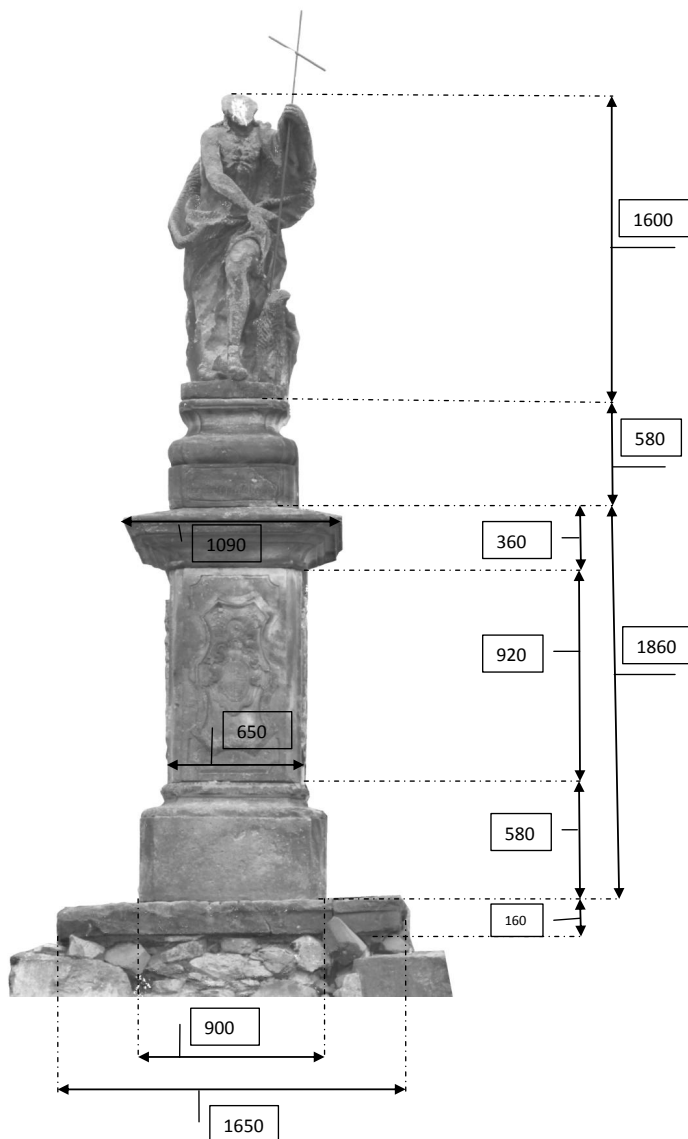
Historické památky Milešova, okres Litoměřice			
Doplňkový list - č. 3a	Obec Velemin	Okres Litoměřice	Název (označení) památky sousedí sv. Anny s Pannou Marií
Část obce Milešov			Číslo rejstříku ústř. seznamu 44034/5-5340
<p>Detailní výřez z digitální katastrální mapy s bodovým označením památky (zaměřeno geodetickou GPS 2013 / Ing. V. Brůna)</p>		<p>Sousedí sv. Anny s Pannou Marií, výřez z digitální katastrální mapy s bodovým označením památky celková situace (zaměřeno geodetickou GPS 2013 / Ing. V. Brůna)</p>	

127

<p>Doplňkový list - č. 3b Část obce Milešov</p>	<p>Obec Velemín</p>	<p>Okres Litoměřice</p>	<p>Historické památky Milešova, okres Litoměřice Název (označení) památky sousedí sv. Anny s Pannou Marií</p>	<p>Číslo rejstříku ústř. seznamu 44034/5-5340</p>
<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-left: 20px;"> <p>Sousedí sv. Anny s Pannou Marií. výřez ZM 10 s bodovým označením památky celková situace (zaměřeno geodetickou GPS 2013 / Ing. V. Brůna)</p> </div> </div>				

Příloha č. V. Okótovaná fotografie: Milešov, socha sv. Jana Křtitele.

Milešov, okr. Litoměřice, místní část Mlýnce, socha sv. Jana Křtitele, čelní pohled, rozměry.

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

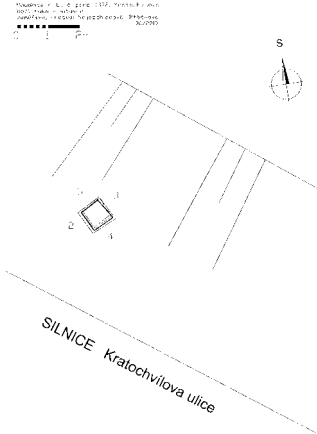
Milešov, okr. Litoměřice, místní část Mlýnce, socha sv. Jana Křtitele, boční pohled, rozměry.

Příloha č. VI. Stavební plány: Roudnice nad Labem, ul. Kratochvílova, boží muka, ukázka.

Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvílova
boží muka - severní pohled
zakřivení, kresba: M. Jiráčeková, P16Dhová
06/2013

0 200 cm

Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvílova
boží muka - jižní pohled
zakřivení, kresba: M. Jiráčeková, P16Dhová
06/2013

0 200 cm

Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvílova
boží muka - východní pohled
zakřivení, kresba: M. Jiráčeková, P16Dhová
06/2013

0 200 cm

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

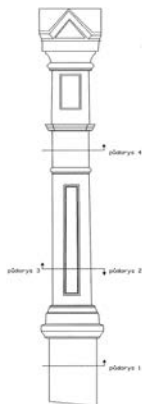
Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvilova
boží muka - západní pohled
zaměření, kresba: Nejezchlebová, Ptáčeková
06/2013

0 200 cm

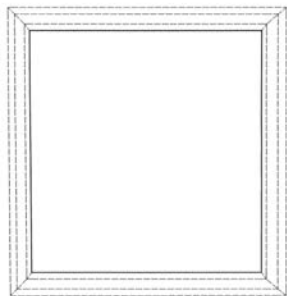
Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvilova
boží muka - vnitřní plábořiných řezů
zaměření, kresba: Nejezchlebová, Ptáčeková
06/2013

0 200 cm

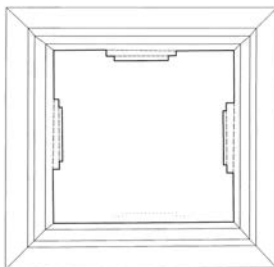
Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvilova
boží muka - půdorys 1
zaměření, kresba: Nejezchlebová
06/2013

0 50 cm

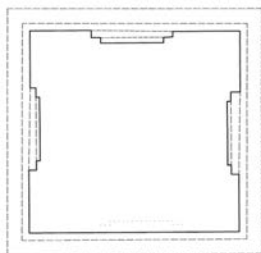
Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvilova
boží muka - půdorys 2
zaměření, kresba: Nejezchlebová
06/2013

0 50 cm

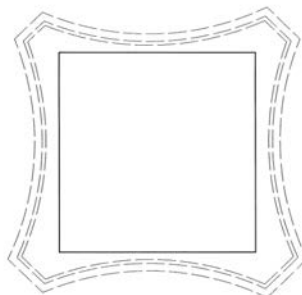
Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvilova
boží muka - půdorys 3
zaměření, kresba: Nejezchlebová
06/2013

0 50 cm

Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvilova
boží muka - půdorys 4
zaměření, kresba: Nejezchlebová, Ptáčeková
06/2013

0 50 cm

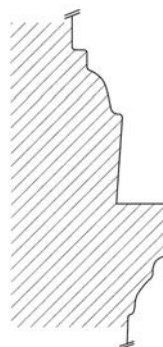
Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvilova
boží muka - umístění středních profilací
zaměření, kresba: Nejezchlebová, Ptáčeková
06/2013

0 200 cm

Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvilova
boží muka - profílace 1
zaměření, kresba: Nejezchlebová
06/2013

0 30 cm

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

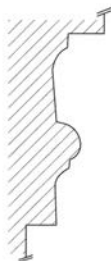
Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvílova
boží muka - profilace 2
zaměření, kresba: Nejezchlebová
06/2013

Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvílova
boží muka - profilace 3
zaměření, kresba: Nejezchlebová
06/2013

Roudnice n. L., č. parc. 1372, Kratochvílova
boží muka - profilace 4
zaměření, kresba: Nejezchlebová
06/2013

Příloha č. VII. Dokumentace 3D: Milešov, sousoší sv. Anny – alianční erb.

Click on the image to activate the 3D Model.

METODIKA DOKUMENTACE DROBNÝCH PAMÁTEK

Petr Hrubý – Eva Altová – Antonín Kadlec
Metodika dokumentace drobných památek

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem
Podmokelská 1/38, CZ 400 07 Ústí nad Labem – Krásné Březno

Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
Pasteurova 13, CZ 400 96 Ústí nad Labem

Lektorovali:

doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D.

Sazba, návrh obálky: Petr Hrubý

Jazyková korektura: Vendula Suchá

Tisk: Tiskárna V&H Print Hlávko, s.r.o.

Náchodská 215, 549 01 Nové Město nad Metují

Vydání první, Ústí nad Labem 2015

Náklad: 500 ks

Katalogizace v knize – Národní knihovna ČR

Hrubý, Petr

Metodika dokumentace drobných památek : certifikovaná metodika / Petr Hrubý, Eva Altová, Antonín Kadlec. -- Vydání první. -- Ústí nad Labem : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2015. -- 106 stran
ISBN 978-80-85036-57-2 (Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem : vázáno). -- ISBN 978-80-7414-953-5 (Univerzita J. E. Purkyně. Ústí nad Labem : vázáno)

725.94 * 002

- drobná architektura

- dokumentace

- certifikované metodiky

72 - Architektura [21]

Metodika vychází s podporou prostředků z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity podpory a vývoje (NAKI) Ministerstva kultury, v rámci řešení projektu Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech. Identifikační kód projektu: DF12P01OVV009.

© Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 2015
ISBN: 978-80-85036-57-2

© Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 2015
ISBN: 978-80-7414-953-5

© Petr Hrubý, Eva Altová, Antonín Kadlec, 2015

Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně
v Ústí nad Labem
ISBN: 978-80-7414-953-5

Národní památkový ústav
územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem
ISBN: 978-80-85036-57-2

ISBN 978-80-85036-57-2

